

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT ARXITEKTURA QURILISH INSTITUTI**

Matniyazov Zafar Erkinovich

Adilov Zarif Ximmatovich

Vetlugina Anna Viktorovna

Aliyeva Manzura Xamidilla qizi

**5150900 – “Dizayn” (Arxitektura muhitlari dizayni) ta’lim
yo’nalishi uchun**

“DIZAYN ASOSLARI”

FANIDAN DARSLIK

Toshkent-2020

Annotatsiya

Ushbu darslik “Interyer va landshaft dizayni” kafedrasining talabalari uchun mo’ljallangan bo’lib, “Dizayn asoslari” kursi bo’yicha namunaviy o’quv dasturi asosida yozilgan. Darslik rangshunoslik va vizual kompozitsiya asoslari bo’yicha tayanch bilimni beradi. Bu predmetni o’rganish nafaqat ranglarni va hajmlarni emotsional baholashdagi bog’liqlikni, ob’yektiv xususiyatlari va qonuniyatlarni o’rgatadi va shakllarni qanday hosil qilish va ularni egallash jarayonini ham o’rgatadi. “Rangshunoslik” hamda “Kompozitsiya” faning mohiyati, asoslari, qonun - qoidalari, unsurlari, asosiy prinsiplari va kategoriyalari haqida batafsil ma’lumot berilgan. Darslik talabalarga nazariy berilgan bilimlarni mustahkamlashga imkoniyat beradi.

Butun nazariy materiallar auditoriyada bajariladigan amaliy va mustaqil ishlar seriyasi orqali o’zlashtiriladi.

Darslik arxitektura muhitlari dizayni talabalari uchun va boshqa oliy va o’rta maxsus oliygohi talabalari uchun ham ahamiyatlidir.

Аннотация

Данное учебное пособие предназначено для студентов кафедры “Интерьер и ландшафтный дизайн” и написано для курса «Основы дизайна» на основе типовой учебной программы. Учебное пособие дает базовые знания по основам цветоведения и визуальной композиции.

Изучение этого предмета не только учитывает зависимость, объективные особенности и закономерности в эмоциональной оценке цветов и объемов, но и учитывает процесс формирования и овладения формами. Даны базовые знания по дисциплинам «Цветоведение» и «Композиция» - подробно приведены основные правила, принципы и категории данных дисциплин. Весь теоретический материал будет освоен через серию практических и самостоятельных работ, выполняемых в аудитории. Учебное пособие предназначено для студентов дизайнеров архитектурной среды и других смежных специальностей.

ANNOTATION

This tutorial is intended for students of the department "Interior and landscape design" and is written for the course "Fundamentals of Design" based on a typical curriculum. The manual provides basic knowledge on the basics of color science and visual composition.

The study of this subject not only takes into account the dependence, objective features and patterns in the emotional assessment of colors and volumes, but also

takes into account the process of formation and mastery of forms. Basic knowledge is given in the disciplines of "Color Studies" and "Composition" - the basic rules, principles and categories of these disciplines are described in detail. All theoretical material will be mastered through a series of practical and independent work performed in the audience. The manual is intended for students of designers of the architectural environment and other related specialties.

MUNDARIJA

Soʻz boshi.....	3
1-mavzu. Kompozitsiya va dizaynda rangning ahamiyati.....	5
2-mavzu. Rangni spektral tabiyati.....	9
3-mavzu. Rang va ton.....	13
4-mavzu. Axromatik kontrast.	17
5-mavzu. Rang doirasi.....	21
6-mavzu. Ranglarni ilmiy nomlanishi.....	25
7-mavzu. Ranglarni qoʻshish qoidalari.....	29
8-mavzu. Rang uygʻunligi haqida tushuncha.....	33
9-mavzu. Kolorid haqida tushuncha.....	37
10-mavzu. Bitta tonda boʻlgan ranglarni uygʻunlikka keltirish.....	41
11-mavzu. Ranglar kontrastining 7 xil turi.....	45
12-mavzu. Rang va fazo.....	49
13-mavzu. Rangni idrok etish psixologiyasi.....	51
14-mavzu. Rangni obrazli-emotsional ahamiyati.....	55
15-mavzu. Dizaynda rangni funksiyasi.....	59
16-mavzu. Dizaynni turli hil sohalarida rangni qoʻllash.....	61
17-mavzu. Interyerda rang.....	65
18-mavzu. Reklamada rangni ahamiyati.....	69
19-mavzu. Kirish maʼruzasi.....	73
20-mavzu. Kompozitsiya elementlari. Nuqata, chiziq, dogʻ	77
21-mavzu. Tekilik, kontur.....	81
22-mavzu. Shakil, figura, fon.....	85
23-mavzu. Ritm, metr.....	89
24-mavzu. Statika va dinamika.....	93
25-mavzu. Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari.....	97
26-mavzu. Faktura, strukra, tekstura.....	101
27-mavzu. Simmetriya, assimetriya, muvozanat.....	105
28-mavzu. Kompozitsiyada proporsional nisbatlarni saqlash prinsplari....	109
29-mavzu. Masshtab, masshtabiylik, nisbatlar.....	113
30-mavzu. Kompozitsiya turlari.....	117
31-mavzu. Xajimli kompozitsiya tuzilishi va kompozitsion yechimlar.....	121
32-mavzu. Chuqur fazoviy kompozitsiyani tuzilishi va yechimlari.....	125
33-mavzu. Umumiylik va yahlitlik, idrok etish, obyektivlik, ratsionallik kabi kompozitsiya tuzish prinsiplari.....	129
34-mavzu. Kompozitsiyani psixologik hususiyatlari.....	133
35-mavzu. Dizaynning turli xil soxalarida kompozitsiyani qoʻllash.....	137
36-mavzu. Reklamada kompozitsiyani oʻrni.....	141
Nazorat uchun umumiy savollar.....	147
Izohli lugʻat.....	150
Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati.....	159
Mavzular tarkibi.....	160

СОДЕРЖАНИЕ

Введение.....	3
1- тема. Значение цвета в композиции и дизайне.....	5
2- тема. Спектральная природа цвета.....	9
3- тема. Цвет и тон.....	13
4- тема. Ахроматический контраст	17
5- тема. Цветовой круг.....	21
6- тема. Научные наименования цветов.....	25
7- тема. Законы смешения цветов.....	29
8- тема. Понятие о цветовой гармонии.....	33
9- тема. Понятие о колорите.....	37
10- тема. Гармония цветов единых по тону.....	41
11- тема. 7 видов контрастов.....	45
12- тема. Цвет и пространство.....	49
13- тема. Психология восприятия цвета.....	51
14- тема. Образно-эмоциональное значение цвета.....	55
15- тема. Функция цвета в дизайне.....	59
16- тема. Использование цвета в различных областях дизайна.....	61
17- тема. Цвет в интерьере.....	65
18- тема. Значение цвета в рекламе.....	69
19- тема. Вводная лекция.....	73
20- тема. Элементы композиции. Точка, линия, пятно	77
21- тема. Плоскость, контур.....	81
22- тема. Форма, фигура, фон.....	85
23- тема. Ритм, метр.....	89
24- тема. Статика и динамика.....	93
25- тема. Средства и свойства композиции.....	97
26- тема. Фактура, структура, текстура.....	101
27- тема. Симметрия, асимметрия, тождество.....	105
28- тема. Принципы пропорции в композиции.....	109
29- тема. Масштаб, масштабность, пропорции.....	113
30- тема. Виды композиции.....	117
31- тема.Строение объемной композиции и ее композиционные решения..	121
32- тема. Строение глубинно-пространственной композиции и ее композиционные.....	125
33- тема. Общность и целостность, восприятие, объективность, рациональность и другие принципы построения	129
34- тема. Психологические свойства композиции.....	133
35- тема. Применение композиции в различных областях дизайна... ..	137
36- тема. Роль композиции в рекламе.....	141
Контрольные вопросы.....	147
Толковый словарь.....	150
Список использованной литературы.....	159
Состав тем.....	160

CONTENT

Introduction	3
1- topic. The meaning of color in composition and design	5
2-topic. The spectral nature of color	9
3-topic. Color and tone	13
4-topic. Achromatic contrast	17
5-topic. The color wheel	21
6-topic. Scientific names of colors	25
7-topic. The laws of color mixing	29
8-topic. The concept of color harmony	33
9-topic. The concept of color	37
10-topic. Harmony of colors uniform in tone	41
11- topic. 7 types of contrasts	45
12- topic. Color and space	49
13- topic. Psychology of color perception	51
14- topic. The figurative and emotional meaning of color	55
15- topic. The color function in the design	59
16- topic. The use of color in various areas of design	61
17- topic. Color in the interior	65
18- topic. The meaning of color in advertising	69
19- topic. Introductory lecture	73
20- topic. Elements of composition. Point, line, spot	77
21- topic. Circuit	81
22- topic. Shape, figure, background	85
23- topic. Rhythm, meter	89
24- topic. Statics and dynamics	93
25- topic. Means and properties of the composition	97
26- topic. The texture, structure, texture	101
27- topic. Symmetry, asymmetry, identity	105
28- topic. The principles of proportion in composition	109
29- topic. Scale, scale, proportions	113
30- topic. Types of composition	117
31- topic. The structure of the volumetric composition and its compositional solutions	121
32- topic. The structure of the deep spatial composition and its composition...	125
33- topic. Commonness and integrity, perception, objectivity, rationality and other principles of construction	129
34- topic. The psychological properties of the composition	133
35- topic. Application of composition in various fields of design	137
36- topic. The role of composition in advertising	141
Control questions	147
Explanatory Dictionary	150
List of used literature	159
The composition of the topics	160

SO‘ZBOSHI

Dizayn asoslari fani bo‘lajak mutaxassisning badiiy-fazoviy mushohadasini kengaytiradi, kasbiy mahoratini oshiradi.

Ma’lumki, arxitekturaning funksiya, konstruksiya va estetikadan iborat uch teng va ajralmas jihatlari mavjud. Mazkur fan rangshunoslik va kompozitsiyaning badiiy, ya’ni estetik jihatini, qisman umumiy tomondan o‘rganadi. Demak, u mavhum narsalar to‘g‘risida so‘z yuritadi. Bu “Dizayn asoslari” fanining asosiy ilmiy uslubidir.

Ushbu fanni ikki asosiy qismga bo‘lish mumkin. Birinchi qismida rangshunoslik fani (ranglar fizikasi, rang uyg‘unliklari, xilma-xilligi, kontrast, nyuans rang kabilar) o‘rganiladi. Sodda informatsion belgi loyihasi bajariladi. Talaba ikkinchi kursda boshlanadigan me’moriy loyihalash fanini o‘zlashtirishga tayyor bo‘ladi. Fanning ikkinchi qismi kompozitsiya faniga bag‘ishlangan. (nuqta, chiziq, tekislik, hajm, metr, ritm, kontrast, nyuans, rang kabilar) o‘rganiladi. Har bir turdagi tizimni o‘rganish yakunida insonga nisbat qilingan, shartli funksiya berilgan kompozitsiyalarning klauzurallari bajariladi. Kompozitsion izlanishlar arxitekturaviy loyihalashga yaqinlashtiriladi. Mavhum kompozitsion vositalar konkretlashtiriladi.

Fanjami 17 mavzudan iborat. Har mavzu ma’ruza (nazariya) hamda asosan maket tariqasida bajariladigan klauzura va vazifalardan iborat (amaliyot). Klauzuralar qisqa muddatda faqat darsxonada (auditoriyada) bajariladi. Ularda maketning texnik ijrosi bilan bog‘liq yetishmovchiliklar (chiziqlarning qo‘lda chizilishi, qirqishdagi biroz notekisliklar va h.k.) nazarga olinmaydi. Klauzurada maqsad qilib sarlavhasida ko‘rsatilgan hamda hal etilishi lozim bo‘lgan masalaning g‘oyasi ravshan aks etishi kerak. Vazifalarda qo‘shimcha ravishda maketlarning yuqori saviyada bajarilishi ham talab etiladi. Shakllarning qirralari yoriqsiz, aniq, tekis chiqarilishi lozim.

Amaliyot mashqlarini ko‘proq 15x20 sm va 30x20 sm, ayrim hollarda 15x10 sm va 30x40 sm formatlardagi qattiq qog‘ozlarda bajarish tavsiya etiladi. Kompozitsiya g‘oyasi taqozo etgan hollarda tavsiyaviy o‘lchamlardan chiqish ham mumkin.

Maket asosini (platformasini) uchburchak, kvadrat, doira va boshqa shakllarda bajarish kerak bo'ladi. Har bajarilgan amaliy ishda klauzuraning yoki vazifaning nomi va tala-baning familiyasi, ismi qalamda yoki tushda yozilishi shart. Yozuvlar old tomonda berilsa, uining umumiy kompozitsiyada ham ishtirok etishini nazarda tutish lozim.

Baholash quyidagicha tashkil etiladi. Klauzuralar dars tugagandan so'ng yig'ib olinadi va baholanadi. Vazifa darsxonada, o'qituvchi maslahati bilan eskiz tariqasida bajariladi. Vazifaning darsxonada bajarilgan eskiziga darsning oxirida reyting tizimida 40 foizgacha bo'lgan baho qo'yiladi. Qolgan 60 foizi uy sharoitida bajarilgan qismiga qo'yiladi.

Ushbu kitobning ro'yxatida keltirilgan barcha amaliy mashqlarni bajarish shart emas. Klauzura va vazifalarni akademik guruhlarining tayyorgarlik darajasiga qarab ro'yxatda keltirilganlarining ichidan tanlab olish tavsiya etiladi.

Mazkur darslikda "Arxitektura tarixi va nazariyasi" fakultetining (avval Tosh PI, 1991 -yildan TAQI tarkibida) arxitekturaviy kompozitsiyadan to'plagan tajribasi mujassamlangan. Fan dastlab, 70-yillarda "Hajmiy - fazoviy kompozitsiya" deb atalgan. U Rossiyada 30- yillarda faoliyat ko'rsatgan "Oliy badiiy texnika ustaxonalari" (BXYTEMAC) va "Oliy badiiy texnika instituti" (BXYTEIH) tajribalariga asoslangan edi. Fanning dasturi rangshunoslik hamda kompozitsiyani birlashtirgani uchun ham "Dizayn asoslari" fani nomini oldi.

Fanni o'qitish tajribalari shuni ko'rsatmoqdaki, bunda eng muhimi talabalarning fazoviy tassavurlarini kengaytirish, mashg'ulotlar o'tkazish vaqtida kompozitsion yechimni ko'rsatib berish emas, balki mavzuga doir to'g'ri yo'nalish berish hamda talaba o'ylagan g'oyani ro'yobga chiqarishga yordam berishdir.

Mavzularda avval nazariya, keyin amaliy ishlar - klauzuralar (auditoriyada qisqa vaqt ichida bajariladigan mashq) hamda vazifalar (auditoriyada boshlab uy sharoitida tugatiladigan mashq) beriladi, oxirida nazariy bilimni va hosil etilgan ko'nikmalarni mustahkamlash uchun savollar keltiriladi. Klauzuralar maket yoki grafik shakllarda bajariladi. Talabalar tomonidan bajariladigan vazifa va klauzuralarning sonini qisqartirish mumkin.

Ushbu darslik mualliflar o'rtasida teng taqsimlanib yozilgan. Darslik "Intryer va landshaft dizayni" kafedrasining talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, "Dizayn asoslari" fani bo'yicha namunaviy o'quv dasturi asosida yozilgan. Ushbu darslikda "rangshunoslik" hamda "kompozitsiya" faning mohiyati, asoslari, qonun - qoidalari, unsurlari, asosiy prinsiplari va kategoriyalari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Darslikda nafaqat talabalarga nazariy berilgan bilimlarni mustahkamlashga imkoniyat beradi, balki ularni amaliyotda qo'llashga ham keng imkoniyatlar ochib beradi.

Darslikda fan bo'yicha tayanch bilimlar beriladi. Bu predmetni o'rganish nafaqat ranglarni va hajmlarni emotsional baholashdagi bog'liqlikni, ob'yektiv xususiyatlari va qonuniyatlarni o'rgatadi va shakllarni qanday hosil qilish va ularni egallash jarayonini ham o'rgatadi.

Butun nazariy materiallar auditoriyada bajariladigan amaliy va mustaqil ishlar seriyasi orqali o'zlashtiriladi.

Darslik arxitektura muhitlari dizayni talabalari uchun ham va boshqa oliy va o'rta maxsus oliygohi talabalari uchun ham ahamiyatlidir.

Mazkur kitobning mazmunini boyitishga qaratilgan barcha tanqidiy fikr-mulohazalari uchun kitobxonlarga mualliflar oldindan minnatdorchilik bildiradilar.

RANGLAR FIZIKASI

Reja:

1. Ranglar tabiati
2. Ranglar spektri
3. Yutiluvchi va aks etuvchi ranglar
4. Rangni idrok etish

Tayanch iboralar: rang, yorug'lik, yechim, prizma, burilish(ranglarning sinishi), to'lqin uzunligi, ton, simul'tanlik

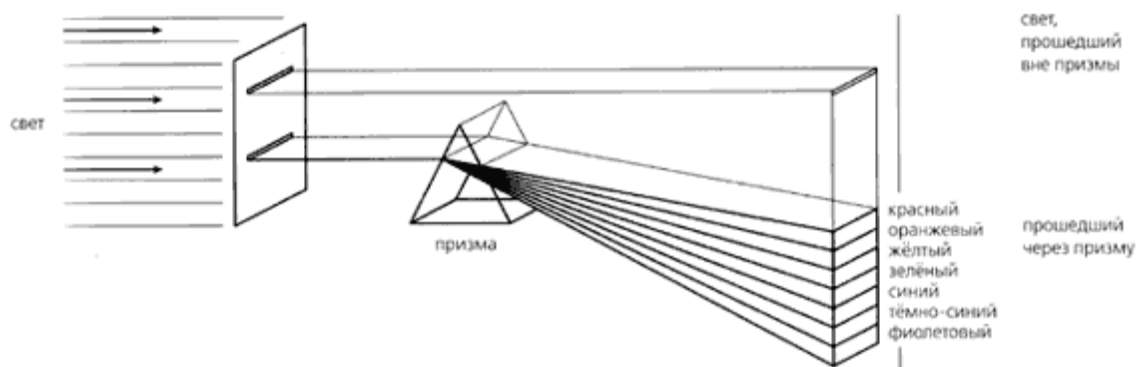

Рис. 1

1676 yilda janob Isaak Nyuton uch qirrali prizma orqali quyosh nurini to'plab, unda spektr ranglari tizimi mavjudligini aniqladi. Bunday spektrda barcha ranglar (yetti tusli) mavjud bo'lib, unda faqat qirmizi rang yetishmas edi.

Nyuton o'z tajribasini (1 – rasm) quyidagicha yaratdi: quyosh nurini tor teshikchadan prizmaga boshqardi. Yuborilgan nur dastasi prizmada spektr rangli nurlarga aylanib u ekranga boshqarilganda yettita rang tasviri paydo bo'ldi. Uzlüksiz rangli lenta qizil rangdan boshlanib zarg'aldoq, sariq, yashil, ko'k ranglari orqali o'tib binafsha rangi bilan tugaydi. Agar bu nurlarni yig'uvchi linza orqali ekranga yuborganda unda yana oq nur paydo bo'ladi. Bu ranglar yorug'likning sinishi (burilishi) oqibatida yuzaga kelgan edi.

Ranglarni boshqacha fizikaviy hosil qilish yo'llari ham mavjud, masalan interferenlash, difraktsiyalalash, polyarizatsiyalash va flyuorestsenciyalash jarayonlari bilan bog'liq. Agar biz spektrni ikki qismga masalan: qizil, sariq va yashil – ko'k – binafshaga bo'lib (ajratib) ularni maxsus linzada yig'sak biz ikki yig'ma ranglar guruhlarini olamiz, bularning aralashmasi yana oq rangga aylanadi.

Ikki rang birikmasidan oqqa aylanish sodir bo'ladi, bular to'ldiruvchi ranglar deb ataladi.

Biz spektrdan biror rangni, masalan yashilni chiqarib tashlab va ularni ya'ni qizil, zarg'aldoq, sariq, ko'k va binafsha ranglarini linza orqali birlashtirsak biz qizil rangini olamiz,, ya'ni olingan rang chiqarilgan rangga nisbatan to'ldiruvchi rang hisoblanadi. Agar biz sariq rangni chiqarib tashlasak, qolgan qizil, zarg'aldoq, yashil, ko'k va binafsha ranglari aralashmasi binafsha rangni sariq rangini to'ldiruvchisini

beradi. Har bir rang boshqa barcha ranglar aralashmasiga nisbatan to'ldiruvchidir. Aralashgan rangni alohida tuzilmalarini (tarkibini) biz anglay olmaymiz. Bu borada ko'zni musiqa eshitayotgan, ya'ni har qanday akkord tovushni ajrata olish imkoniyatiga ega bo'lgan – quloqqa nisbatan farqlanishini misol keltirish mumkin.

Turli ranglar muayyan xildagi elektromagnit to'lqinlari orqali yuzaga keladi. Inson ko'zi yorug'likni, to'lqin uzunligining faqat 400dan 700 millimikronigacha qabul qila oladi.

1mikron yoki $1\ \mu = 1/1000\text{mm} = 1/1000000\text{m}$. 1 millimikron yoki $m\mu = 1/1000000\ \text{mm}$.

Alohida har bir spektr rangiga tegishli to'lqin uzunligi, har bir prizmatik rang uchun bir sekunddagi tebranish miqdori quyidagicha xarakteristikaga ega:

Rang – $m\mu$ dagi to'lqin uzunligi (bir sekunddagi tebranish chastotasi) qizil – 800 ... 650 (400...470 mlrd.)

Zarg'aldoq – 640...590 (470...520 mlrd.)

Sariq – 580...550 (520... 590 mlrd.)

Yashil – 530...490 (590...650mlrd.)

Havorang – 480... 460 (650...700 mlrd.)

Ko'k – 450...440 (700...760 mlrd.)

Binafsha – 430...390 (760...800 mlrd.)

Qizil va binafsha ranglari chastotasi nisbatlari taxminan 1:2, ya'ni xuddi musiqa oktavasi o'xshash.

Har bir rang o'z to'lqinlarining uzunligi bilan xarakterlanib, ya'ni qat'iy to'lqin uzunligi yoki tebranish chastotasiga ega bo'ladi. Yorug'lik to'lqinlari o'zining xususiy rangiga ega bo'lmaydi. Rang faqatgina to'lqinlarining inson ko'zi bilan qabul qilinish jarayonidagina namoyon bo'ladi. Ammo qanday bu to'lqinlarning anglab olinish jarayoni hali to'la o'rganilmagan. Biz rang farqlarini faqat rang sezgilari sanoq sifatlarining farqlanishi orqali idrok qilamiz. Endi jismlar gavdasining ranglari haqidagi muhim masalani o'rganamiz. Masalan agar biz qizil va yashil nurlarni o'tkazadigan fil'trlarni vol'ta yoyi (elektr yoyi) oldiga qo'ysak bunda ikkala fil'trlar birgalikda qora rangni yoki qorong'ilikni beradi. Qizil rang o'z

intervaliga taalluqli o'xshash nurlarinigina o'tkazadi, yashil fil'tr esa, yashil bo'lmagan barcha ranglarni tutib qoladi. Shunday qilib barcha nurlar tutib qolinib biz faqat qorong'ilikka erishamiz. Fizik eksperimentdan keyin yutiladigan ranglar ajralgan (вычитаемые) ranglar deb ataladi. Jism ranglari asosan to'lqinlarning yutilishi jarayonida uzuni namoyon bo'ladi. Qizil idishning aynan qizil bo'lib ko'rinishi, uning yorug'lik nurlaridagi barcha ranglarni yutib faqat qizil nurni aks etdirishidadir. Biz "bu piyola qizil" deganda aslida, piyola yuzasining molekulyar tuzilishi shundayki, u yorug'lik nurlarini qizildan boshqa barchasini yutib faqat qizilni o'zida aks etdirayotganligini ko'zda tutamiz. Piyola esa aslida hech qanday rangga ega emas. Rang faqat yorug'lik tushishi orqali sodir bo'ladi. Agar qizil qog'ozga (uning yuzasi qizildan boshqa nurlarni yutayotgan) yashil nur tushirsak unda u qora bo'lib ko'rinadi. Chunki yashilning tarkibida qizil nurlarga taalluqli nurlar mavjud bo'lmaganligi tufayli qog'oz uni aks etdira olmaydi. Barcha rangtasvir bo'yoqlari pigmentli yoki moddiydir. Ular singuvchi (yutuvchi) bo'lib, ularni aralashtirganda bo'yoqlarni ajralgan ranglar qoidalariga amal qilish lozim. Qachonki to'ldiruvchi (aralashma) bo'yoqlar yoki uch asosiy ranglar, qizil, sariq, ko'k ranglar kombinatsiyasi – ma'lum bir miqdorda aralashganda, uning natijasida qoraga aylanadi. Prizma orqali olingan Nyuton eksperimenti, nomoddiy ranglari aralashmasi esa aksincha oq rangni beradi. Chunki bu yerda ranglar birlashuvi ajratilishga emas, balki qo'shilish tamoyiliga asoslanadi.

Rang va ranglar ta'siri

Rang tushunchasi odatda fizik va ximik tavsifga va tahlilga ega, ma'lum rangli pigment yoki ashyoni atashda qo'llaniladi. Inson ko'zlari va ongida paydo bo'luvchi rangni idrok qilish o'z – o'zidan insoniy mazmunni kashf etadi. Ammo ko'zlar va miya kontrastlarni taqqoslash vositasida ranglarni aniq farqlashga kelishi mumkin.

Xromatik rangni ahamiyati va qiymati faqatgina uning ma'lum bir axromatik – qora, oq yoki kulrangga taqqoslanishi, bir yoki bir necha boshqa xromatik ranglarga nisbati orqali aniqlanishi mumkin.

Rangni, uning fizikaviy – ximik realligiga qarama qarshi o'laroq idrok qilish, bu psixofiziologik reallik hisoblanadi. Rangni psixofiziologik realligi esa – bu aynan

men atagan rang ta'sirchanligining o'zginasidir.

Biror rang (цветкактаковой) va rangni ta'sir etishi faqat garmonik yarimtuslar mavjud bo'lgan holdagina sodir bo'ladi. Boshqa hollarda rang bir lahzada o'zgacha, yangi tus oladi. Bunga bir necha misollar keltiramiz. Ma'lumki, oq kvadrat qora fonda, xuddi shu o'lchamdagi qora kvadrat oq fondagiga qaraganda kattaroq bo'lib ko'rinadi. Bunda oq rang nurlanib o'z chegaralarini kengaytiradi. Qora esa o'zi egallagan tekislikda qisqarish ko'rinishini hosil qila boshlaydi. Och kulrang oq fonda qoramtir bo'lib ko'rinsa, shu kvadratning o'zi, ya'ni och kulrang kvadrat qora fonda ocharib ko'rinadi. 58 rasmda sariq kvadrat oq va qora fonda berilgan. Oq fonda u yengil, nozik issiq taratib, qoramtirroq ko'rinadi. Qora fonda esa o'ta yorqin, sovuq, agressiv (tajovuzkor) xarakterda bo'lib ko'rinadi.

59 rasmda qizil kvadrat oq va qora fonlarda tasvirlangan. Oq fonda qizil rang juda qoramtir va uning yorqinligi deyarli sezilmas bo'lib ko'rinadi. Qorada esa u o'zining yorqinligini namoyon qilib, issiqlik taratadi. Agar ko'k kvadratni oq va qora fonlarda tasvirlasak, u oq fonda qoramtir, chuqur bo'lib, uni o'rab turgan oq esa yanada oqroq bo'lib ko'rinadi. Qorada esa ko'k rang yorug'lanib, yorqin, chuqur va nurlangan ton hosil qiladi.

Agar kulrang kvadrat muz rangli (ko'kish rang) va zarg'aldoq – qizil fonlarda tasvirlansa, u holda muz rangli ko'kish fonda u qizg'ish bo'lib, zarg'aldoq, qizil fonda ko'kish bo'lib ko'rinadi. Bu kompozitsiyalarni bir vaqtda kuzatilsa ularning farqi juda yaqqol ko'zga tashlanadi, undan rang va taassurot (uning ta'siri) bir – biriga to'g'ri kelmasa, rang uyg'unsiz, turg'unsiz, harakatchan, noreal va bir lahzali taassurot beradi. Shakl bilan rangni moddiy belgilarini virtual (mumkinlik) harakatga aylanishi, rassomga so'z bilan ifoda etib bo'lmaydigan imkoniyatlarni beradi. Keltirilgan misollar SIMUL'TANLIKNI yuzaga kelishi deb qaralishi ham mumkin. Simul'tanlikka aylanish imkoniyatlari rang kompozitsiyasi ustida ishlayotganimizda

bizni rangni ta'sirchanligiga baho berishdan boshlashimizga, so'ngra esa shu holatga qarab rang dog'larini xarakteri va o'lchamlari haqida o'ylashimizga majbur qiladi.

Agar asar mavzusi dastlabki emotsional (his – tuyg'uli) turtkidan ketayotgan bo'lsa, u holda butun shakl (forma)ni shakllashtirish jarayoni ana shu birinchi va asosiy sezgiga bo'ysunishi lozim. Agar kompozitsiyada ifoda vositasi rang asosiy bo'lsa, unda kompozitsiya rang dog'larini tashkillashtirishdan boshlanishi lozim. Chunki ular kompozitsiya tuzilishining asosini belgilaydi. Kompozitsiyani chiziqlar orqali boshlab, so'ngra uning oraliqlarini rang bilan to'ldirish bilan boshlagan shaxs hech qachon kuchli va ishonarli rang yechimiga erisha olmaydi. Rang o'z massasiga ega, hamda o'zidan kuchli nur taratish imkoniyatiga ega bo'lib chiziqlarga nisbatan yuzada o'zgacha qiymat kasb etadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Ranglarning fizik tabiati nimalardan iborat?
2. Rang qonuniyatlari haqidagi bilimlar qanday foyda keltirishi mumkin?
3. Simul'tanlik tushunchasi nima?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. 2.Osval'dV. “Цветоведение”. ИздательствоПромиздат2006g.

RANGLAR UYG'UNLIGI

Reja:

1. Ranglar uyg'unligi
2. Komplimentar ranglar
3. Ranglarning uyg'unlik tamoyili
4. Rang – tonal uchburchaklari

Tayanch iboralar:uyg'unlik va nouyg'unliklar, komplimentar ranglar, to'ldiruvchi ranglar, nurning sinishi, simul'tanlik

Odamlar ranglarning uyg'unligi haqida gapirganida ularni ikki yoki undan ortiq olgan rang taassurotlaridan baholaydilar. Rangtasvir va afzal ranglar haqidagi sub'yektiv xulosalar, odamlardagi uyg'un va nouyg'un (disgarmoniya) tushunchalarining bir xil emasliklaridan dalolat beradi. Oddiy tilda "garmoniya" deb ataladigan rang birikmalari, ko'pchilik uchun bir biriga yaqin tuslar yoki bir xil nurlanish kuchiga ega turli ranglardan tashkil topgan bo'ladi. Bunday birikmalar asosan kuchli kontrastlilikda bo'lmaydi. Qoidaga ko'ra garmoniya va dissonansga (hamohang bo'lmagan) baho berish yoqimli yoki yoqimsiz sezgilaridan kelib chiqilgan bo'ladi. Bunday fikrlar shaxsiy xulosalarga tayangan bo'lib, ob'yektiv xarakterga ega emasdir.

Rang garmoniyasi tushunchasi sub'yektiv sezgi doirasidan chiqarilib, ob'yektiv qonuniyatlar doirasiga kiritilishi lozim. Garmoniya – bu muvozanat, kuchlar simmetriyasidir. Rang ko'rishning fiziologik tomonlarini o'rganish bizni aynan shu muammoni yechimiga yaqinlashtiradi. Agar, biz yashil kvadratga bir muncha tikilib turib so'ngra ko'zimizni yumsak unda ko'z oldimizda qizil kvadrat paydo bo'ladi. Aksincha, qizil kvadratni shu tarzda kuzatilsa yashil kvadrat yuzaga keladi.

Bunday tajribani barcha ranglar bilan o'tkazish mumkin. Ular, ko'z oldimizda yuzaga keladigan rang timsollarini to'ldiruvchi ranglarni real ko'rish orqali yuzaga kelishini tasdiqlaydi. Ko'z ranglar yaxlitligini (komplektligini) yaratadi, yoki boshqacha qilib aytganda komplementar ranglarni ko'rishni istaydi. Bu esa muvozanatga tabiiy erishish deganidir.

Bunday ko'rinishni ketma – ket kontrastlar deyish mumkin. Boshqa tajribamiz shundan iboratki, biz rangli kvadratga kichikroq o'lchamdagi, yorqinligi bir – biriga teng, kulrang kvadratni joylashtiramiz. Sariq fonda bu kulrang kvadrat och – binafsha bo'lib, zarg'aldoqda – ko'kish – kulrang, qizilda – yashil tusli kulrang, yashilda – qizg'ish kulrang, ko'kda – zarg'aldoqsimon kulrang va binafshada – sarg'ish kulrang bo'lib tuyuladi. Ya'ni har bir rang kulrangni boshqacha tuslanishga va unga o'z tuslarini singishiga majbur etadi (31-36 rasmlar). Ketma – ket va simul'tanli kontrastlar shuni ko'rsatadiki, ko'z faqat to'ldiruvchi ranglar haqidagi

qonuniyatlarga asoslangan holdagina qoniqish va muvozanat holatlariga ega bo'ladi. Biz buni yana boshqa taraflama qarab chiqamiz. Fizik Rumford 1797 yilda birinchi marta Nikol'son – jurnalda ranglar haqidagi o'z gipotezasini birinchi marta nashr etdirib ular aralashmasi oqqa aylangan holdagina uyg'unlashgan (garmoniyali) hisoblanishini ta'kidladi. U fizik sifatida spektral ranglarni o'rganish tajribasidan kelib chiqdi. Ranglar fizikasiga bag'ishlangan qismida endi, agar ranglar spektridan biror rangni, masalan qizilni chiqarib tashlansa, qolgan – sariq, zarg'aldoq, binafsha, ko'k va yashil ranglarni linza orqali qo'shilsa u holda qoldiq ranglar aralashmasi yashil rangini beradi, ya'ni biz chiqarilgan rangni to'ldiruvchisini olishimiz haqida isbotli tushuntirib bergan edi.

Rang o'zini to'ldiruvchisi bilan fizikaviy jihatdan aralashtirilsa (ya'ni rangli nurlarni), unda barcha ranglar yig'indisini, ya'ni oq rangni beradi, biroq bunday holda barcha pigmentlar aralashmasi esa kulrang – qora tonini beradi.

Fiziolog Eval'd Gering quyidagicha: "O'rtacha yoki neytral tusdagi kulrang optika asosiga (substantsiyasi) ko'ra rangni qabul qilinishga sarflangan kuch – dissimilyatsiya va ularni tiklash – muvozanatlashtirilish – assimilyatsiya kabi qoidalariga qiyoslanadi. Demak, o'rtacha tusli kulrang ko'zlarda muvozanat hosil qiladi" deb mulohaza qiladi. Gering ko'z va miya uchun har doim o'rta tusli kulrang talab qilishini, agarda u yetishmasa ko'z va miyada bezovtalik sodir bo'la boshlashini isbotlab berdi.

Har qanday rang uch xususiyatga ega: rang tusi, shaffofligi va tozaligi (to'yimliliigi). Misol uchun, yashil rang quyidagicha tuslanishi mumkin: sariq yoki ko'k rangga yaqinlashishi, ochroq yoki to'qroq, yorqin yoki bo'g'iq bo'lishi mumkin. Ammo tabiatda jismlarni turli holatlardagi shakli yoki o'ziga xos rang xususiyatlari bo'lishi ham mumkin. Quyidagilar rang jihatidan farqlanadilar: nomsiz spektr ranglari, qizish oqibatida yuzaga kelgan ranglar, metall ranglari, jismlar ranglari, atrofimizdagi barcha narsalar o'z xususiy rangiga ega bo'lib, cheksiz tuslanish va och to'q bo'lishi, ko'pincha aniq nomsiz tusga ega bo'lishi mumkin (misol uchun yer, har xil toshlar, ba'zi o'simliklarning ranglari).

Nazorat uchun savollar:

1. Rang garmoniyasining asosiy qoidalari?
2. Rang – tus uchburchaklari haqida tushuncha bering.
3. Simul'tanli kontrastlar tushunchasi nima?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. 2.Osval'dV. «Цветоведение». ИздательствоПромиздат2006g

RANGGA SUB'YEKTIV MUNOSABAT

Reja:

1. Rangni sub'yektiv idrok qilish.
2. Ranglarni idrok qilish imkoniyatlari.
3. Ranglarning shaxsiy yechimlari.
4. Ranglarning nisbati.

Kalit so'zlar:yoqimli va uyg'un ranglarning muvofiqligi, ranglarning muvofiqligi, sub'yektiv rang, ijodiy qobiliyatlar, rang, shaxsiylik.

Badiiy maktablarning birida men ranglarning muvofiqligi bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazayotgan edim. Ushbu mashg'ulotda o'quvchilar istalgan hajmdagi doiralardan foydalanishlari kerak edi. Bunga qadar men ularga ranglarning uyg'unligini aniqlash bo'yicha hech qanday ma'lumot bermagan edim. Taxminan 20 daqiqalardan so'ng talabalar hayajonlana boshladilar. Men ulardan gap nima haqidaligini so'raganimda ularning javoblari quyidagicha bo'ldi: bizning fikrimizcha siz bergan ranglar bir – birlari bilan uyg'unlashmayapti. Biz ularning bir – biriga mos kelmasligini va yoqimsiz ekanligini aniqladik.

Shunda men “yahshi, bo'lmasa har biringiz o'zlaringiz qanday ranglar siz uchun yoqimli va uyg'unlashadigan ranglar ekanligini namoyish etinglar” dedim. Sinf darhol tinchlandi va hamma menga men tanlagan ranglardan bir biriga mos kelmasligini isbotlashga harakat qilishdi. Bir soatdan so'ng polda to'ldirilgan varaqalar barchaning namoyishi uchun yetar edi. Har bir o'quvchi o'z varaqasida bir

biriga emotsional, yaqin ranglarni muvofiqlashtirgan. Biroq barcha ishlar bir biridan keskin farq qilar edi. O'quvchilarning o'zlari shuni tan olib aytishdiki, ularning o'zlari ranglar uyg'unligi bo'yicha shaxsiy fikrga ega ekanlar.

Shunda men bir varaqni olib bir o'quvchiga yuzlanib, bu sizning ishingizmi deb so'radim. U ha deb javob berdi. Men qolgan barcha varaqalarning egalarini aniqlab ularga tarqatdim. Ta'kidlash lozimki, o'quvchilar ushbu vazifalarni bajarayotganlarida men sinfda emas edim va har bir o'quvchi nima ish bajarganligini bilmas edim. Varaqalarni tarqatib bo'lganimdan so'ng, o'quvchilar ularni shunday tutib turishlari kerak ediki, men bir paytning o'zida ularning yuzlarini va ular chizgan ranglar uyg'unligini ko'ra olishim kerak edi. Avvaliga sinfga bu kulgili tuyuldi, chunki o'quvchilar o'zlarining yuzlari va ular yaratgan ranglar muvofiqligi bir biriga yaqinligini his qilishdi. Men darsni quyidagi so'zlar bilan yakunladim: "Har biringizning ranglar moslashuvini aniqlash bu ranglarga nisbatan sizning sub'yektiv idrokingizdir."

Ushbu ilk tajribadan so'ng yillar davomida yana bir qancha ishlar amalga oshirildi. Mashg'ulotlarni muvaffaqiyatli yakunlash uchun o'quvchilarda avvalambor rangga nisbatan umumiy hissiyotni rivojlantirish zarur. Ranglarning imkoniyatlarini o'rganmay turib samarali natijalarga erishib bo'lmaydi. Sub'yektiv ranglarni aniqlashda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Mashg'ulotlarning boshida aytib o'tish kerakki, sub'yektiv rang insonning xarakteri, kajfiyati, dunyoqarashini aniqlab bermaydi. Ko'pchilik odamlar aslida qanday ekanliklarini hammaga ham namoyish etishni istashmaydi. Ranglar bilan professional darajada ishlaydigan insonlar tez – tez o'zlarining sub'yektiv ranglarini topishda qiynalishadi. Ba'zan ushbu ijodkorlar o'z asarlarida qo'shimcha ranglarda yoki zamon bilan hamnafas ranglardan foydalanishadilar.

Ranglar uyg'unligi ikki yoki uch rangdan iborat bo'lishi mumkin: Och ko'k, kulrang, oq va qora yoki to'q jigarrang, och jigarrang, qizil va qora yoki sarg'ish yashil, sariq va qoramtir jigarrang. Faqat bitta rang – qizil, sariq, ko'k yoki binafsha rang ustun kelgan holatda insonlarda shunday fikr tug'iladiki, u yoki bu rassom olamni aynan faqat yuqoridagi ranglarda ko'radi.

Ranglar afzalligini farqlashga bir nechta misollar keltiramiz: sariq sochli, ko'k ko'zli talaba qizlar asosan och ranglardan foydalanishadi. Qora sochli to'q ranglilari esa to'q ranglardan foydalanadilar. Ularning barcha asarlaridagi asosiy ranglari to'q ranglardir. Sarg'ish sochli talaba qizlar asosan intensiv ranglardan foydalanishadi. Ularning sub'yektiv ranglari sariq, qizil, ko'k. Ushbu talaba qizlarga guldasta chizishni vazifa qilib berdim, bu ularga ma'qul keldi.

Rassomning shakllanishi uning ma'lum bir ranglar gammasi va shakllariga sub'yektiv nuqtai nazaridan kelib chiqadi. Nafaqat umumiy tarbiyada balki badiiy tarbiyada ham shaxsiy rang afzalligi katta ahamiyatga egadir. Tarbiya jarayonida har bir bolaga o'zining shaxsiyligini rivojlantirishga imkoniyat berish zarur. Bunda tarbiyachi o'z talabalarining qobiliyat va imkoniyatlarini aniqlay olishi muhimdir. Shaxsiy ranglar afzalligi o'quvchining individual dunyoqarashini, sezgilarini va ahloqini aniqlashga turtki bo'ladi.

O'qituvchi talabalarga o'z bilim va ko'nikmalarini bosqichma bosqich va mehr bilan bera olishi kerak. Bog'bon o'z bog'iga qaragani kabi, o'qituvchi ham o'quvchi uchun uning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi uchun barcha shart – sharoitlar yaratishi zarur. O'quvchi esa o'zining shaxsiy fikr va g'oyalari bilan voyaga yeta boradi. Badiiy tarbiyada ikki vazifa mavjuddir: rang qonuniyatlarini o'rgata turib o'quvchilarga shaxsiy ranglarning ushbu qonuniyatlarga mos kelishini singdirib borish kerak.

Har qanday rangning kuchi qarama – qarshi rang ta'sirida kuchayadi. Bunda ularning yorug'ligi yoki xromatik alomatlari katta ahamiyat kasb etmaydi.

Masalan, zarg'aldoq rang qizil ranglar muhitida yanada yaqqolroq ko'rinadi. Sariq muhitda esa undan to'qroq ko'rinadi. Kulrangni qora muhitga qo'yib qarasak, u o'zining tonidan oqroq ko'rinadi.

Masalan, qizil rang yashil muhitda o'z yorqinligini yanada oshiradi, boshqa ranglarga yashil tus qo'shib gavdalantiradi. Bu tabiiy hodisa bo'lib, undan rassomlar o'z asarlarida rang ta'sirchanligini oshirish uchun foydalanadi. Ba'zi rassomlar o'z polotnolarida biror sovuq rangni yoniga issiq rang dog'larini tushirish, sovuq issiq ranglar majmuasini tuzish usuli bilan uning jozibadorlik ta'sirini oshirishga

erishadilar.

Talabalarning birida shaxsiy ranglar och binafsha rang, och moviy, moviy kulrang, sariq, oq va qora bo'lib, uning energetik asosi aynan ushbu sovuq ranglarga qaratilgan edi. Ushbu talaba bilan kasb tanlash haqida suhbatlashganimizda uning metallga, ayniqsa kumush va shishaga qiziqishi aniqlandi. U menga kelajakda chilangar bo'lishini aytdi, u shisha va beton bilan ishlovchi mashhur me'morga aylandi.

Rassomlar, ranglar muammolariga bo'lgan munosabatlarni uch turga b'ladilar: birinchi turdagi rassomlar “epigonlar” bo'lib, ular shaxsiy rang yechimini topishmaydi – yu, o'z ustozlari yoki boshqa rassom ijodkorlarning tanlagan ranglarini takrorlaydilar. Ikkinchi turdagilar “originallar” bo'lib, ular o'zlarining shaxsiy didlari bilan ijod qiladilar. Ular o'zlarining asarlarini shaxsiy didlaridan kelib chiqqan holda komponovka qiladilar. Ushbu ijodkorlar qaysi mavzuda asar ishlamasin, tanlagan ranglari bir xil bo'ladi. Ushbu rassomlar guruhi haqida Leonardo Da Vinchi o'zining “Muammoli rangtasvir” (Трактатоживописи) asarida quyidagilarni aytib o'tgan: o'zlarining boshlari kabi, figuralarga kichik boshni chizgan rassomlar kulgili va no'noqdirlar.

Uchinchi turdagilar “universal” rassomlar bo'lib, qonuniyatlarga tayangan holda ranglardan foydalanishadilar. Bunda ularning shaxsiy rang yechimi boshqalarnikidan farqlanadi. Ushbu turdagi rassomlar ko'pchilikni tashkil etmaydi.

Ranglar bilan professional tarzda ishlovchi insonlar, tez tez ranglar bilan ishlashda o'zlarining shaxsiy munosabatlariga tayanadilar. Ushbu jarayon ba'zida tushunmovchiliklarga olib keladi, chunki, o'zlarining shaxsiy munosabatlari boshqalarning shaxsiy munosabatlariga to'g'ri kelmasligi mumkin. Ko'pgina muammolarni yechishda shaxsiy afzallikdan ko'ra ob'yektiv qarashlar ustun keladi.

To'qimachilik sanoatida ishlovchi dizaynerlar, shakl va ranglarning umumiy ob'yektiv qonuniyatlarini yaxshi bilishlari shart. Ular bir yilning o'zida bir qancha zamonaviy kolleksiyalarni yaratishda ranglar gammasini seza olishlari kerak bo'ladi. Shaxsiy afzallik bilan dizaynerlar tanlagan ranglar mos kelsa, ularning kolleksiyalari muvaffaqiyatga erishgan bo'ladi. Agar shaxsiy afzallik bilan mos kelmasa

dizaynerga ancha qiyin bo'ladi.

Har qanday ijodkor rassom yoki me'mor loyiha bajarganda, o'ziga yoqqan ranglardan foydalanmaslik kerak, aksincha buyurtmachilarning ham fikrini inobatga olishlari lozim bo'ladi. Ranglarga ta'sirchan kishilarga bu salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Nazorat uchun savollar:

1. Sub'yektiv uyg'unlik qanday asosiy qonuniyatga asoslanadi?
2. Shaxsiy rang uyg'unligi tushunchasini izohlang.
3. Sub'yektiv rang uyg'unligi nimani anglatadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. Osval'dV. «Цветоведение» ИздательствоПромиздат2006g.

RANGLI KONSTRUKTSIYALASH. INTER'YERDA RANG

Reja:

1. Intellektual – konstruktiv fikrlash
2. 12 katakli rang doirasi
3. Rangli konstruktsiyalash tizimi (sistemi)
4. Rangli ketma – ketlikning o'zgarib borishi

Kalit so'zlar: konstruktsiyalash, intuitiv his qilish, ranglarda konstruktsiyalash tizimlari, ijodiy qobiliyatlar, hamohanglik.

Rangli konstruktsiyalash ranglarning tajribalarda qanday shaklda namoyon bo'lishidan tashkil topadi. Bir kuni Rayner Mariya Ril'ke ustoz Rodendan so'radi: "Hurmatli ustoz, yangi asarni yaratayotganingizda sizda ijodiy jarayon qanday kechadi?" Roden javob berdi: "Avvalambor, menda juda kuchli xohish istak paydo bo'ladi, u sekin asta kuchayib boradi. Undan so'ng, ushbu xohish istakni rejalashtiraman va ularni amalga qo'llayman. Va nihoyat, ish amalga oshayotgan paytda menda yana rejalarimni o'zgartirishga moyillik seziladi."

Sezann o'zi haqida shunday degan edi: "Men tabiatda ko'rgan narsani mantiqiy rivojlantirishga intilaman."

Matiss o'z istaklariga tayangan holda moybo'yoqda ishni boshlashdan avval, kichik qoralama (набросок) kartinalarni ishlagan. Boshqa so'z bilan aytganda, u Roden va boshqa musavvirlar singari rangli kompozitsiyani hayolida tasavvur qilgan, hamda ushbu kompozitsiyani amalda ko'rsata olgan yoki ko'rsata olmagan.

San'atda oldindan konstruksiyalangan barcha asarlar ham hal qiluvchi sanalmaydi. Ba'zida ichki tuyg'u undan ustunroq sanaladi.

Intellectual – konstruktiv fikrlash – bu bor yo'g'i "yetaklovchi" hisoblanib, bizni yangi voqe'liklar sari yetaklaydi. Ushbu "yetaklovchi"dan foydalanmoqchi bo'lganlar, men taklif qilgan mashqlarni mo'yqalamlar bilan amalga oshirishlari zarur. Kitobdagi rasmlar rangli konstruksiyalash haqidagi elementar tushunchalarni

havola etadi va yosh rangshunos olimlar nazariyadan ko'proq ma'lumotga ega bo'lmoqchi bo'lsalar, juda o'p mashqlarni bajarishlari zarur. Qoidaga binoan men har bir rang uchun bittadan misol ko'rsataman. Boshqa ranglar jadvalini esa talabalar o'zlari tuzishlari kerak.

O'n ikki katakli rang doirasi

Rangli konstruksiyalash tizimiga kirishda 12 katakli rang doirasini 3 asosiy ranglarga – sariq, qizil va ko'k (rasm 3) ga asoslanib tuzamiz.

Ma'lumki, ko'rish qobiliyati normal darajada bo'lgan inson qizil rangni unga na ko'k, na sariq tus qo'shilmagan hollarda ham ajrata oladi.

Har bir rangni o'rganayotganimizda uni neytral kulrang fonga qo'yib ko'rishimiz maqsadga muvofiqdir.

Asosiy ranglar maksimal darajadagi aniqlik bilan tuzilishi kerak. Teng tomonli uchburchakda ranglar quyidagicha joylashtiriladi: sariq – yuqorida, qizil – pastki o'ng tomonda, ko'k – pastki chap tomonda. Undan keyin, teng tomonli olti burchak hosil qilamiz. Unda asosiy ranglar quyidagi ranglarni hosil qiladi:

Sariq + qizil –zarg’aldoq.

Sariq + ko’k - yashil.

Qizil + ko’k - binafsha.

Ikkinchi qatordagi ranglar bir birlari bilan yaxshilab aralashgan bo’lishi shart. Ularni yaratish oson emas. Zarg’aldoq rang juda qizil ham emas va juda sariq ham bo’lmasligi, binafsha rang juda qizil ham emas va juda ko’k ham bo’lmasligi kerak.

Undan keyin 360 gradus aylanani teng 12 kataklarga bo’lib chiqib, aylana chizamiz. Ushbu kataklarga asosiy va to’ldiruvchi ranglarni tartib bilan joylashtiramiz. Bunda har ikki ranglar orasida bo’sh kataklar qoladi. Ushbu bo’sh kataklarga atrofidagi ranglar aralashmasidan hosil bo’lgan ranglarni joylashtiramiz va ular quyidagilar:

Sariq + zarg’aldoq – sarg’ish zarg’aldoq.

Qizil + zarg’aldoq – qizg’ish zarg’aldoq.

Qizil + binafsha – qizg’ish binafsha.

Ko’k + binafsha – ko’kish binafsha.

Ko’k + yashil – ko’kish yashil.

Sariq + yashil – sarg’ish yashil.

Shunday qilib, 12 rangdan iborat to’g’ri rangli aylana hosil bo’ladi. (3-rasm)

Isaak Nyuton 12 rangli doirada mavjud bo’lmagan siyoh rangni (пурпурныйцвет) qo’shadi, bu esa doiraning konstruktivligini kuchaytirgan. Bizning fikrimizcha 24 yoki 100 rangli doirani tuzish bilan shug’ullanayotgan mutaxassislar o’z vaqtlarini behuda sarflayotganlaridek. Hech qaysi rassom ijodkor 100 qismga bo’lingan ranglar doirasini mukammal bilim va ko’nikmalarisiz yarata olmaydi.⁴ Rang haqidagi bizning tushunchamiz unchalik aniq bo’lmaganligi tufayli, ushbu masalani muhokama qilish befoyda. Biz bor yo’g’i musiqachi o’zining notalarini qanday mukammal bilganidek, biz ham 12 rangni shunday mukammallik bilan ko’ra olishimiz muhimdir. Delakrua o’z ustaxonasining devorida ushbu rangli doirani ilib qo’ygan va asosiy ranglardan hosil bo’lishi mumkin bo’lgan jamiyki ranglarni o’zi uchun kashf etgan. Sezann, Van Gog, Sin’yak, Sera va boshqa rassomlar Delakruani mohir rangshunos deb hisoblashgan. Aynan Delakrua, asarlarni konstruktsiyalashda

mantiq bilan ishlash qonuniyatining asoschisidir.

Nazorat uchun savollar:

1. Rangli konstruksiyalash qanday qoidaga asoslanadi?
2. Asosiy ranglarni qanday qilib maksimal darajada aniqlash mumkin?
3. “Tabiiy spektr” iborasi nimani anglatadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. Osval'dV. «Цветоведение» ИздательствоПромиздат2006g.

RANGLAR KONTRASTINING YETTI XIL TURLARI

Reja:

1. Diametral yoki qutbiy kontrast
2. Ranglar kontrastini solishtirish
3. Sovuq va iliq kontrast
4. Qo'shimcha ranglar kontrasti
5. Bir vaqtda sodir bo'ladigan kontrastlar
6. Ranglar kontrastining to'yinganligi
7. Ranglar kontrastining tarqalishi

Kalit so'zlar:kontrast, ranglar solishtiruvi, sovuq kolorit, iliq kolorit, ranglar to'yinganligi, ranglar tarqalishi

Biz kontrast deb, bir biridan keskin farq qiluvchi 2 xil rangga aytamiz. Agar ushbu farq o'z chegarasidan chiqsa, bunday kontrast diametral yoki qutbiy kontrast deyiladi. Katta – kichik, oq – qora, sovuq issiq o'z o'rnida qutbiy kontrastni namoyon etadi. Bizning his – tuyg'u organlarimiz solishtirish orqali faoliyat yuritadi. Ko'z chiziqni uzun qilib qabul qiladi, agar uning yonida solishtirish uchun kalta chiziq bo'lsa, vaholanki, o'sha uzun chiziq oldida kalta bo'lib qoladi. Xuddi shu tarzda ranglar haqidagi taassurotlar boshqa kontrast ranglar tufayli kuchayishi yoki zaiflashishi mumkin.

Ranglarning ta'sir o'tkazish xarakterlarini o'rgana turib biz yetti xil turdagi kontrast ko'rinish mavjudligini ta'kidlashimiz lozim. Ularning har biri turfa xil bo'lganligi sababli har birini alohida o'rganish talab etiladi. Har bir kontrast o'zining xarakteri, badiiy ahamiyati, ko'rish, ekspressiv va konstruktiv harakatiga ko'ra

o'ziga xos bo'lib, biz bu orqali ranglarning barcha asosiy badiiy imkoniyatlarni o'zimiz uchun kashf etamiz.

Gyote, Becol'd, Shevrel' va Hel'cel'lar kontrast ranglarning mazmun mohiyatiga ahamiyat qaratishgan. Shevrel' "simul'tanli contrast"ga katta mehnat sarf qilgan.

Biroq, ranglar kontrastining o'ziga xosligini o'rganadigan ma'lum bir amaliy ko'nikmalar hozirgi kunda ham mavjud emas. Ushbu kitobda ranglar kontrastini o'rganish bo'yicha mehnatimning bir qismi keltirilgan.

Ishni ranglarning yetti xil turdagi kontrastini sanab o'tishdan boshlaymiz:

1. Ranglar kontrastini solishtirish
2. Och va to'q kontrast
3. Sovuq va iliq kontrast
4. Qo'shimcha ranglar kontrasti
5. Bir vaqtda sodir bo'ladigan kontrastlar
6. Ranglar kontrastining to'yinganligi
7. Ranglar kontrastining tarqalishi

5rasm

(1) Ranglar kontrastini solishtirish.

Ranglar kontrastini solishtirish yetti turning eng oddiysidir. Bu tur rangni mukammal bilishni talab qilmay, barcha sof ranglarni namoyish qilish orqali erishish mumkin.

Qora va oq ranglar eng kuchli och va to'q rangli kontrast bo'lib, sariq qizil va

ko'k ranglar ham kuchli rangli kontrast hisoblanadi. (4-rasm)

Bunga ishonch hosil qilish uchun kamida uchta yorqin va bir biridan keskin farq qiluvchi ranglarni solishtiramiz. Ushbu kontrast rang – baranglik, kuch va jasorat kabi taassurot qoldiradi. Zarg'aldoq yashil va binafsha ranglar, sariq, qizil va ko'k ranglarga qaraganda kuchsizroq kontrast hosil qiladi. Har bir rang bir biridan oq yoki qora chiziqlar bilan ajratilsa, o'sha rangning induvidual xarakteri namoyon bo'ladi. Bunda har bir rang avvalambor o'zining asl holatini ko'rsatadi. Sariq, qizil va ko'k ranglar eng ko'p ishlatiladigan rangli kontrast bo'lishiga qaramasdan boshqa barcha sof ranglar ham kuchli rangli kontrast hosil qilishi mumkin. (6- rasm)

Rangli kontrastning yorqinligini o'zgartirish orqali yangi ko'zga tashlanadigan ranglar hosil qilishi mumkin. (7-rasm)

Qora va oq ranglar kompozitsiyasining muhim elementlari hisoblanadi (5-rasm)

8-rasmda talabalarga shaxmat taxtasi tartibidagi sariq, qizil, ko'k, oq va qora ranglar berilgan bo'lib, ushbu ranglarni ikki yo'nalishga ajratib ular o'zlarida rang dog'lariga nisbatan sezgini hosil qilishsin. 9-rasmda lokal ranglar kompozitsiyasi tasvirlangan.

6-rasmda ko'rsatilgan ranglar aralashmasini talaba o'zlashtirsa 10- rasmdagi mashqda ranglarni tezda tanlay oladi.

Har qanday rangning kuchi qarama – qarshi rang ta'sirida kuchayadi. Bunda ularning yorug'ligi yoki xromatik alomatlari katta ahamiyat kasb etmaydi.

Masalan, zarg'aldoq rangi qizil ranglar muhitida yanada yaqqolroq ko'rinadi. Sariq muhitda esa undan to'qroq ko'rinadi. Kulrangni qora muhitga qo'yib qarasak, u o'zining tonidan oqroq ko'rinadi.

Masalan, qizil rang yashil muhitda o'z yorqinligini yanada oshiradi, boshqa ranglarga yashil tus qo'shib gavdalantiradi.

Bu tabiiy hodisa bo'lib, undan rassomlar o'z asarlarida rang ta'sirchanligini oshirish uchun foydalanadi. Bunga frantsuz impressionist rassomlari Pol Sinyak, Sera kabi puantalist rassomlar ijodi yaqqol misol bo'la oladi.

Turli mamlakatlarning xalq amaliy san'ati ranglar kontrasti asnosida vujudga kelgan. Rang barang zardo'zlik asarlari, milliy liboslar va sopollarda yorqin ranglar

ishlatilgan bo'lib, ular, xushchaqchaqlik hissini uyg'otadi. O'rta asrlardagi miniatyura asarlarida ham ranglar kontrasti turli xil variantlarda ishlatilgan. Ranglar kontrastini vitraj san'atida ko'p uchratish mumkin. Stefan Lohner, Fra Anzheliko, Bottichelli va boshqa rassomlar o'z asarlarini ranglar kontrasti tizimiga asoslanib yaratishgan. Bottichellining "Qabrga qo'yish" asarida ranglar kontrasti ushbu asarning mazmunini to'liq ochib bergan. Ranglar kontrasti orqali quvonchni, g'amni va qayg'uni bo'rttirib ko'rsatish mumkin bo'lib, quyidagi zamonaviy rassomlar, Matiss, Mondrian, Pikasso, Kandinskiy, Leje va Miro undan tez tez o'z asarlarida foydalanishgan. Ayniqsa, juda ko'p natyurmortlar va figurali kompozitsiyalar chizgan Matiss kontrastning rang barangligi va uning kuchidan, qudratidan samarali foydalangan. Matissning "Yantar taqinchoq" nomli asarida qizil, sariq, yashil, ko'k, oq va qora kabi sof ranglar mujassamdir. "Ko'k chavandoz" guruhi rassomlari - Kandinskiy, Frans Mark va Avgust Make o'zlarining ilk ijodlarida ranglar kontrastidan foydalanishganlar.

(2) Och va to'q kontrastlar

Kun va tun, yorug'lik va qorong'ulik. Ushbu qarama qarshiliklar inson hayotida va tabiatda ham katta ahamiyatga egadir. Rassom uchun oq va qora ranglar yorug'lik va qorong'ulikni ifodalash vositalaridir. Oq va qora ranglar har tomonlama bir biriga qarama qarshi ranglar hisoblanib, ularning orasida xromatik kulrang tonlar mavjuddir. Yorug'lik va qorong'ulik, oq, qora va kulranglar muammosi mukammal o'rganilishi muhim sanaladi, chunki, bizning ijodiy faoliyatimiz ushbu muammolarning yechimini topishdan iboratdir. Qora baxmal, eng qora – sul'fat bariy esa eng oq rang hisoblanadi.

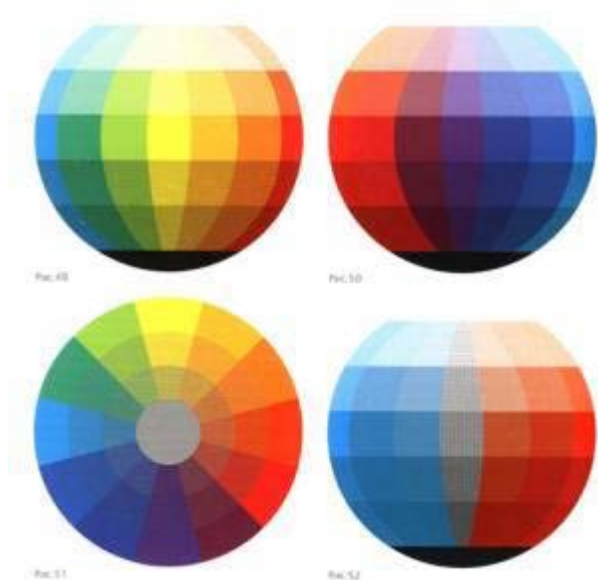
Kulrang, qora va oqqa sariq, qizil, ko'k, oq, hamda boshqa ranglarni qo'shish orqali hosil qilish mumkin. Bu ko'rish a'zolarimizning biron rangga tikilib qaragandagi taassurotidan qarama – qarshi rang taassurotini "chaqirishi", uning gavdalanishidir. Masalan, xona ichidan turib derazaga tikilib, so'ngra nigohimizni qorong'iroq

tomonga qaratsak, u holda bizning ko'zimizga derazaning shakli teskari tonda, ya'ni qoramtir tonlar oqarib, yorug' tonlar qorayib ko'rinadi.

Qizil nuqtaga 15 – 20 sekund tikilib qaraymiz, keyin diqqatimizni uning yonidagi xojga buramiz. Xoj ustida qizil dog'ning shakli yashil dog' bo'lib ko'rinadi. Shuningdek, qizilni o'rniga yashil dog'ni almashtirib qo'yib qaralsa, u holda xoj ustida qizil dog' aksini ko'ramiz. Shuningdek, turli rang turlicha rang timsolini "chaqiradi", ya'ni ranglar tizimi qonuniyatlariga ko'ra har qanday rang doirasidagi subtraktiv qo'shimcha rang obrazini paydo qiladi.

Bu hodisa yorug'likning kuchiga, rang yorqinligiga bog'liq bo'lib, yorug'lik qancha kuchli bo'lsa, ko'zning to'rpardasiga shuncha nur yuklamasi tushib, unda charchash sodir bo'ladi. O'z vaqtida ko'zning o'sha nur oqimini o'chirib tashlab, boshqa ko'rinishga moslashishi qiyinlashadi. Shuning uchun ham u o'z hududlaridagi tasvirlarni to'la o'chirib, boshqa tasvirni qabul qiladi.

Rangning bizning ko'rish organlarimizdagi bunday teskari rang ko'rinishida takrorlanish hodisasini biz tajribada sinab ko'rsak, bu hodisalarning hammasida takrorlangan rang yorug'roq bo'lib ko'rinadi. Masalan, yashil rang och yashil, qizil esa och qizil bo'lib va h. k. ko'rinadi. Ammo ketma – ket rang obrazi takrorlanganda to'ldiruvchi rang obrazini chaqiradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, oq fonga tushgan

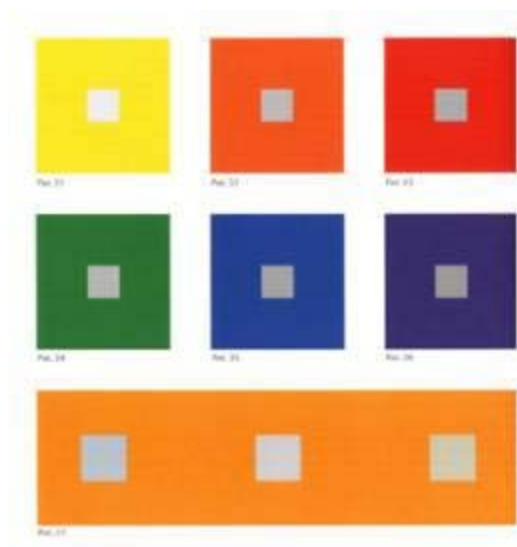

takroriy rang obrazlarida yashil tusi ishtirok etadi. Boshqa fonga tushirganda yashil tusi rang obrazidan yo'qoladi.

Yevropa va Sharqiy Osiyo san'atida aynan och va to'q kontrastga bag'ishlangan juda ko'p asarlarni uchratish mumkin. Ushbu kontrast Xitoy va Yaponiyada tush bilan ishlash muhim ahamiyat kasb etgan. Tush bilan ishlash san'ati mo'yqalam bilan harflar ishlash orqali paydo bo'lgan. Shrift orqali ishlangan asarlar turfa xil shakllarga boy bo'lgan. Yozuvni mukammal bajarish uchun ijodkor juda ko'p qo'l harakatlarini amalga oshirgan.

Runge ranglarni joylashuv tizimini, globusni eslatuvchi shar tartibi haqidagi taklifni kiritdi. Ekvator chizig'i bo'ylab rang doirasidagi toza ranglarni joylashtirdi. Shimoliy qutbda oq va janubiy qutbda qora ranglarni joylashtirdi. Meridianlarida esa oq va qora ranglarni toza ranglarga qo'shib bordi. Bu bilan u oq va qora ranglar qo'shilmasidan kelib chiqadigan ranglar majmuasiga erishdi. U tarixda birinchi marta ranglarni fazoviy bo'shliqda joylashuvini, ulardan estetik, badiiy foydalana olgan tarzda bog'lay olishga sazovor bo'ldi.

Rungeni rassom sifatida yorqin ranglarga kulrang (axromatik) qo'shish bilan ularni xiralashtirib, rang perspektivasiga erishish masalasi bilan shug'ullangan edi.

31-36 rasmlarda axromatik kulrang boshqa ranglar bosimida ekanligini ko'rishimiz mumkin. Shu paytga qadar och va to'q kontrast ranglarni faqat qora, oq, kulrang tushlarda o'rgangan edik. Bir xil yorqinlikdagi yoki bir xil xiralikdagi ranglar farqlansa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Ushbu farqlarni o'rganish uchun quyidagi mashqlar yordam beradi.

Shaxmat taxtasi shaklidagi qog'ozlarni sariq, qizil va ko'k ranglar bilan to'ldiramiz. Vazifa shundan iboratki, har bir kataklardagi ranglarga o'zining och yoki to'q tuslarini aralashtiramiz. Shuni yodda tutish kerakki, bunda aynan sariq, ko'k va qizil tonlardan foydalanish kerak.

Och va to'q ranglar kontrasti muammosi 15-rasmdagi mashqda yaqqol ifodalab berilgan.

Bunda ko'rinib turibdiki, oqdan qoragacha bo'lgan ketma – ketlik va qolgan ranglar ham xuddi shu tarzda o'zgarib borishi ko'rsatilgan.

Jadvaldagi to'yintirilgan sariq rang och tonlarning eng sof ko'rinishi, binafsha rang eng to'q ko'rinishi. Qora va oq rang qo'shilganda

rangning yorqinligi kamayadi.

(3) Sovuq va iliq kontrastlar

Haroratni ranglar bilan bog'lash birinchi ko'rinishda g'alati tuyulishi mumkin. Biroq tajribalar shuni ko'rsatadiki, 3 – 4 darajalardagi harorat ranglarning sovuq yoki iliqlikiga katta ta'sir ko'rsatadi.

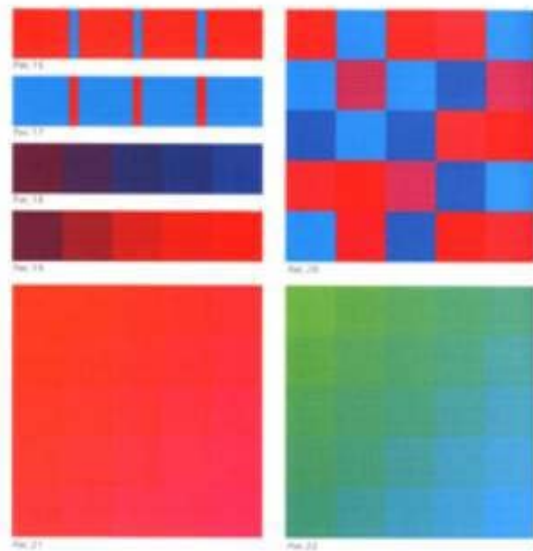
Bir paytning o'zida ko'k – yashil rangga bo'yalgan xonadagi ishchilar 15 darajada sovuqqa shikoyat qilgan bo'lsalar, qizil – zarg'aldoq rangga bo'yalgan xonadagi ishchilar esa 11-12 darajada sovuqdan shikoyat qilganlar. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ko'k – yashil rang qon aylanish impul'sini kamaytiradi, qizil – zarg'aldoq esa kuchaytiradi. Bunday kuzatuvlar hayvonlar bilan o'tkazilgan tajribalarda ham o'z isbotini topgan. Otchopardagi otxonalar 2 qismga ajratiladi: bir qismi ko'k rangga, boshqa bir qismi esa qizil – zarg'aldoq ranglarga bo'yaladi. Ko'k rangga bo'yalgan otxonadagi otlar poygadan so'ng tezda tinchlanardi va sovur edi, biroq qizil bo'limdagilar esa ancha vaqtlargacha o'zlariga kela olmas edilar. Bundan tashqari ko'k rangdagi bo'linmada umuman pashsha bo'lmagan, qizil rangdagsida esa juda ko'p pashsha bo'lgan. Yuqoridagi ikkita tajriba ham ranglar yechimida iliq va sovuq kontrastlarning muhimligini ko'rsatadi.

Ranglar terapiyasidan foydalanilganda sovuq va iliq ranglarning xususiyatlari muhim rol' o'ynaydi. Ranglar doirasida sariq rang eng och, binafsha rang esa eng to'q rang ekanligini ko'rishimiz mumkin, bu esa, ikki ranglar eng kuchli ekanligini bildiradi.

Sovuq va iliq ranglarni quyidagi qarama qarshiliklar bilan ifodalash mumkin:

- Sovuq – iliq
- Soyali – quyoshli
- Shaffof – xira
- Tinchlantiruvchi – qo'zg'atuvchi
- Suyuq – quyuv
- Yengil – og'ir
- Uzoq – yaqin
- Ho'l - nam

Insonning ijtimoiy faoliyatida ranglardan maqsadli foydalaniladi. Chunki ularning inson ruhiyatiga ta'siri qonuniydir. Darvoqe, biz turmush tarzimizni ranglar ishtirokisiz tasavvur qila olmaymiz. Bizning kundalik hayotimizni qisman ranglar boshqarishini anglaganimizda ularning mohiyatlariga to'g'ri baho bergan bo'lar edik.

Sovuq va iliq kontrastlar 16-rasmda qizil, zarg'aldoq ranglarning ko'k, yashil ranglarga bo'lgan qarama qarshiliklar ifoda etilgan. 17-rasmdagi sovuq va iliq kontrast maydoni kichraytirilgan holda berilgan. Sovuq va iliq kontrastlarni boshqa kontrastlar orasidagi eng "jarangli"si deb hisoblash mumkin. Sovuq va iliq kontrastlarga quyidagi asarlarni misol qilib olish mumkin:

Shartribodatxonasidagi Vitrajlar (XII asr.); Mattiasa Gryuneval'dning "Хорангелов" asarida (1475 – 1528), Kol'mar, Unterlinden Muzeyi; Ogyust Renuarning "Mulendelya Galett" (1841-1919), Parij, Ors'e Muzeyi; Klod Monening "Tumandagi London Parlamenti" (1840-1926), Parij, Ors'e Muzeyi; Pol Sezanning "Olmalar va apelsinlar" (1839 – 1906), Parij, Ors'e Muzeyi.

(4) Qo'shimcha ranglar kontrasti

Agar biz ikki pigmentni qo'shganimizda neytral kulrang, qora rang hosil qilinsa, ana shu ikki pigment ranglar qo'shimcha ranglar deyiladi.

Fizikada ikki xromatik rang qo'shilib, oq rang hosil qilsa bunday ranglar qo'shimcha ranglar deyiladi. Ikkita qo'shimcha ranglar g'alati juftlikni paydo qiladi. Ular bir birlariga qarama qarshi bo'lsalar ham, bir birlariga muhtojdirlar.⁶

Ranglar doirasidagi 3 ta qo'shimcha ranglar bir biriga diametral shaklda joylashtirilgan. Ular quyidagi qo'shimcha ranglarni hosil qiladi:

- Sariq – binafsha rang
- Sariq – zarg'ardoq, ko'k – binafsha rang
- Zarg'aldoq – ko'k

- Qizil – zarg’aldoq, ko’k – yashil
- Qizil – yashil
- Qizil – binafsha, sariq – yashil

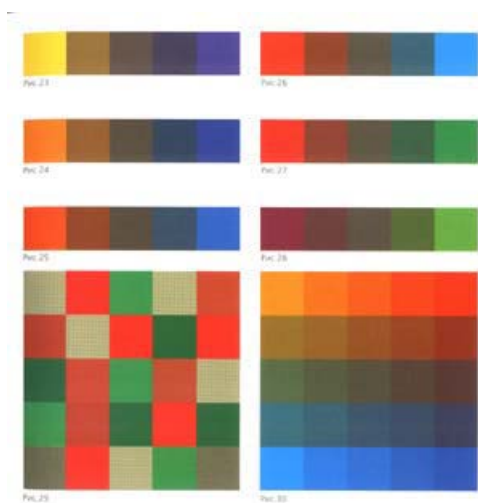
Agar ushbu qo’shimcha ranglar juftligini tahlil qiladigan bo’lsak har bir juftlikda sariq, qizil va ko’k ranglar asosiy 3 ranglar hisoblanadi.

Sariq – binafsha rang = sariq, qizil + ko’k; Ko’k – zarg’aldoq = ko’k, sariq + qizil;

Qizil – yashil = qizil, sariq + ko’k.

Sariq, qizil va ko’k ranglar kulrangni hosil qilganidek, ikkita qo’shimcha ranglar aralashmasi ham kulrangga ham aylanishi mumkin.

Spektr ranglari toza, kuchli, shaffof, yorqin ranglardir. Ular shaffof jism (prizma) orqali o’tganda yuzaga keladi. Ular optimal ranglar deyiladi. Spektrning yorug’ligi, ranglarining tozaligi va yorqinligi kuchini hech qanday bo’yoqda erishish mumkin bo’lmaydi. Ammo biz spektrning joylashish tartibini bo’yoqlarda ko’rsatib bera olamiz. Spektr ranglari aslida uzun lentasimon bo’lishi ham mumkin. Bu esa qizildan binafsha rang tomon tugal rang qatorlarini tashkil qiladi. Biz ko’pincha spektr ranglarini doira sifatida joylashganligini ko’ramiz. Bunda doirada qizil va binafsha ranglar uchrashgan joyda uzilish sodir bo’ladi, ya’ni ranglar ravon qaytarilmaydi. Shuning uchun binafsha va qizil ranglar o’rtasida rang doirasida mavjud bo’lmagan sarg’ish, qizil va binafsha ranglarini qo’shish yo’li bilan qirmizi (purpur) qizil rangni hosil qilamiz, bu bilan biz rang doirasida ranglarni ravon, ketma – ket uzluksizligiga erishamiz.

Bundan tashqari rang tizimiga ixtiyoriy ranglarni qo’sha olmaymiz, chunki u holda to’ldiruvchi ranglar qat’iy qarama – qarshi turish holati o’zgargan bo’ladi. O’zaro to’ldiruvchi ranglar, ya’ni qizilni qarshisida – yashil, zarg’aldoqni qarshisida ko’k, sariqni binafsha sarg’ish, yashilni qarshisida purpursimon qizil ranglar joylashadi.

23 – 28 rasmlarda uch juft qo’shimcha

ranglar va ularning aralashmasi keltirilgan bo'lib, ular kulrang tonni hosil qilayotganini ko'rishimiz mumkin.

Qo'shimcha ranglar kontrasti asnosida yaratilgan ko'pgina asarlarda ushbu ranglar nafaqat o'zlarining sifatlari tarzida, balki boshqa ranglarning hosil bo'lishida ahamiyat kasb etadi. Tabiatda ranglar aralashmasini tez tez uchratish mumkin. Qizil atirgulning ochilmagan g'unchasida bunday hodisani kuzatishimiz mumkin. Qizil atirgulning g'unchasi yashil rangdan boshlanib qizara boshlaydi.

Qo'shimcha ranglar kontrastiga quyidagi ijodkorlarning asarlari misol bo'la oladi:

Yan Van Eykning "Kantsler Rolenning Madonnasi" (1390 – 1441), Parij, Luvr;

"Sav malikasini uchratgan Qirol Solomon" Areccoda va Pol Sezanning "Sen – Viktor tog'i" asari, Filadel'fiya, San'at muzeyi.

(5) Bir vaqtda sodir bo'ladigan kontrastlar

Kontrastlar muhitda bizning ko'zimiz qabul qiladigan rang, har xil dog'larning yoki xilma – xil shakllarning chegaraviy yaqqolligiga aytiladi.

Kontrast dog' yoki chiziqlarning, ranglarni chegarasi yoki rangning yaqqolligi, gavdalanishi – turlicha bo'ladi.

Bir vaqtda sodir bo'ladigan kontrastlar. Biror ranglar majmuasi kuzatilayotganda bir rangni yonidagi ikkinchi rangni ta'siri oqibatida uning rang kuchini, yorqinligini o'zgarib ko'rinishiga aytiladi.

Har qanday rangni kuchi qarama qarshi rang ta'sirida kuchayadi. Bunda ularning yorug'ligi yoki xromatik alomatlari katta ahamiyat kasb etmaydi.

Masalan: zarg'aldoq rangi qizil ranglar muhitida yanada ocharib ko'rinadi. Sariq muhitda esa undan to'qroq ko'rinadi. Kulrangni qora muhitga qo'yib qarasak u o'zining tonidan oqroq ko'rinadi.

Masalan: qizil rang yashil muhitda o'z yorqinligini yanada oshiradi yoki qizil rang atrof – muhitdagi boshqa ranglarga yashil tus qo'shib gavdalaniradi.

Bu tabiiy hodisa bo'lib, undan rassomlar o'z asarlarida rang ta'sirchanligini oshirish uchun qulaydilar. Bunga frantsuz impressionist rassomlari Pol Sinyak, Sera kabi puantalist rassomlar ijodi yaqqol misol bo'la oladi. Bu rassomlar o'z

polotnolarida biror sovuq rangni yonlariga issiq rang dog'larini tushirish yo'li bilan "sovuqlik"ni o'zgarib ko'rinishi va ularni sovuk – issiq ranglar majmuasini tuzish usuli bilan uning jozibadorlik ta'sirini oshirishga erishganlar. Bu usulni o'sha davrga mansub rassom V. Van Gog ham mohirona qo'llay olgan.⁷

Ketma ket kontrastlar.Bunda biz ko'rish a'zolarimizning biron rangga tikilib qaragandagi taassurotidan qarama – qarshi rang taassurotini "chaqirishi"ga, uning gavdalantirishiga aytamiz.

Masalan: xona ichidan turib derazaga qaraganimizda va so'ngra nigohimizni qorong'iroq tomonga qaratsak, u holda bizning ko'zimizga derazaning shakli teskari tonda, ya'ni qoramtir tonlar oqarib, yorug' tonlar qorayib ko'rinadi.

Qizil nuqtaga 15 – 20 sekund tikilib qaraymiz, keyin diqqatimizni uning yonidagi xojga buramiz. Xoj ustida qizil dog'ning shakli yashil dog' bo'lib ko'rinadi. Shuningdek, qizilni o'rniga yashil dog'ni almashtirib qo'yib qaralsa, u holda xoj ustida qizil dog' aksini ko'ramiz. Shuningdek, turli rang, turlicha rang obrazi "chaqiradi", ya'ni ranglar tizimi qonuniyatlariga ko'ra har qanday rang doirasidagi subtraktiv qo'shimcha rang obrazini paydo qiladi. Bu hodisa yorug'likning kuchiga, rang yorqinligiga bog'liq bo'lib, yorug'lik qancha kuchli bo'lsa ko'zning to'rpardasiga shuncha nur yuklamasi tushib, unda charchash sodir bo'ladi. U o'z vaqtida o'sha nur oqimini o'chirib tashlab boshqa ko'rinishga moslashishi qiyinlashadi.

Shuning uchun ham u o'z hududlaridagi tasvirlarni to'la o'chirib, boshqa tasvirni qabul qiladi.

(6) Ranglar kontrastining to'yinganligi

"Ranglar sifati" haqida gapirganimizda biz uning sofliги va to'yinganligini nazarda tutamiz. Oq rangni buzgan prizmatik ranglar eng maksimal to'yingan yoki maksimal yorqin ranglar hisoblanadi. Pigment ranglar orasida maksimal to'yingan ranglar ham bor. 15- rasmga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ranglarning bir biriga bo'lgan yorqinligi va xiralik darajasini aniqlashimiz mumkin. Sof ranglar xiralashishi bilanoq o'zlarining yorqinligini yo'qotadi. Ranglar to'rt xil usul bilan oqartirilishi yoki qoraytirilishi mumkin. Sof rang oq rang bilan aralashgan bo'lib, buning

oqibatida sovuq xarakterdagi rang hosil bo'ladi. Qizil rang oq bilan qo'shilganda ko'kimtir tus berib, uning ko'rinishi tubdan o'zgara boshlaydi. Sariq rang ham oq bilan aralashganda sovuq tusni beradi. Binafsha rang oq bilan aralashganda uning sifati tubdan o'zgaradi, ya'ni u yoqimli va tinchlantiruvchi rangga aylanadi.

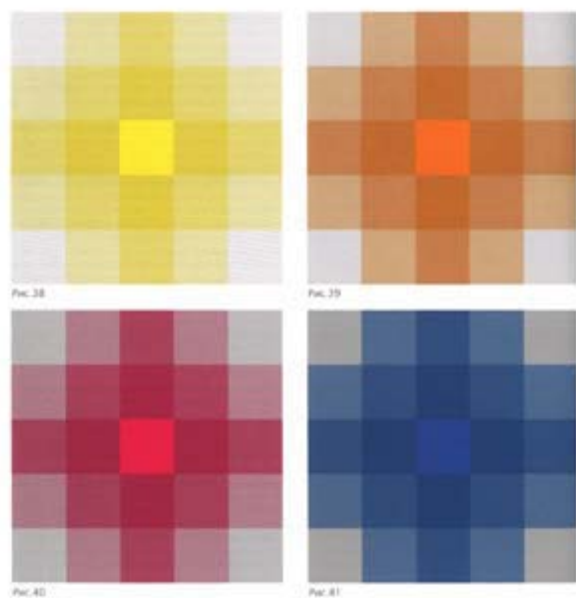
Sof rangni qora rang bilan aralashtirish mumkin, bunda sariq rang o'zining yorqinligi va musaffoligini yo'qotib, salbiy ko'rinishni hosil qiladi.

To'yingan rangni oq va qora ranglar aralashmasi orqali hosil qilish mumkin. Kulrang qo'shilganda och, yanada och, yoki yanada to'q ranglar hosil qilishimiz mumkin. Kulrang qo'shish orqali boshqa ranglarni neytrallash mumkin.

Delakrua kulrangni yoqtirmagan va iloji boricha o'z asarlarida ushbu rangni ishlatmagan. Sof ranglar qo'shimcha ranglar qo'shilishi orqali o'zgarishi mumkin. Agar, binafsha rangga sariq rangni qo'shsak, och sariq yoki to'q binafsha tondagi tuslar paydo bo'ladi.

So'ngan tuslar, ya'ni kulrang, atrofidagi yorqin ranglar tufayli jonli ko'rinadi. Buni biz shaxmat taxtasidagi kvadratlarda kulrangni neytral holatda qo'yib ko'rishimiz mumkin. Bunday vaziyatda kulrang boshqa ranglarga qaraganda jonliroq tusga ega bo'ladi.

To'yingan kontrast asosida ishlangan asarlar quyidagilardir:

Jorj de la Turning "Go'dak" asari, Renn shahridagi muzey; Anri Matisning (1869 – 1954) "Peon", N'yu – York, Zamonaviy san'at muzeyi va Pol Klening (1879 – 1940) "Sehrli baliq" asari, Filadel'fiya, San'at muzeyi.⁸

(7) Ranglar kontrastining tarqalishi

Ranglar kontrastining tarqalishi ikki yoki bir necha ranglarning o'lchamlari

nisbatidir. Uning mohiyati “ko’p” va “kam”, “katta” va “kichik” kabi qarama qarshiliklar o’rtasidadir. Ranglar bir biri bilan turli xil o’lchamdagi dog’lar bilan komponovka qilinishi mumkin. Ranglarning kuch ta’siri ikki omil orqali aniqlanadi: 1. Uning yorqinligi. 2. Rangli yuzaning o’lchamlari.

Ranglarning yorqinligini aniqlash uchun, ularni neytral kulrang fonda solishtirish kerak. Gyote ranglarning nisbatini raqamlar orqali aniqlagan. Gyote turli ranglarning to’yinganligini quyidagi nisbatlarda ifodalagan:

Sariq : 9

Zarg’aldoq: 8

Qizil: 6

Binafsha rang: 3

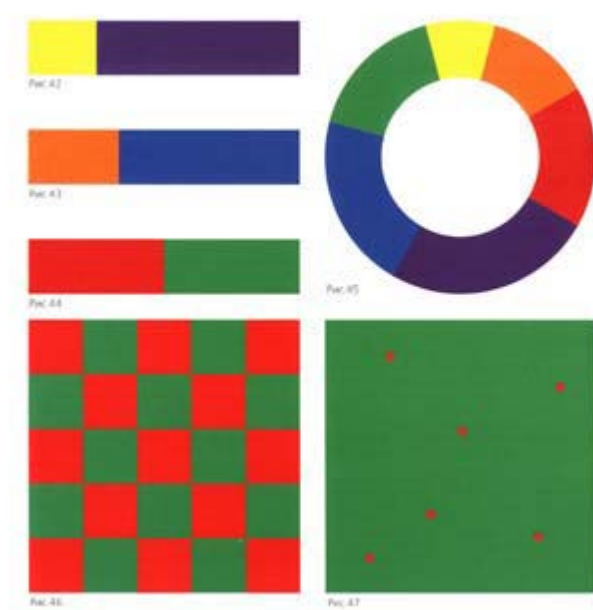
Ko’k: 4

Yashil: 6

Quyidagi qo’shimcha juft ranglar misolida ularning yorqinlik nisbatini misol qilib keltiramiz:

Sariq: binafsha rang = $9:3=3:1=3/4$; $1/4$ Zarg’aldoq: ko’k = $8:4=2:1=2/3$; $1/3$

Qizil: yashil = $6:6=1:1=1/2$; $1/2$

42-44 rasmlarda ko’rsatilganidek, qo’shimcha ranglar orqali yuzaning uyg’unligini quyidagi nisbatlar mos keladi:

Sariq: binafsha = $1/4:3/4$ Zarg’aldoq: ko’k = $1/3:2/3$ Qizil: yashil = $1/2:1/2$

Shunday qilib asosiy va qo'shimcha ranglar yuzasining mukammal o'lchamlari quyidagi raqamlar bilan ifodalanishi mumkin:

Sariq : 3

Zarg'aldoq: 4

Qizil: 6

Binafsha rang: 9

Ko'k: 8

Yashil 6

Yoki

Sariq: Zarg'aldoq = 3:4 Sariq: Qizil = 3:6

Sariq: Binafsha rang = 3:9 Sariq: Ko'k = 3:8

Sariq: Qizil : Ko'k = 3:6:8

Zarg'aldoq: Binafsha rang: Yashil = 4:9:6

Nazorat uchun savollar:

1. Ranglar kontrasti qanday qoidaga asoslanadi?
2. Ranglar kontrastining necha xil turi mavjud?
3. Ketma ket va bir vaqtda sodir bo'ladigan kontrastlar nimani anglatadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. Deribere M. «Цветвдеятельностичеловека» Per. s Francuzskogo M. Strojizdat 184str 2004g.

RANGLAR ARALASHMASI

Reja:

1. Rangli uchburchaklar va kvadratlar
2. Pigmentli va optik ranglar aralashmasi usullari
3. Rangli shar (doira)
4. To'rt xil ranglar hamohangligi

Kalit so'zlar: ranglar aralashmasi, yangi ranglarning paydo bo'lishi, qo'shimcha ranglar, ranglar qorishmasi, o'zaro bo'ysunish.

Ranglar olamiga tashrif buyurganda, ularni o'zaro aralashtirish uchun bir

qancha tizimli mashqlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Ranglarning sezuvchanlik va ularning texnik imkoniyatlaridan kelib chiqib, ba'zi bir mashqlar uchun ranglarni aralashtirishda ko'p yoki kam ranglardan foydalanish mumkin. Har qanday rang qora, oq, kulrang yoki boshqa xromatik ranglar bilan aralashtirilishi mumkin. Aralashtirish natijasida paydo bo'luvchi turfa xil ranglar, ranglar olamini yanada boyitadi. Ikki xil rangni olib, ularni sekin asta aralashtiramiz, natijada ma'lum bir aralash ton hosil bo'ladi.

Uchburchaklar. Teng tomonli uchburchakning tomonlarini uchga bo'lamiz, hosil bo'lgan nuqtalarni birlashtiramiz. Bunda 9 ta kichik uchburchaklar paydo bo'ladi va ularning burchaklarini sariq, qizil, ko'k ranglar bilan bo'yaymiz va ketma ketlikda qizil va sariqni, sariq va ko'kni, qizil va ko'kni aralashtirib bo'yaymiz. Bunday mashqni boshqa ranglar bilan ham amalga oshirish mumkin.

Kvadratlar. 25 ta kvadratdan tashkil topgan katta kvadratning to'rtta burchagini oq, qora, qizil va yashil ranglar bilan bo'yab, sekin asta ranglarni aralashtirib boramiz. Ishni chetki burchaklarni bo'yashdan boshlab, sekin asta diagonal yo'nalish bo'yicha bo'yab boramiz. Qora, oq, qizil va yashil ranglarning o'rniga 30-rasmda ko'rsatilgandek boshqa qo'shimcha ranglardan foydalanish mumkin.

Agar biz ranglarni aralashtirish imkoniyatini izchil o'rganmoqchi bo'lsak, har qanday rangni bir biri bilan aralashtirib ko'rishimiz kerak. Buning uchun katta kvadratni 13x13 kichik kvadratlarga bo'lib chiqamiz. Yuqoridan chapdagi birinchi kichik kvadratning rangi oq bo'ladi, uning davomi, gorizontaal chiziq bo'ylab 12 ta asosiy ranglarga bo'yaladi. Gorizontaal qatordagi 12 rangning birinchisi sariq, undan keyin zarg'aldoq va oxirgisi yashil bo'lishi kerak. 1 vertikal qatordagi rang binafsha, undan keyin ko'k – qizil. Gorizontaal qatordagi 2 – kataklar binafsha rang bilan aralashtiriladi.

Gorizontaal qatordagi 3 – kataklar gorizontaal qatordagi 1 – katakdagi ko'k rang bilan aralashtiriladi. Vertikal qatordagi birinchi rang gorizontaal qatordagi birinchi rang bilan aralashtirilganda qo'shimcha ranglar paydo bo'lganligini kuzatish mumkin. Tonal ranglar yechimi namunalari tabiatdan, tasviriy san'atdan yoki boshqa badiiy

vositalardan olinadi.

Yuqoridagi mashqning talabalarga kerakligi shundan iboratki ular o'zlarining rangga bo'lgan munosabatlarini tekshiradilar.

Umuman olganda rangga bo'lgan munosabat shaxsning didiga bog'liq. Ko'k rangga moyil bo'lgan insonlar uning turfa xil tuslarini ajrata oladilar, biroq ular qizil rang tuslarini qiyinchilik bilan ajratishadilar. Shuning uchun ham xromatik qatordagi barcha ranglar bilan ishlash muhim hisoblanadi. Pegment aralashish prinsiplaridan tashqari ranglarni optik usulda aralashtirish yo'li ham mavjuddir. Bunda sof ranglar mazok va nuqtali aralashtirish orqali amalga oshiriladi.

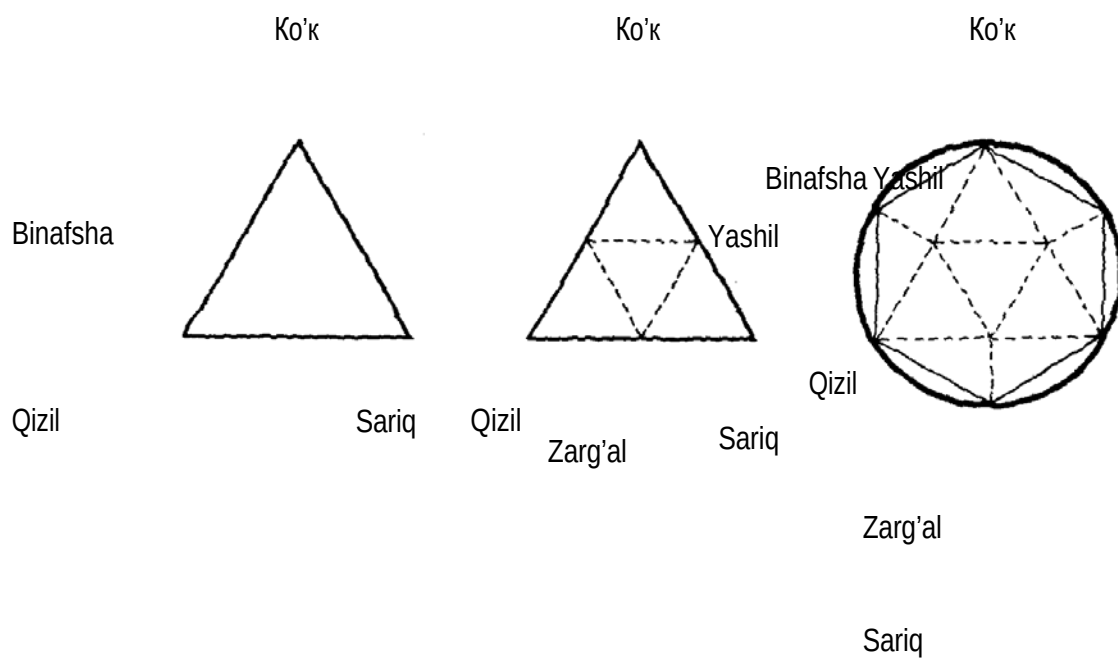
Optik aralashishning afzalligi shundaki, ranglar ko'zimizga yanada sofroq va jonliroq namoyon bo'ladi. Yuzani nuqtalarga bo'lish nashriyotlarda, ayniqsa offsetli bosmalarda ishlatiladi. Agar, offset usulida bosilgan kitoblarni kattalashtiruvchi ko'zguda ko'rsak nuqtalar aniq ko'rinadi. Ranglar aralashmasiga yana bir misolni to'qimachilikda ham kuzatishimiz mumkin. Turli xil ranglarga bo'yalgan mato naqshlari ba'zida bir rangni ko'proq yoki kamroq qilib ko'rsatadi. Shunday matolarga shotland matolari misol bo'la oladi.

Rangli aylana (doira). Yuqori bo'limlarda ta'kidlangan ranglarning yetti xil kontrasti haqidagi tushunchalarga ega bo'lgandan so'ng, ushbu bo'limda ranglar olami haqida umumiy tushunchani yanada chuqurroq o'rganamiz. 3 - rasmda 12 rangli aylana berilgan bo'lib, u uchta asosiy ranglar: sariq, qizil va ko'k ranglarga asoslangan. Biroq ushbu sxema butun ranglar tizimini kuzatish imkonini bera olmaydi. Ushbu aylana o'rniga Filipp Otto Runge yaratgan shardan foydalansak maqsadga muvofiq bo'lar edi. Shar keng hajmli va simmetrik shaklga ega bo'lib, ranglarning turfa xil xususiyatlarini to'la namoyon eta oladi. U qo'shimcha ranglar qonuniyatini aniq ko'rsatadi va barcha xromatik ranglarning bir biri bilan bo'lgan munosabatini ko'rgazmali qilib ko'rsata oladi.

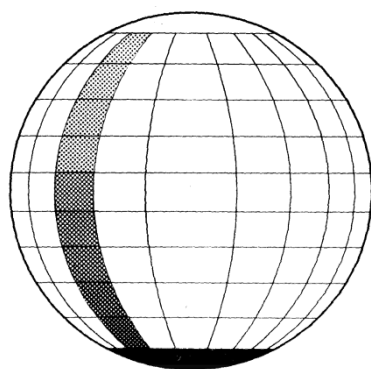
Agar biz rangli sharni shaffof tarzda tasavvur qilsak, uning har bir nuqtasida ma'lum bir rang mavjud bo'lsa bizda ushbu ranglarning bir biriga bo'lgan o'zaro bo'ysunuvchanlik xususiyatini yaqqol ko'ra olamiz.

Filip Otto Runge (1777 – 1810) Gyotening zamondoshi, buyuk rassom

(romantizm davri) rang ta'limotiga katta hissa qo'shgan.

2 – rasm. Runge rangli hajmining sxematik tasviri

3 – rasm. Rungening rang doirasi

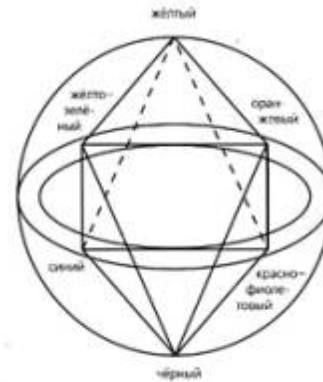
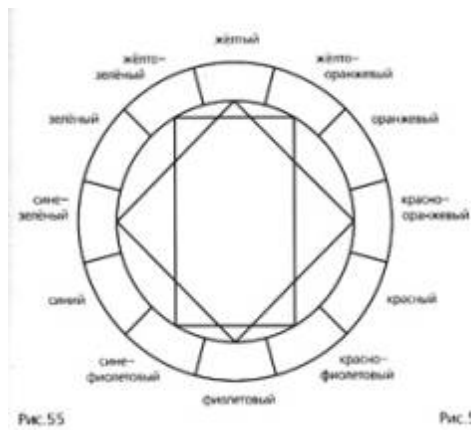
Runge ranglarni joylashuv tizimini globusni eslatuvchi shar tartibi kabi joylashtirish taklifini kiritdi. Ekvator chizig'i bo'ylab rang doirasidagi toza ranglarni joylashtirdi.

Shimoliy qutbda oq va janubiy qutbda qora ranglarni joylashtirdi. Meridianlarida esa oq va qora ranglarni toza ranglarga qo'shib bordi. Bu bilan u oq va qora ranglar qo'shilmasidan kelib chiqadigan ranglar majmuasiga erishdi. U tarixda birinchi marta ranglarni fazoviy bo'shliqda joylashuvini, ulardan estetik, badiiy foydalana olgan tarzda bog'lay olishga sazovor bo'ldi.

Rungeni rassom sifatida yorqin ranglarga kulrang (axromatik) qo'shish bilan ularni xiralashtirib, rang perspektivasiga erishish masalasi bilan shug'ullangan edi.

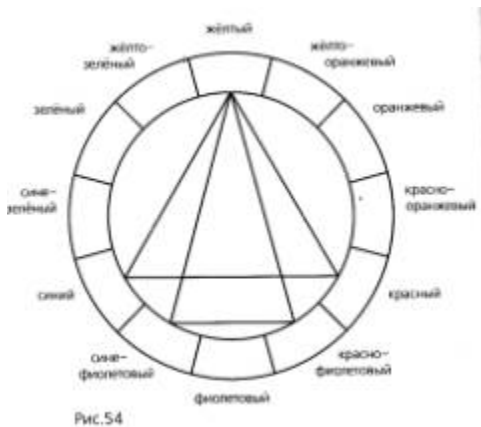
To'rt xil ranglar hamohangligi. Oq yoki qora ranglar to'q yoki och kontrastlarni hosil qiladi. 12 rangli aylanadan ikki juft qo'shimcha ranglarni olib ularning tutashuvchi chiziqlari bir biriga perpendikulyar bo'lsa 55 – rasmda ko'rsatilganidek kvadrat shakli hosil bo'ladi. Bunda uchta to'rt xil ranglar hamohangligi:

- sariq, qizil – zarg'aldoq, binafsha rang, ko'k – yashil;
- sariq – zarg'aldoq, qizil, ko'k – binafsha, yashil;
- zarg'aldoq, qizil – binafsha, ko'k, sariq – yashil ranglar hosil bo'ladi.

To'g'ri to'rtburchakshakli yordamida ham boshqa to'rt xil ranglar hamohangligini hosil qilish mumkin:

- sariq – yashil, qizil – binafsha, sariq – zarg'aldoq, ko'k – binafsha;
- sariq, binafsha, zarg'aldoq, ko'k.

To'rt ranglar hamohangligini hosil qiluvchi uchinchi shakl **trapetsiyadir**. 2 rang yonma yon joylashgan paytda, o'ng va chap tarafdin ikki qarama qarshi rang joylashadi. Yuqoridagi hamohanglik ketma ket o'zgarishga olib kelsa ham ular bir birlariga uyg'undirlar. Quyidagi rasmda ko'rsatilgan shakllarni rangli sharga

joylashtirib, uni teskari aylantirsak juda ko'p turli tuman ranglar aralashmasini ko'rishimiz mumkin.

Nazorat uchun savollar:

1. Ranglarni ochartirish bosqichi qanday asosiy qoidaga asoslanadi?
2. Ranglarni to'qlashtirish bosqichi qanday asosiy qoidaga asoslanadi?
3. "Vertikal va gorizontal ranglar aloqasi" nimani anglatadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. Osva'd V. "Cvetovedenie" Izdatel'stvo Promizdat 2006g.

OLTI XIL RANG HAMOHANGLIGI

Reja:

1. Ranglar hamohangligining ma'nosi
2. Shakl va rang
3. Rangning muhitga ta'siri
4. Chuqurlik rangtasvir illyuziyalarining yaratilishi

Tayanch so'zlar:olti ohang, toza ranglar, ramz, ijodiy salohiyat, ranglarning moslashuvi.

Oltiburchaklar bir biriga o'xshamagan ikki xil yo'l bilan hosil qilinishi mumkin. O'n ikki qismdan iborat bo'lgan rangli aylanadan uchburchak yoki kvadrat o'rnida oltiburchak yasash mumkin. Bunday holatda garmonik olti ohang uchta qo'shimcha ranglarga tayanadi. Unga: sariq, qirmizi, zarg'aldoq, ko'k, qizil, yashil va sariq – zarg'aldoq, ko'k – qirmizi, qizil, zarg'aldoq, qizil – qirmizi, sariq, yashil va ko'k – yashil ranglardan tashkil topgan ikkita oltiburchakni kiritilishi mumkin. Bu oltiburchaklarni rangli sharga joylab, uni aylantirish orqali yorug' va qorong'u holatlarda ajoyib ranglar kombinatsiyalarining guvohi bo'lish mumkin.

Oltiburchak hosil qilishning ikkinchi yo'li – oq va qora ranglarni to'rtta toza rangga aralashtirish bilan amalga oshiriladi. Biz kvadratni rangli sharning ekvatoriyasiga joylashtirib, ikkita qo'shimcha rangga (tayangan) asoslangan to'rt rangli ohang hosil qilamiz. Keyin (56 rasmda ko'rsatilganidek) kvadratning har burchagini tepadagi oq va quyidagi qora ranglar bilan birlashtiramiz. Natijada biz oktaedr bunyod qilamiz.

Ekvatorialzonada hosil qilish mumkin bo'lgan har qanday to'rt xil rang omuxtaligini unga oq – qora rangni olti xil ranglarga qo'shib aralashtirish bilan vujudga keltirsa bo'ladi. Kvadrat o'rnida oddiy to'rtburchakni ham qo'llash mumkin.

Oq, qora ranglarda asosiy figura hisoblanadigan uchburchak orqali esa, 5 xil ranglar majmuasini hosil qilsa bo'ladi. Bu: sariq, qizil, ko'k, oq va qora yoki zarg'aldoq, qirmizi, yashil, oq – qora ranglar hamohangligida bo'lishi mumkin.

Bayon etilganlardan shunday xulosaga kelinadiki, tasvir (vositalari) asoslari sifatida ranglarni tanlash aslo ixtiyoriy, ya'ni erkin tarzda bo'lishi mumkin emas. Garchi, qanday rang tanlash musavvirning didi va shavqi bilan belgilanishi mumkin bo'lsa – da, ranglar majmuasidagi muvofiqlik ob'yektiv reallik bo'lib, bu o'rinda har qanday injiqlik va ambitsiyalarga o'rin yo'q. Har qaysi rang va ranglar guruhining o'ziga xos muayyan vazifalari mavjud. Ranglardagi qarama – qarshiliklardan to'g'ri foydalanib, ularning (ranglarning) kuchliroq ta'sir etishiga erishmoq lozim. Aslini olganda, ranglar hamohangligining mohiyati ham shunda. Xilma – xil ranglar ko'rinishlarini hosil qilishda sariq – qizil – ko'k ranglar asosiy vosita hisoblanadi. Qizil va ko'k oralig'ida sariqni joylashtirish bir variant bo'lsa, sariq va ko'k o'rtasida ko'k rangning yoki sariq va qizil o'rtasida ko'k rangning qo'yilishi ikkinchi variant bo'ladi.

Asosiy ifoda ranglaridan toza (tiniq) ranglarning biroz qoraygan holatidagi ko'rinishlaridan foydalanib to'q rang kontrastlarini hosil qilish mumkin. Uchta rang ko'rinishlarining barchasi yorqin va xira ranglar vositasida oydinlashtirilishi yoki xiralashtirilishi mumkin. Bu jarayonda birorta rang miqdori oshirib yuborilsa ekspressiv holat vujudga keladi. Bunday ranglar jilosida asosiy ranglarning o'ng va so'l tomonida joylashgan ranglarni biroz o'zgartirish natijasida (ya'ni sariqni sariq yashil yoki sariq – zarg'aldoq, yoki qizilni qizil – zarg'aldoq va h.k.) uch ko'rinishdagi tasvir to'rt xil ko'rinish kasb etadi va tasavvurimiz doirasini kengaytiradi.

Shakl va rang. Bu bo'limda, ranglar ifodasi nazariyasidan so'ng, endi, ranglarning amalda ifoda imkoniyatlari haqida fikr yuritiladi. Shakl ham rang kabi o'z ifodasi, ta'sir qilishi xususiyatlariga ega. Shuning uchun ham rangtasvir asarlarida shakl va rang detallari o'zaro uyg'unlikda qo'llanilishi kerak. Ya'ni shakl va rang bir – birini qo'llashi o'zaro hamohang bo'lishi lozim.

Uchta asosiy ranglar: qizil, sariq va ko'k xos bo'lgan asosiy ifoda xususiyatlari bo'lganidek, har uchala shakl: kvadrat, uchburchak va doira (aylana)ga xos bo'lgan asosiy umumiy ifoda xususiyatlari aniqlab olinishi shart.

Kvadrat(to'rburchak)ning asosiy belgisi bir xil uzunlikdagi o'zaro kesishadigan ikkita gorizontal va ikkita vertikal chiziqlar bo'lib, jismning og'irligi va qat'iy chegaralanganligini ifoda etadi. Misrda kvadrat "dala" (поле) so'zining iyeroglifi sifatida ishlatilgan. Gorizontal va vertikal ko'rinishdagi barcha qurilmalar kvadrat shaklini hosil qiladi. Bunga xoj to'g'riburchak va meandrlarni ham kiritish mumkin. Kvadratga materiyaning rangi sifatida qizil rang muvofiq keladi. Qizil rangning og'irligi va yaraqlab turmasligi go'yo kvadratning vazminligini ifodalaydi.

Uchburchakshakli o'zaro kesishadigan uchta dioganaldan hosil bo'ladi. Uning o'tkir burchaklari jangovar hujumkorlikka o'xshab ketadi. Uchburchak tushunchasiga diagonal xarakterdagi romblar trapetsiya va zigzag kabilar kiradi. Uchburchak, fikrning ta'sirchan emasligining ramzi bo'lib, odatda oq – sariq rangga tenglashtiriladi.

Doira, aylana– geometrik shakl bo'lib, yuzadagi muayyan nuqtadan belgilangan masofa bo'ylab doimiy harakat natijasida hosil bo'ladi. Kvadrat bo'ylab harakatning toliqtiruvchi murakkab vaziyatlaridan farqli o'laroq, aylana bo'ylab harakat ancha oson kechadi, go'yoki biroz dam olgandek o'zingizni his qilasiz. Aylana inson ma'naviyati – tafakkurining muntazam faoliyati ramzidir.

Qadimgi Xitoyda Exrom (xpam)lar aylana shaklidagi loyihalar asosida qurilgan "quyoshning astrologik ramzi sifatida o'rtasida quvur (сток) bo'lgan aylana qabul qilingan. Aylanaga barcha egiluvchi xarakterdagi doira shaklidagi harakatlanuvi jismlar: ellips, oval, to'lqin (mavjli)li harakatdagi shakl va parabolik ko'rinishlar kiradi. Aylanaga ko'k rang muvofiq keladi. Xulosa qilib aytganda, to'rtburchak (kvadrat barqaror materiyaning, uchburchak har tarafga yo'naltirayotgan ma'lumot fikrlar ramzi bo'lsa, aylana – ruhiyatning mangu harakati – ifodasidir.

Agar, rang va shakllar muvofiqligi borasida mulohaza yuritadigan bo'lsak, zarg'aldoq (оранжевый) rang uchun trapetsiya, yashil rangga sferik uchburchak, qirmizi rang uchun 57 rasmda ko'rsatilganidek) ellips shakllar mos kelishini

ta'kidlab o'tmoq lozim. San'atkor yaratayotgan asarning rang bezaklari ham birinchi galda uning shakli (forma) sidan kelib chiqib amalga oshiriladi. Kubistlar (kub yasovchilar) ko'proq rangga emas, shaklga ahamiyat bergan bo'lsalar, ekspressionist va futuristlar rang va shaklga teng, bir xil darajada e'tibor qaratishdi. Impressionistlar esa formaga nisbatan rangga ko'proq diqqat qaratdilar. Grafologlar sub'yekt (odam)ning yozgan xat shakliga qarab, uning xarakterini aniqlash mumkinligini tadqiqot qiladilar. Qadimgi Xitoyda original sub'yekt ifodalangan shriftlar alohida iftixor uyg'otgan. Tush' bilan yozilgan shriftlarga ayniqsa qiziqish katta bo'lgan. Bu sohada Liang Kai yetakchiligidagi san'atkorlar katta shuhrat qozondilar. Rangtasvir san'atida bir qator ob'yektiv shartli imkoniyatlar mavjud. Ular muhit bilan, erkin forma tanlash va aktsent qaratilishi bilan yuzaga chiqadi. Yevropa rangtasvir san'atida shakl va rang ifodasining ob'yektivligi uchun Mattias Gryuneval'd salmoqli ishlar qildi. Ayni paytda, Kanrad Vitc, El' Greko kabi san'atkorlar kolorit tasvirda o'ta ob'yektiv bo'lganlari kabi, shakl e'tiborida ancha sub'yektiv edilar. Jorj de la Pur ham Van Gog kabi rangga ham, shaklga ham sub'yektiv pozitsiyada edi.

Rangning atrof – muhitga ta'siri.

Rangning atrof – muhitga ta'siri bir qator component (tarkibiy qism)lar bilan belgilanadi. Rangning o'zida ham tub mohiyatni anglatuvchi xususiyat mavjud. Bu, oq, qora ranglar kontrasti, shuningdek, ranglarning to'q va ochligi bilan aniqlanadi. Bundan tashqari, muhit o'zragirishlarini diagonallar va turli kesishmalar orqali ham aniqlasa bo'ladi.

Agar, olti xil: sariq, zarg'aldoq, qizil, qirmizi, ko'k va yashil ranglarni qora fonda oraliq masofa (interval) qo'ymasdan yonma – yon joylashtirsak, yarqiroq sariq rang ko'zga yaqqol tashlanishini ko'ramiz. Qirmizi rang esa qora fonga singib ketayotgandek tuyuladi.

Oq fondan foydalanganimizda chuqurlik tushunchasi o'zgaradi. Qirmizi rang oq fondan sakrab chiqayotgandek tuyulsa, sariq rang oq rang bilan og'a –

inidek o'zaro yaqin turadi. Bunday kuzatishlar natijasida, umumiy ranglar majmuasi ham alohida olingan bir rangdek san'at va dizayndek muhim ahamiyat kasb etishining guvohi bo'ldik.

Hali 1915 yilda rangning muhitga ta'sirini aniqlash bo'yicha men ko'plab tajribalar o'tkazgan edim. Ana shu tajribalar asosida shunday xulosaga keldim, ya'ni qora fondagi oltin asosiy rang o'z mohiyatiga ko'ra oltin kesma nisbatlariga mos keladi. Oltin kesmaning mohiyati quyidagicha, ya'ni, eng kichkina qirqma (parcha) eng kattaga taalluqlidir. Eng kattasi esa umumiy miqdorni tashkil qiladi. Agar AV o'rtasidagi masofani S nuqtadagi oltin kesishuv tamoyilida aniqlaydigan bo'lsak, AS SV ga, SV esa AV ga taalluqli deb qaraladi. Rang sohasida buni shunday tushunish mumkin: agar biz zarg'aldoq rangni sariq va qizil ranglar o'rtasida o'rnatsak, sariq – zarg'aldoq va zarg'aldoq – qizil o'rtasidagi chuqurlik farqi “kamning – ko'pga” munosabatiga muvofiq keladi. Mazkur kamning ko'pga nisbati sariq – qizil zarg'aldoq va qizil zarg'aldoq va ko'k ranglar o'rtasida ham bo'ladi. Sariq, qizil – zarg'aldoq va ko'k rang qora fonda chuqurlashuvning quyidagi ko'rinishini kasb etadi: sariq jadal olg'a intiladi, qizil kamroq darajada ko'k esa xuddi qoradek chuqurlikda bo'ladi. Oq fonda ushbu manzaraning aksi namoyon bo'ladi. Demak, ko'k yaqqol namoyon bo'ladi, oldinga chiqadi, qizil – zarg'aldoq qariyb o'z joyida qoladi, sariq o'z o'rnidan salgina jiladi, xolos. Sariq va qizil – zarg'aldoq va ko'klar orasidagi chuqurlik nisbati endi “ko'pning – kamga” munosabatiga to'g'ri keladi. Barcha yorqin ranglar qora fonda o'z yorqinlik darajasi imkoniyatida olg'a intiladi. Oq fonda go'yo uning aksi sodir bo'ladi.

Bir xil ko'rinishdagi issiq va sovuq ranglar haqida gap ketganda, issiq ranglarning oldinga intilishini ta'kidlash lozim. Sovuq ranglar esa chuqurlikka singib borayotgandek bo'ladi. Agar yorqin va qora ranglar to'qnash kelib, kontrast hosil qilsa, rangdan kelib chiqib chuqurlik tasavvuri kuchayadi yoki neytrallashadi yoki aksincha manzara sodir bo'ladi. Qora fondagi bir xil ko'k – yashil va qizil – zarg'aldoq ranglar holati – harakati quyidagicha bo'ladi: qizil – zarg'aldoq oldinga

chiqib, ko'k – yashil chuqurga singa boradi. Agar qizil – zarg'aldoq yoritilsa, oldinga yanada kuchliroq intiladi. Agar ko'k – yashil ham bir oz yoritilsa, uning chuqurlikka singish harakati ham go'yo kuchaygandek tuyuladi. Bordi – yu, u kuchliroq tarzda yoritilsa, oldinga qarab jadal intiladi va qizil – zarg'aldoqni orqada qoldiradi. Kuchaytirish kontrasti ranglarni his qilishga quyidagicha taassurotlarni vujudga keltiradi. Yorqin ranglar oldinga intiladi. Kontrastning qamrovi va o'lchami chuqurlikni his qilish va bilishda katta ahamiyat kasb etadi. Aytaylik, muayyan kattalikdagi qizil rangdagi tekislikda kichkinagina bo'lsa ham bir sariq dog' bo'lsa, qizil rang fon hisoblanadi va sariq rang ko'zga yaqqol tashlanib turadi. Agar bunday vaziyatda sariq rangni oshira borsak, sariq rang fonga aylanib, endi qizil rang oldingi planga chiqa boshlaydi. Xullas, qaysi bir rang, qanday vaziyatda, qanday vazifani bajarilishini san'atkor musavvirning iste'dodi, mahorati va tajribasi aniqlaydi.

Diagonallarning muhitga ta'sir effektini aniqlash uchun ikki diagonal yo'nalishda sariq, qizil – zarg'aldoq va ko'k ranglarni oq va qora fonda birini chapdan o'ngga, ikkichisini o'ngdan chapga qo'yib chiqish kerak. Mavzuga doir ya'ni, rangtasvir san'atidagi chuqurlik (yo'qlik, tubsizlik, girdob, singib ketish) masalasi bilan bog'liq muammo – illyuziyalarni turli holatda: gorizontal, vertikal, kesishgan holatda va h.k. ko'rinishlarda qo'yib qiyoslash, solishtirish orqali kabi o'rganiladi. Bu jarayonda har bir san'atkor rassomning o'z didi, tasavvuri tajribalar va mahorati hal qiluvchi omilga aylanishi lozim. “Derazalarni moslashtirmang, rasmlarda teshiklar hosil qilmang” – degan edi mashhur san'atkor Koro. Rasmlardagi (tubsizlik) chuqurlik tasavvurini ranglarning o'zaro hamohangligi (hamkorligi)ni, vertikal va gorizontal yo'nalishlardagi kompozitsiyalar loyihalarini taqqoslab o'rganish natijasida amalga oshiriladi. Ko'pincha (rasm) kartina muhiti (qamrovi) ikki, uch va ko'proq rejalarga asoslanib yaratiladi. Masalan, Klot Lorren o'z kartinalarining bir reja (plan) asosida yaratgan. Ammo keng tarqalgan odatdagi tasviriy san'at asarlari ikki planga tayanadi.

Nazorat uchun savollar

1. Muhit va ranglarga xos (chuqurlik) singib ketishga oid qonuniyatning asl mohiyati nima?

2. Ranglarning muhitiy ta'sirini tushuntirib bering.

3. "Sariq va qizil – zarg'aldoq" ranglar munosabati nimaga muvofiq keladi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Johannes Itten

2. Osvobod V. "Cvetavedenie"

RANG TAASSUROTLLARI NAZARIYASI

Reja:

1. Nigohimizga taassurotlar o'tkazadigan rang ob'yektlari
2. Narsa-buyum ranglarining lokal o'zgarishi
3. Qo'shimcha ranglar – buyumlar soyasining tizimi
4. Ranglarni ifodalash nazariyasi

Kalit so'zlar: Rangli modulyatsiyalar, aks, soylarning rangli o'zgarish tizimi, lokal ranglar, impressionizm

Rang taassurotlari nazariyasining boshlang'ich nuqtasi tabiatda rang ko'rinishlarini o'rganishdan boshlanadi. Bu, rang ob'yektlarining bizning nigohimizda uyg'otadigan taassurotlarni o'rganishi demakdir.

Bir kun, Kandinskiy bizni Veymardagi Davlat Bauhauzida ishlashga taklif etganidan keyin, men Gropius va Klee bilan suhbatlashib o'tirardik. Kandinskiy dab – durustdan bizni so'roqqa tutdi. Sizlar qanday fanlar bo'yicha dars berasizlar? Klee shakllardagi muammoliklar bo'yicha ma'ruzalar o'qishini, men esa kirish kursini o'tishimizni aytdik. Shunda Kandinskiy: Unda men rasmlarni tabiiy jihatidan o'rganaman – dedi. Biz bosh iring'ab qo'ya qoldik va boshqa o'quv rejalari haqida gap bormadi. Shundan keyin Kandinskiy uzoq yillar mobaynida Bauhauzda natura tahlili bo'yicha mashg'ulotlar olib bordi.

Hozirgi paytda ko'plab (badiiy) san'at maktablarining mavhum yo'nalishi tufayli, naturani ichki tuzilishidan boshlab o'rganish muhim va zarur ekanligi haqida bahs – munozaralar ketmoqda.

Bunday o'rganish natijasida tasodifiy taassurotlardan emas, balki, natura shakli va rangining ko'rinishlarini har tomonlama chuqur ilmiy tahlil qilish oqibatida muayyan xulosalarga kelinadi. Bunday tarzda o'rganish va o'rgatish uchun tabiatga imitatsiya (o'xshatish, taqlid qilish) emas, balki uni interpretatsiya (izohlash, sharhlash, ilmiy asoslab berish) qilish lozim. Ayni paytda interpretatsiya hodisa mohiyatiga mos kelish uchun aniq va chuqur ilmiy tahlil va yorqin aqlu farosat talab qilinadi.

Kuzatuvchi – tadqiqotchilar bu jarayonda tabiat bilan o'ziga xos “kurash” olib boradilar. Zero, tabiatning ta'sir kuchlari biznikiga nisbatan o'zgacha va samaraliroq bo'ladi. Sezann tabiat motivlari ustida ulkan qiziqish bilan ishladi. Van Gog tabiat ta'sir kuchlarini o'ziniki bilan qo'shib yuborib “kurash” da mag'lub bo'ldi. Har bir san'atkor o'z yo'nalishi bo'yicha tabiatni o'rganishga oid yo'l – yo'riqlari me'yori va darajasini aniqlab olishi lozim. Ayni paytda ongimizga tashqi ta'sir kuchlarini ham hisobga olmay bo'lmaydi. Tabiat yil fasllarining taqozosiga ko'ra bahor va yozda o'sib, rivojlanib yer sathida namoyon bo'ladi; kuz va qishda esa yana qayta kuch to'plash uchun orqaga qaytadi. Bu tabiiy ritm insoniyatga havas qilguli darajadagi hodisa bo'la oladi.

Endi tabiatda ranglar masalasini ko'rib chiqamiz. Fizika nuqtai nazaridan barcha predmetlar o'z – o'zidan rangli emas. Biz oq deb atayotgan quyosh nuri borliq uzra tushganda ayrim predmetlar o'z molekuliyar tarkibiga bu ziyoni qabul qiladi va o'ziga xos ko'rinishda ifoda etadi. “Rang fizikasi” fani tasnifi bo'yicha ranglar spektri umumiy tarzda ikki xil bo'ladi. Quyosh rangini qaytaradigan (qabul qilmaydigan) jismlar oq rang va quyosh nurini o'ziga yutadigan barcha jismlar qora rangda bo'ladi. Agar biz ko'k jismni zarg'aldoq rang bilan nurlantirsak, u bizga qora rangda namoyon bo'ladi.

Xullas, fanda yoritqich nur ahamiyati juda katta. Yorituvchi nurlar rangining o'zgarishi eritilayotgan muhit tabiatini ham o'zgartirib yuboradi. Masalan, oq rang ko'rinishlari tozalik, ozodalik va yengillik ramzi ekanligi ayon. O'z o'rnida rang berishda intensivlik darajasining ham ta'sirini unutmaslik lozim.

Ranglarning ta'sir kuchini aniqlashda quyidagi uch jihatni hisobga olish taqozo etiladi: to'liq kuchga ega bo'lgan, o'rtacha kuchdagi va soya o'rnida qo'llanadigan ranglar.

Aks etayotgan nurli ranglar muhit ko'rinishini keskin o'zgartirib yuborish kuchiga ega. Agar qizil rang yonma yon turgan oq jismga tushsa, qizg'ish rang hosil bo'ladi. Basharti qizil rang yashil tusdagi jismga tushadigan bo'lsa, unda xiralashgan qora ifodani ko'ramiz. Chunki, qizil va yashil ranglar birlashuvchi bir – birini barbod qiladi. Agar qizil nurlar qora jismga tushsa, bu yerda qora qo'ng'ir rang namoyon bo'ladi.

Narsa buyumning sirti nechog'li tekis va yaltiroq bo'lsa, rangning aks etishi shunchalik aniq va yorqinroq bo'ladi. Jismlar rang ko'rinishining Quyosh nuri tufayli uzluksiz o'zgarib borishini o'rganish asnosida quyidagi to'rt muhim holatni e'tiborga olish darkor:

- A) Buyumning muhitdagi umumiy ko'rinishi
- B) Yorituvchi nur rangi
- V) Intensiv rang ko'rinishi
- G) Soyadagi rang ko'rinishlari.

Narsa – buyumlar turlicha ko'rinishda ifoda etiladi. Ya'ni boshidan, o'rtasidan, old va orqasidan, yonboshidan, yotqizilgan holda, tik holatda va h.k. Barchasiga tegishli bo'lgan eng qulay nisbatni topib ifodalash rassom – san'atkor uchun muvaffaqiyat garovi hisoblanadi.

Bu talablarni yaxshi o'zlashtirgan musavvir yoki muhandis, endi bu narsa – buyumlarni plastik ashyolar vositasida mahorat bilan tasvir eta oladi.

Plastik taassurotlar lokal ko'rinishni yo'qotuvchi issiq va sovuq ranglar modulyatsiyasini o'rganish asosida vujudga keladi. Shuningdek, mavjud muhit ko'rinishini tahlil qilishda yoritilayotgan jismning tabiiy o'z rangi bilan sodir bo'ladigan o'zgarishlarga ahamiyat qilish kerak. E'tibor qiling, agar yashil rangdagi vaza (guldon)ni moviy rang bilan yoritadigan bo'lsak u ko'k yashil ko'rinish kasb etadi. Chunki, lokal muhit ko'rinishi yorituvchi nur rangigga

qo'shilib ketadi. Delakrua bu haqda fikr yuritib "Butun olam (Tabiat) aks etilayotgan ifodadir".

Ranglarning impressionistik ifodalarini o'rganish sohasiga, ulardan paydo bo'ladigan soyalarni tadqiq qilish muammosi ham kiradi. Yoz faslida, kechqurun, botayotgan quyosh nuri tushayotgan daraxtlar soyasini kuzatsangiz, o'ziga xos ko'k rangni ko'rganday bo'lasiz. Ayniqsa, qish faslida qorlar uzra paydo bo'layotgan soyalar turfa rangda jilvalanadi.

Tabiatning bunday mo'jizasi ilk bor rangtasvirda impressionistlar tomonidan aniqlangan edi. Ular chizgan rasm va manzaralarda daraxtlarning soyasi, ko'k rangda berilgan bo'lib, tomoshabinlarning alohida e'tiborini tortdi. Negaki, hozirgacha daraxtlar soyasi kulrang – qora ko'rinishda tasvirlanar edi.

Bunday xulosaga impressionistlar soyalar bilan bog'liq tabiiy ko'rinishlarni uzoq muddat davomida o'ta sinchiklab o'rganish natijasida keladilar. Rangtasvir ifodasining impressionistik oqimi maktabi namoyondalariga: aka – uka Van Eyklar, Golbeyn, Velaskes va Surbaran, hamda og'a – ini Lenenlar, Sharden va Engralar kiradi. Ularning asarlari tabiatni aynan aniq kuzatuv natijasida vujudga kelganligi sezilib turadi.

Tush' bilan ishlovchi Xitoy rassomlari ham impressionistlardir. Qadimgi Xitoy donishmandlari tabiat va uning kuchlariga hurmat bilan qarashni talab qilganlar. Tog'lar, daryo va dengizlar, hatto daraxtlar ham ularning nazarida tabiatning sehrli kuch – qudratining ifodasi sifatida qabul qilingan.

Zamonaviy san'atda inson yuzining yashil, ko'k yoki binafsha ranglar bilan tasvirlangan suratlarini uchratish mumkin. Ushbu sohaga aloqasi bo'lmagan shaxs odatda hech qanday tasavvurga ega bo'lmaydi. Rassomlar tomonidan ushbu ranglarning ishlatilishiga turfa xil sabablar mavjud. Inson yuzini ifodalashda ko'k va binafsha ranglarning ifodalinishi ekspressiv ahamiyatga ega bo'lib, insonning ruhiy holatini tasvirlaydi. Yashil va ko'k ranglar ramziy ahamiyat ham kasb etishi mumkin. Bunday tasvirlarda hech qanday yangilik yo'q. Ranglarga bo'lgan ramziy ahamiyatni qadimgi Hindiston va Meksika san'atida ham uchratish mumkin.

Yuzda yashil yoki ko'k ranglarning ifodalanishi ularning o'z soyalari bilan ham tushuntirish mumkin. Ranglar soyasi muammolarini quyidagi tajribalarda ko'rish mumkin.

1944 yilda Tsyurixda bezaklar san'ati muzeyida bo'lgan ko'rgazmada ranglar soyasi mavzusi bo'yicha ma'ruza bo'lib o'tdi. Men oq rangni kunduzgi yorug'likda qizil rang bilan yoritilganda, yashil soya berishini ko'rsatib berdim. Yashil rang soyasi – qizil rang tufayli, sariq rang soyasi – binafsha rang tufayli, binafsha rang soyasi – sariq rang tufayli vujudga keladi.

Har qanday rangli yorug'lik kunduzgi yorug'lik tufayli unga qo'shimcha soyali rang soyasini berishi mumkin. Men suratlashlar sinfi rahbari Gans Finslerdan ushbu holatni suratga tushirishni iltimos qildim. Rangli rasmlar shuni ko'rsatdiki rangli soyalar darhaqiqat asl bo'lib, ular o'zgaruvchan kontrast natijasi emas. Shuni ta'kidlash zarurki, bunday tajribalarda ranglar aralashmasi murakkab ranglar sintezi natijasi hisoblanadi, chunki bu jarayonda haqiqiy rangli yorug'lik ahamiyat kasb etadi. Yuqoridagi tajribalarda o'rganilgan ranglar soyasi ijobiy natijalarni berdi.

1 .Qizil – zarg'aldoq ranglar yorug'ligi tufayli qora soya hosil bo'ladi.

Yashil yoki ko'k ranglar yorug'ligi soyasi ham qora rang hosil qiladi.

2 .Kunduzgi yorug'lik bo'lmagan vaziyatda jihozlarni yoritish quyidagi natijalarni berdi: qizil va yashil yorug'likda, qizil nurlar yashil soyani, yashil nurlar esa qizil soyani tasvirlab bergan. Kesishuvchan soyalar qora rangni, yashil va qizil ranglar aralashmasi sariq rangni hosil qilgan.

1. Agar tajriba uchun uchta turli xil yorug'liklar, ya'ni qizil – zarg'aldoq, yashil yoki ko'k – yashil ishlatilgan bo'lsa, qizil – zarg'aldoq ranglar yorug'ligida ko'k – yashil rang soya hosil qiladi, yashil nur pushti rang soyasini bersa, ko'k – yashil rang sariq rang soyasini beradi.

Ranglar ifodasi nazariyasi

Ranglarni kuzatish jarayonida ko'z oldimizda va ongimizda sodir bo'luvchi optik, elektromagnit va ximik jarayonlar bilan parallel ravishda insonning ruhiy kechinmalari ahamiyatga molikdir. Ranglarni anglash, tushunish jarayonlari miya faoliyatida chuqur iz qoldirib, insonning emotsional va ma'naviy holatiga ta'sir ko'rsatadi. Gyote behudaga rangning hissiy – ahloqiy ta'siri mavjudligini ta'kidlamagan.

Menga bir voqeani so'zlab berishgan edilar. Bir ishbilarmon kishi kechki ovqatga bir guruh ayol va erkaklarni taklif etadi. Barcha mehmonlarni oshxonadan keluvchi xushbo'y ta'mlar jalb qila boshlaydi va hamma tezroq taomlarni ta'tib ko'rishni istaydilar. Nihoyat mehmonlar dasturxonga taklif etilganlaridan so'ng uy egasi stolni qizil rang bilan yoritadi. Bunday yoritishdan so'ng likopchalardagi go'sht pushti rangni namoyish qilib hammaning ishtahasini ochadi, lekin ismaloq qora tusga, kartoshka esa och – qizil tusga kiradi. Mehmonlar bu holatni ko'rishga ulgurmaslaridanoq qizil rang ko'k rangga almashtiriladi. Bunda go'sht so'ligan holatni, kartoshka esa pag'nagan tusni hosil qiladi. Shunday barchani ishtahasi yo'qoladi.

Shubhasiz, ranglar bizga katta ta'sir ko'rsatadi. Yuzning qizil tusda bo'lishi qahrni, ko'k, yashil yoki sariq rang insonning kasalligini ifodalasa ham bu sof

ranglarning birortasi ham kasallik holatini ifodalamaydi. Osmondagi qizil rang yomon ob – havodan darak bersa, ko'k, yashil yoki sariq rangdagi osmon yaxshi ob – havoni va'da qilishi mumkin. Bunday hayotiy kuzatuvlar asnosida ranglarning ifodalanishi oddiy deb aytib bo'lmaydi.

Yilning to'rt fasli misolida rangni idrok etish va his qilish ob'yektiv xususiyatga egadir. Biroq har bir kishi rangni o'zicha his qiladi va baholaydi. “yoqimli – yoqimsiz” degan mulohaza ranglar yechimining haqiqiy asosi bo'la olmaydi. Yoshlik va hushchaqchaqlik fasli bo'lmish bahor tabiat uyg'onishi bilan bog'liqdir. Bu esa o'z o'rnida yorug'likni tasvirlovchi ranglar, ya'ni sariq, oq, yashil ranglarni idrok etishimizni anglatadi. Kuz faslining ranglari bahor faslining ranglariga qarama – qarshi hisoblanadi. Kuzda o'simliklar so'ladi va ular jigarrang va binafsha rang tusini oladi. Yozda tabiat ranglarga boy bo'ladi. Iliq, faol ranglar, ya'ni yashil tusni kuchaytiruvchi qizil rang, ko'k rang va zarg'aldoq ranglar yoz fasli bilan bog'liqdir. Qish faslini tasvirlashda sovuq ranglar o'z o'rniga egadir. Chunki qishda tabiat passiv holatda bo'ladi.

Har bir rangning ruhiy holatini tushunish uchun ularni solishtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Xatolardan yiroq bo'lish uchun, rangning aniq nomini, uning xarakterini, tusini aytish joiz. Masalan “qizil rang” haqida gap ketganda uni sariq – qizil, zarg'aldoq – qizil ranglar bilan chalkashtirmasligimiz kerak.

Quyida o'n ikki rangli doirada tartib bilan (rasm3) joylashgan sariq, qizil – zarg'aldoq, ko'k, zarg'aldoq, binafsha va yashil ranglarni ularning ruhiy va ma'naviy idrokini aniqlash uchun ko'rib chiqamiz.

Sariq rang

Sariq rang barcha ranglarning eng yorqinlisidir. U bunday sifatini unga qo'shilgan kulrang, qora yoki binafsha ranglarni aralashtirish tufayli yo'qotadi. Sariq rang kuchaytirilgan oq rangni ifodalyjdi. Sariq rang kuchaytirilganda sariq – zarg'aldoq, zarg'aldoq va qizil – zarg'aldoq ranglarni olishi mumkin. Sariq rang qizil rangga o'zgartirilayotganda ularning orasida zarg'aldoq rang vujudga keladi. Oltin rang qadimgi vaqtlarda rangtasvirda tez – tez ishlatib turilgan. U yorug'lik,

nurni ifodalagan. Vizatniya ibodatxonalarining mozaikalarida ishlatilgan oltin rang quyosh va yorug'lik saltanati ramzini tasvirlagan. Samoviy yorug'lik ramzi sifatida ham faqat oltin rang ishlatilgan. Sariq rang aql – idrok, fikr ramzi sifatida ishlatiladi. Haqiqat tushunchasi haqida ham gap ketganda sariq rang ko'z oldimizga keladi. Biroq ranglar xiralashganda ular salbiy tusni oladi. Masalan xira sariq rang ikkiyuzlamachilik, sotqinlik, hasadni tasvirlashi mumkin. Djottoning “Sotqinning bo'sasi” va Gol'beyning “Sirli oqshom” asarlaridagi sotqin xira sariq rangli kiyimda chizilgan. Pushti rangdagi fonda sariq rang yashil tusni oladi. Binafsha rangdagi tusda esa katta kuch – qudratni egallaydi. Oq rangdagi fonda u o'zining yorqinligini yo'qotadi, chunki oq rang uning yorqinligiga to'sqinlik qiladi. Qora fonda sariq rang kuchli jahlni ifodalaydi (rasm 58.)

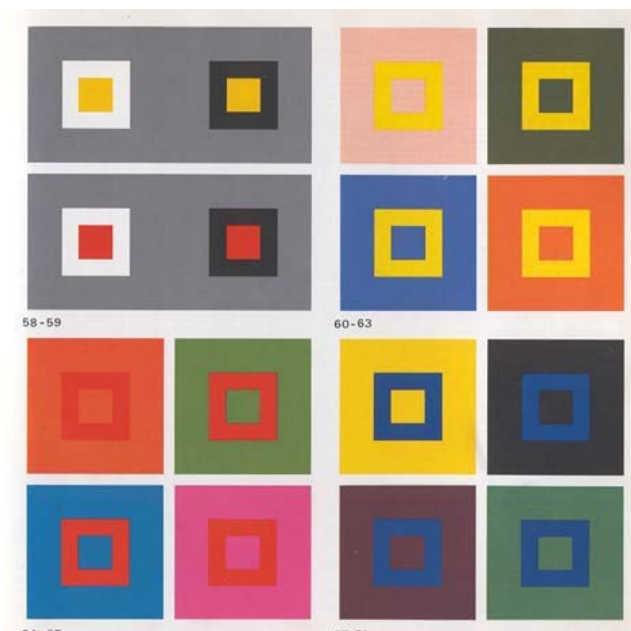
Qizil rang

Rangli sharda qizil rang na sariq na ko'k tusga egadir. Uning ulkan va cheksiz yorqinligini osonlikcha xiralashtirib bo'lmaydi. Biroq, u tezda o'zgaradi va turli xil xarakterlarni ifodalashi mumkin. U sariq yoki ko'k ranglarni olganda hayajon tusini oladi. Qizil – zarg'aldoq rang mustahkam rang bo'lib, undagi qizil rang issiqligi olovni ifoda etadi. Qizil – zarg'aldoq rang o'simliklar faoliyatiga ijobiy ta'sir o'tkazib organik vazifalarini faollashtiradi. Qizil – zarg'aldoq rang kontrasti to'g'ri tanlanmasa urush ma'nosini ifodalaydi. Masalan: qizil rang bilan bog'liq Mars sayyorasi urush jang ramzidir. Behudaga urush vaqtida askarlarning kiyimlari qizil rangda bo'lmaydi. Inqilob bayroqlari ham qizil – zarg'aldoq rangga bo'yalgan. Biroq, sof qizil rang haqiqiy muxabbatni ifodalaydi. Masalan: Sharonton o'zining “Mariyaning toj kiydirish marosimi asarida” Ota Xudo va o'g'ilni qizil kiyimda tasvirlagan. Kardinallarning to'q qizil rangdagi kiyimi oliy tabaqadan dalolat bergan.

Ko'k rang

Sof ko'k rang deb o'zida na sariq, na qizil tusni olgan rangga aytamiz. Agar qizil rang har doim faol bo'lsa, ko'k rang bo'lsa har doim passivdir. Biroq, ma'naviy jihatdan esa teskarisidir, ya'ni ko'k rang faollikni, qizil rang faolsizlikni

ifodalaydi. Bunday paytda ikki xil qarash bo'yicha xulosa o'zimizga bog'liqdir. Ko'k rang har doim sovuqdir, qizil rang har doim iliqdir. Ko'k rang go'yoki bosim ostida, qizil esa ochiqdir. Agar qizil rang qonga bo'ysunsa, ko'k rang asabga bo'ysunadi. Ko'k rangni afzal ko'ruvchi insonlar odatda och rangli yuz bilan va kuchsiz qon aylanishi bilan boshqalardan ajralib turadi. Biroq, ularning asab tizimi mustahkamdir. Ko'k rang tabiat qishda ega bo'lgan kuchga egadir. Yer atmosferasida ko'k rang cheksizdir, ya'ni musaffo ko'k osmondan to ko'm – ko'k dengizgachadir. Biz uchun ko'k rang tinchlik, totuvlik ramzi hisoblansa, Xitoyliklarda esa u abadiy hayotni ifodalaydi. Ko'k rang xiralashganda u qo'rquvni, yo'qotishni va hafagarchilikni tasvirlaydi. 10

Agar ko'k rang sariq rangda berilgan bo'lsa, u juda qorong'i ko'rinadi va o'zining kuchini yo'qotadi. Aql bor joyda iymon qorong'u ko'rinadi. Ko'k rang to och sariq ranggacha oqartirilsa u sovuq yorug'lik chiqaradi. Uning oshkoralik sariq rangi qalin tusni oladi. Ko'k rang qora fonda to'liq pok qudratga egadir . Qayerdakim qora rang hukmronlik qilsa u yerda jaholat bo'ladi. Bunday paytda ko'k rang sof e'tiqod nuri kabi porlaydi. Ko'k rangni qirmizi fonga qo'yganimizda u bo'sh va zaif ko'rinadi. Ko'k rang qizil – zarg'aldoq fonda o'zining salbiy kuchini saqlab qoladi.

Yashil rang

Yashil, sariq va ko'k o'rtasidagi oraliq rang hisoblanadi. U ko'proq sariq yoki ko'kni o'z ichiga oladi va uni ifodalash tabiatini o'zgartirib yuboradi. Yashil rang asosiy ikki aralashmani o'z ichiga oladi, biri – sariq va ko'k, lekin bu jarayonda ularning hech biri g'olib bo'lmaydi. Yashil – sirli fotosintez xlorofil orqali ishlab chiqarilgan sabzavot dunyosining rangidir. Yengil zamin, suv va havo, ularning elementlarida yashil rang jamlangan bo'lib, u unumdorlik, quvonch, tinchlik, bilim va e'tiqodni birlashtiradi.

Yorqin yashil kulrang bilan xiralashtirilsa, tomoshabinda dangasalik tuyg'usi paydo bo'ladi. Agar yashil rang sariq tusni olsa u tabiatning yosh, bahor kuchlari taassurotini beradi. Bahor tongi yoki erta yoz tongini sariq – yashil rangsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Sariq – yashil rangga zarg'aldoq rang qo'shilganda u qo'pollik, dag'allik belgisini ifodalaydi. Agar yashil rang ko'k rang tusini olsa, uning ma'naviy ahamiyati ortishiga olib keladi.

Zarg'aldoq rang

Zarg'aldoq rang eng faol – sariq va qizil ranglar aralashmasi bo'lib, u moddiy sohada maksimal faol bo'lib, qizil – zarg'aldoq tusdagi iliqlik, yorqinlik ifodasi mujassamdir. Bayramona zarg'aldoq rang mag'rurlik belgisidir. Oqartirilganda u tez o'zining xususiyatini yo'qotadi va qora rang fonida xiralashadi, hamda quruq va jigarrang bo'ladi.

Binafsha rang

Bu hech qanday qizil yoki ko'k rang tusi bo'lmagan binafsha rangni tashkil etish juda qiyin. Ko'p odamlarda binafsha rangni tushunish qobiliyati yo'q. Ilm – fan rangi sariq rang bo'lsa, binafsha rang esa tahdid, behushlik va sirli bir narsani eslatadi. Gyote bu rang haqida shunday fikr bildirgan: “Ushbu rang yer yuzasiga yoyilganda butun dunyodagi falokatlarni eslatadi”. Binafsha rang oqartirilganda u o'zining salbiy jihatini yo'qotib, mayin, yoqimli tusni ifodalaydi. Umumiy tarzda binafsha rang tusini quyidagicha tasvirlash mumkin: to'q binafsha rang o'zida ham o'lim ham oliyjanoblikni ifodalaydi, ko'k – binafsha rang yolg'izlik hissini uyg'otadi, qizil – binafsha rang samoviy muhabbat ramzi bilan bog'liqdir.

Agar ikkita rang bir – biriga qo'shimcha tarzda namoyon bo'lsa, quyidagi holatlar vujudga keladi:

Sariq: Binafsha rang = ilm - fan, To'q - oliyjanoblikdir.

Ko'k: Zarg'aldoq = ishonch, o'ziga ishonish.

Qizil: Yashil = moddiy kuch.

Qizil + sariq = zarg'aldoq = kuch va o'ziga ishonch.

Qizil + ko'k = binafsha rang = muhabbat va hissiy tuyg'ular. Sariq + ko'k = yashil = rahm belgisidir.

Har bir rang besh xil yo'nalishda o'zgaradi:

1. Ranglar xarakterida, yashil rang sariq yoki ko'k tusga ega bo'lishi mumkin, zarg'aldoq rang qizil yoki sariq tusga kirishi mumkin.

2. Yorqinligida, qizil rang pushti, qizil, to'q qizil bo'lishi mumkin, ko'k rang bo'lsa, moviy, ko'k yoki to'q ko'k bo'lishi mumkin.

3. To'yinganligida, ko'k rang oq rang bilan oqartirilishi mumkin, qora rang bilan esa xiralashishi mumkin.

4. Ranglar sanog'ida, ulkan yashil rang fazosida sariq rang kamroq bo'ladi yoki sariq rang ko'p bo'lgan joyda yashil rang kamroq bo'lishi mumkin yoki ham yashil ham sariq bir xil miqdorda bo'lishi mumkin.

5. O'zgaruvchan kontrastlar natijasida.

Rang imkoniyatlaridan quyidagi ijodkorlar o'z asarlarida foydalanganlar: Konrad Vitc (1410 – 1445) o'zining “Tsezar’ va Antipatr”, “David va Abishay” asarlarida, katta Piter Breygel (1525 – 1569) “Ko'rlar haqidagi rivoyat” asarida, Mattias Gryuneval'd (1475 – 1528) “Iso Masihning tirilishi” asarida.

Nazorat uchun savollar:

1. Kompozitsiyani rivojlantirishda och va to'q tuslarning qaysi qoidalariga bo'ysunamiz?

2. Quyidagi tushunchani yoritib bering: kuchli ifodalangan rangli kontrast.

3. “Ranglarning turli vaziyatlarda namoyon bo'lishi” nimani anglatadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iohannes Itten Kunst der Farbe: Studiena usgabe 2013g.
2. Osval'd V. «Cvetovedenie» Izdatel'stvo Promidat 2006.

RANG VA RANG TURLARI

Reja

1. Ranglar doirasi. Ranglarning asosiy xususiyatlari. Xromatik - axromatik ranglar.
2. Ranglarning uyg'unligi.
3. Ranglar semantikasi. Ranglar associatsiyasi.
4. Ranglarning vazifasi. Fazo va ranglar. Hajm va ranglar. Ranglarning optik xususiyatlarini o'rganish.

Rang – loyihalashning asosiy badiiy vositalaridan biri hisoblanadi. Rang bilan ishlashda eskiz izlanishlarini olib borish mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi va uning kelgusi ishlarida muhim o'rin tutadi. Rangshunoslik – bu ranglarni ajratish va idrok etish jarayoni to'g'risidagi kompleks (majmuaviy) fan hisoblanadi. O'quv kursida fizika, ximiya, psixofiziologiya, psixika, estetika natijalari jamlangan. O'quvchilarni “Rangshunoslik” kursi asosiy mavzulari bilan tanishtirish jarayonida tayanch tushunchalar o'zlashtirilgan bo'lishi lozim.

Spektr. Barchaga ma'lumki, qizil, zarg'aldoq, sariq, yashil, havorang va ko'k ranglar spektrni tashkil qiladi. Spektr ranglari hamma vaqt quyidagi ketma – ketlikda joylashadi. Chekka ranglar – qizil va binafsha rang – ko'proq bir – biriga, misol uchun qizil va yashil ranglarga qaraganda yaqinroq. Bu spektral ranglarni doira bo'yicha joylashtirishga imkon beradi.

Ranglar doirasi. Nazariy va amaliy topshiriqlar asosi uchun sariq, qizil va ko'k - asosiy ranglarga tayanib hosil qilingan o'n ikki qismli rang doirasini tuzish lozim. Ranglar doirasi quyidagi tarzda shakllantiriladi: “uchta asosiy ranglar teng tomonli uchburchakka shunday joylashtiriladiki, unda sariq tepada, qizil o'ngda va ko'k rang pastdan chapda bo'lishi lozim” (2.32). Ikki asosiy ranglarni aralashtirishdan ular ham teng tomonli uchburchakka joylashuvchi ikkilamchi ranglar – zarg'aldoq, binafsha, yashil ranglar hosil bo'ladi. So'ngra, ikkita teng

tomonli uchburchakdan yaratilgan oltiburchakni doira ichiga chizish kerak, birinchi va ikkinchi qatordagi ranglarni aralashtirish natijasida hosil qilingan – sariq – zarg’aldoq, qizg’ish – zarg’aldoq, qizg’ish – binafsha, ko’kish – yashil va sarg’ish – yashil ranglar undagi bo’sh sektorlarni to’ldiradi. Shuning bilan o’n ikki rangdan iborat to’g’ri rang doirasi hosil bo’ladi. Rang doirasi shuningdek, 24 rangdan iborat bo’lishi ham mumkin va yana uni juft qo’shni ranglarni qo’shishdan yaralgan yangi tuslar hisobiga ularni kengaytirish mumkin. Ranglar doirasi rang tuslari, qo’shimcha, kontrast va qondosh ranglarni yanada aniqroq topishga imkon yaratadi. Ranglarni his qilishning barcha taassurotlari ikki: axromatik va xromatik guruhga bo’linadi.¹¹

Axromatik ranglar– oq, kulrang va qora ranglar – spektrda qatnashmaydi. Xromatik ranglarga spektrning barcha ranglari va ushbu rang tuslari, to’yinganligi va ravshanligi xususiyatlarini beradigan aralashmalari kiradi. Biron – bir ranglarni aralashtirish yordamida hosil qilinmaydigan asosiy ranglar – sariq, ko’k va qizil ranglardir. Ularni aralashtirish yordamida hosil qilinadigan ranglar hosil qilingan (tarkibiy) ranglar – bular: zarg’aldoq, yashil va binafsha ranglardir. Ranglar doirasini qo’llab, qo’shimcha ranglar, deb ataladigan juft ranglarni aniqlash mumkin. Buning uchun ranglar doirasida diametr o’tkazish kerak. Qo’shimcha ranglar diametrning qarama – qarshi uchlarida joylashgan bo’ladi. Shunday qilib, ko’kka qo’shimcha zarg’aldoq rang hisoblanar ekan. Ranglar doirasining to’rtidan birida qo’shni joylashgan xohlagan rang qondosh ranglar, deb aytiladi.

Ranglar doirasining turli qarama – qarshi choraklarida joylashgan ranglar bir – biriga kontrast ranglar deyiladi. Rangshunoslikning asosiy tushunchalaridan biri bu garmoniya hisoblanadi. “Arxitektura” mutaxassisligi talabalari ongida garmoniya haqidagi taassurotlarni to’g’ri shakllantirish o’ta muhimdir. Ushbu bilim va ko’nikmalar turli funktsional darajaga ega inter’yer va ekster’yerlarni loyihalashda qo’l keladi. Estetik nuqtai nazardan ranglar gammasini to’g’ri tanlash inter’yerining yanada jozibali chiqishini ta’minlaydi. Shuningdek, ranglar birikuvini tanlashda har bir rangning odamga ma’lum miqdorda fiziologik va psixologik

ta'sir etish ko'rsatmalariga amal qilish zarur.

V. M. Shugayev ranglar uyg'unligiga quyidagicha ta'rif bergan: "ranglarning uyg'unligi, bu – ranglar muvozanati, ranglar mutanosibligidir".

Ranglarning uyg'unligi– bu ranglarning tekislikda, fazoda ularning barcha asosiy xususiyatlari: rang tusi, ravshanligi, to'yinganligini hisobga olgan holda estetik kechinmalarni yuzaga chiqaruvchi qonuniy birikuvidir. Ranglarning uyg'unligi belgilariga aloqa va birlik, kontrastlar, miqdorlar, nisbatlilik, muvozanat, tiniqligi, bir – biriga mosligi va o'rinliligi kabilar kiradi. Ranglarning uyg'unligi ma'lum birikuvlarda hosil bo'ladi. Ranglar uyg'unligiga "koloristik yaxlitlik, ranglarning o'zaro aloqasi, rangli mutanosiblik, ranglar birligi taassurotini beradigan" birikuvlar mansubdir. Garmonik birikuvlar nazariyasi asosida V. M. Shugayeva 4 ta garmonik ranglar birikuvini ajratib ko'rsatadi. Monoxrom birikuvlar guruhini bir rangga kiruvchi ranglar tashkil qiladi, ammo u turli ravshanliklarga ega bo'ladi. Boshqacha aytganda, monoxrom birikuvlar – bu bir rangning qora yoki oq rangga turli miqdorda qo'shish yo'li bilan olinadigan to'qdan och ranglarga o'tuvchi tuslaridir. Ushbu ranglar ko'proq garmonik va tanlashda qulaydir. Qondosh ranglar rang doirasining to'rtidan bir qismi chegarasida joylashadi.

Qondosh – kontrast ranglar diametriga parallel bo'lgan chiziqlar oxirida ikkita ko'shni rang doirasining to'rtidan bir qismiga joylashgan bo'lib, o'zining tarkibida bitta umumiy asosiy va ikkita boshqa tashkil qiluvchi ranglarga ega bo'ladi.

Kontrast ranglar- bu bir – biriga qarama – qarshi ranglardir, ularning bir – biriga to'g'ri kelishi uchun oraliq ranglardan qo'shiladi. Rang tuslari, ravshanligi va to'yinganligi bo'yicha ranglar qancha ko'p ajralsa, ular shuncha bir – biri bilan kam uyg'unlashadi. 12

O'n ikki qismli ranglar doirasi modelida garmoniya bir – biri bilan geometrik figuralar orqali aloqador ranglarning tartibli birikuvi quyidagi ko'rinishlarga ega bo'ladi:

- Ikki rangning birikuvi (to'g'ri chiziq orqali);
- Uch rangning birikuvi (tengtomonli va teng enli uchburchak orqali);
- To'rt rangning birikuvi (kvadrat va to'g'ri burchak orqali).

Nazorat uchun savollar:

1. Rangning xususiyatlari
2. Rang doirasiga izoh bering?
3. Axromatik ranglar deb qanday ranglarga aytiladi?
4. Kontrast ranglar deb qanday ranglarga aytiladi?

KOMPOZITSIYA

KIRISH

Kalit so'zlar: Kompozitsiya, formal kompozitsiya, ijodiy fikrlash, g'oya.

O'zbekistonda zamonaviy qurilish sifatini va hayot darajasini oshirish sharoitida, garmonal va funktsional – fazoviylikni ratsional uyg'unligi va sun'iy muhitni estetik yechishga katta va muhim ahamiyat qaratilgan.

Boy tarixiy urf – odatlar, madaniy meroslar, tizim va zamonaviy jamiyatning tartibi, o'tgan avlod arxitektorlarining va dizaynerlarining tajribasi arxitekturaviy muhitga yuqori talabni shakllantira oldilar.

Hozirgi kunda, butun dunyoda, mamlakatda umumiy va maxsus bilim darajasiga yangi talablar qo'yilib, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlar tezda o'zgarmoqda.

Oliy maktabning asosiy vazifasi – insonni yangi dunyodagi yuqori madaniyatli, o'qimishli, ijodiyotni, qobiliyatni va mehnatsevarlikni rivojlantirishni shakllantirishga qaratilgandir.

“Dizayn” mutaxassisligi keng bilim (falsafa, san'at tarixi, chizmatasvir va rangtasvir va hokazo) va real amaliyot sharoitida sohaviy ishlarda kerakli samarani beradi.

Bu vazifani yechishda, talabalarga bilim va qobiliyatni singdirmoq, o'qishga havas uyg'otmoq talab etiladi, chunki kelajakda bu bilimlar professional amaliyotda zamin bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy arxitekturaviy – dizaynerlik bilim olishida barcha ijodiy fanlar tavsiriy san'atdan tortib to loyihalashgacha – kompozitsiyadan boshlanadi. Arxitektura muhitlari dizayni mutaxassisni asosiy shakllanishida bilimlar, nuqtai nazarlar va kompozitsion qonuniyatlarni qo'llash hisoblanadi.

Kompozitsiya asoslari bilimi ijodiy qobiliyatni va professional malakani rivojlantirishda kerakli jihozlarni beradi. Kompozitsiya asoslari arxitektura muhitlari dizaynini o'rganishda muhim qismni tashkil etadi.

Kompozitsiya (lotinchadan “compositia” – tuzish, bog’liqlik ma’nosini beradi) san’atning barcha turlarida uslub ham (ijodiy asar)va tartib ham badiiy asarni qurishda aniqlanadi.

Keng ma’noda kompozitsiya ostida shaklning badiiy g’oyaviy tartibi, tuzilishni, g’oyaviy – ijodiy fikrni tushiniladi – bu turlicha qismlarning bog’liqligi, ularni bir butun g’oyaga birlashtirish, ijodiy fikr, bularning barchasi birgalikda badiiy shaklni aniqlashda hosil bo’ladi.

Dekorativ kompozitsiya – kompozitsiya, bir nimani bezatishga qaratilgan fikrdir. Dekorativ kompozitsiyada, kompozitsiyaning o’zidan tashqari, qandaydir mazmun bo’lmaydi. Shuning uchun dekorativ kompozitsiya ko’pincha naqsh tamoyili bo’yicha quriladi (yoki o’zida naqshni ifoda etadi). Dekorativ kompozitsiyaga xalq idish – tovoqlariga naqshlar, kiyimdagi naqshlar va h.k.lar kiradi.

Dastgohli kompozitsiya. Dastgohli kompozitsiyani, qoidaga ko’ra, molbertga (dastgohda) ishlangan tasvir deb ataladi.

Shriftli kompozitsiya – harf, son yoki boshqa ramzli elementlari bo’lgan kompozitsiya.

Musiqali kompozitsiya – musiqa asarlarining tuzilishi.

Adabiy kompozitsiya – adabiy asarlarning tuzilishi. Matn kompozitsiyani ham ko’rsatish mumkin.

Saxnaga oid kompozitsiya – sahnada insonlar va predmetlarni joylashtirish kompozitsiyasi (aktyor va dekoratsiyalar bo’lishi shart emas, musiqali asbob va ijrochilar bo’lishi mumkin).

Kadr kompozitsiyasi. – film, klip yoki reklama roligini ideali, o’ylab topilgan tizimi, elementlarda joylashgan har qanday kadri. Bu vazifaning qiyinchiligi shundaki, kadrlar ko’p va ular har doim o’zgarib turadi. Shuning uchun rolik kompozitsiyasi to’g’risida, tuzilishining murakkabligini va vaqt bilan belgilanishini aytish mumkin.

Hajmli kompozitsiya – uch o’lchovdan quriladigan kompozitsiya.

Arxitekturaviy kompozitsiya – arxitekturaviy ob’yektlarning kompozitsiyasi (ro’yxatni davom ettirish mumkin).

Arxitekturaviy muhitlari kompozitsiyasi o’ziga yuqorida sanab o’tilgan barcha kompozitsiyalar turlarini qamrab oladi va deyarli doimo dinamiklik, ma’lumotlilik, xissiyotlilik, antromarkazlik va h.k.

“Kompozitsiya” atamasi ikki ma’noda qo’llaniladi:

1) Badiiy asarni maqsadli qurilishi, xarakteri, vazifasi va shartli tarkibiga qarab;

2) Badiiy shaklning kerakli tashkiliy elementi sifatida asarga yaxlitlilik va bir uyg’unlikni beruvchi, uning komponentlari bir – biriga va butun teng ergashishi.

Kompozitsiyaning mazmuni fazoviylik va shakllar qurilishidagi qonuniyatlarni tadqiqot qilish hisoblanadi, kompozitsiyani o’rganish umumiy nazariyadan amaliyotga, bilimga, mahoratga o’tishdagi pog’onani birgalikda hosil qiladi.

Muhit dizaynida kompozitsiya - bu predmetli – fazoviy muhit tizimining maqsadli badiiy tashkil etilishi, vazifasi aniq, muallif tomonidan o’ylab topilgan tizimning funksional asosiy tarkibiy qismi va detallarning vizual tenligi hisobiga amalga oshiriladi.

Dizayn nazariyasida kompozitsiya predmetlarni fazoviylik guruhlarini tartibigina emas, bu shunday birikmalilikki, tomoshabinda oldindan ko’rila oladigan hissiyotli ta’sirlanish, kutilgan taassurot, ya’ni ongli ravishda nazarda tutilishi mumkin.

Kompozitsiyaning muhit dizaynida, kompozitsion tuzilishida, barcha muhit komponentlarining o’zaro munosabatining hissiyotli – estetik yaratilishida amalga oshiriladi.

Formal kompozitsiyada shakl assotsiativ, ramziy va mazmunan hissiyotli o’zaro bog’liq, lekin vizual realistik ob’yektlarning mazmunan almashish yo’lida rasman alohida yoki abstrakt elementlari bilan, chunki formal kompozitsiya g’oyani va badiiy – obrazli fikrni ifodalaydi.

Formal kompozitsiya san'atda har qanday kompozitsiyaning asosida yotadi (rangtasvirda va grafikada dastgohli kompozitsiya, mahobatli panno, haykaltaroshlikka oid va arxitekturaviy kompozitsiya va dizaynerlik loyihasida va h.k.) “toza” foydalanishda, tasviriy abstrakt shaklda (nuqta, chiziqlar, tekislik, dog’lar massasi, hajmva h.k.) va inson qabul qilishida vizual qonuniyatlarga mos ravishda tashkil etiladi.

Formal kompozitsiya mustaqil badiiy asar sifatida ham va amaliy kompozitsion ishlanma sifatida ham predmetli kompozitsiyalarning turli ko’rinishlarining eskizini bajarishda va tasviriy san’at janri sifatida ko’rish mumkin, yana shuningdek tasvirning turli tuman tarkibiy qismlarini uzviy bog’lash uslubi sifatida ham ko’riladi.

Biz formal kompozitsiya ostida abstrakt elementlarning tasviri, konstruktsiyalashni aniq bir maqsadga qaratilganligini va tasvir tuzilishini plastik tashkil etilganligini tushunamiz.

Kompozitsion shakl o’zida asarning ichki mazmunini badiiy vositaning va usulning tashqi ko’rinishida ifoda etadi.

Formal kompozitsiya – predmetli mazmundan mahrum etilgan va abstrakt elementlar uyg’unligida qurilgan (chiziq, dog’, rang). Formal kompozitsiyada faqat qonunlar va uning asl qurilishi tamoyili, plastik (o’zgaruvchan) shakllari muhimdir.

Tomoshabinga hissiyotli taassurot badiiy shaklda, rangliligida va asarning plastik (o’zgaruvchan)qurilishida ta’sir etadi.

Formal kompozitsiya mantiqni ko’rsatadi, qonunlarni ochadi, shu asosda har qanday vizual asarni qurish mumkin bo’ladi. Ko’p ravishda dizayn tili formal kompozitsiya qonunlari bo’yicha tuziladi. Dizaynning tarixiy paydo bo’lishi, xususan formal kompozitsiyani anglash bilan bog’liq.

XX asrning 10 – 20 – yillarida san’atning avangard modernistik yo’nalishida – abstraktsionizm, suprematizm, dadaizm, kubizm – predmetsiz san’at tariqasida ochildi. Uning paydo bo’lishi V. Kandinskiy, K. Malevich, X.Miro, K Shvitters va

boshqa nomlar bilan bog'liq. Bauxauz va VXUTEMAS birinchi dizayn maktabi o'qituvchilarining ko'p qismi – avangard vakillari edi.

“Kompozitsiya asoslari” kursi formal kompozitsiyani o'rganish bilan boshlanadi, xuddi shuningdek, u kompozitsining xususiyat va qonuniyatlarining harakatini “ravshan, toza” ko'rinishda ko'rsatadi.

Shakl tekislikda material predmetida qayd qilinishi mumkin yoki abstrakt element bo'ladi.

Har qanday badiiy asarni kompozitsion to'g'ri tashkil etishning asosiy tizimli xususiyat va tamoyillari:

- shakl va mazmunning uyg'unligi (hissiyotli – obrazli fikr, element va tanlangan vositalarning muvofiqligi, mazmun rejasi va obrazni formal ifoda etish rejasining birligi);
- bir butunlik (ajratilmaslik, qismlarni uzviy bog'lash: kompozitsiyaning hech bir elementini o'zgartirish mumkin emas, uyg'unlikni to'liq buzmasdan olib tashlash yoki qo'shimcha qilish);
- birga, teng huquqda (asosiy o'zaro ta'sir etuvchi tizimlarni o'rnatish va ikkinchi darajali elementlar – iyerarx diqqatni tortish zonasini ta'minlash, ahamiyatli hudud(chegara)larni ta'kidlash);
- tartibga solish (kompozitsiya elementlarning joylashish ketma – ketligi, ularni bir butun qabul qilish qonuniyatlari bilan mosligi);
- mutanosiblik (shaklning va tasvir elementi hajmining tegishli ravishda bir–biriga uyg'unligi);
- strukturalilik (konstruktiv aniqlik, ratsionalilik, kompozitsion qurishning tektonikligi);
- egiluvchanlik, o'zgarish (kompozitsiyani qabul qilish va uning xarakteriga qaramasdan yangi elementlar kombinatsiyalarni paydo bo'lishi mumkinligi);

- takrorlash (bir butunlikni qismlarda takrorlanishi, kompozitsion elementlarni qurishda ayrim tamoyilni o'zgartirish);

Formal kompozitsiya ham filosofik ham estetik toifalarda qo'llaniladi, ular quyidagicha:

Shakl (lotinchadan forma, yunonchadan μορφή – qandaydir qurilmani tashkil etish xarakteri, mazmunan tartibga solish), mazmuni (bir butun tomonini aniqlash, hayot ob'yekti mohiyatiga yo'naltirilganligi yoki ko'rinishi, uning xususiyatini majmui, ichki jarayon, munosabat va aloqalarning birligi);

Tartib, usul (yunon.σύστημα –tashkil qilingan, o'zaro bog'langan va elementlarning o'zaro tenligi “tuzilgan” majmuasi);

Tuzilish (lotin. structura — elementarlik, oddiy qismlardan tuzilgan butunlik), me'yor (chegara, nimanidir namoyon qilishning me'yori);

Garmoniya, o'zaro moslik(uyg'unlik, mos kelishlik, muntazamlik), tartib (o'zaro mos, ko'zda tutilgan, oldindan aytilgan holat yoki nimanidir tartibi) va boshqalar. O'ziga xos bo'lgan rol, go'zallik va ma'nodorlik tushunchalariga ajratiladi.

Ma'nodorlik – obrazning hissiyotli ta'sir etish kuchi.

Go'zallik – tabiatda maqsadga muvofiqlikning eng yuqori darajasi, mos ravishda uyg'unlik va elementlar mosligining talabchan, barcha qismlarning mutanosib uyg'unligi umumiy ahamiyatga ega bo'lgan, estetik ideal modeliga muvofiqligi.

Boshqa sohalardan ijtimoiy anglashdagi farqi va inson faoliyati, san'atda o'zlashtirish va atrof – muhit faoliyatiga hissiyotli munosabatlar, badiiy obrazli shaklda insonning ichki dunyosida ma'naviy ko'rinishlar ro'y beradi.

Kompozitsion qoida, usul va vositalar ko'plab avlodning ijodiy mahoratlarining boy tajribalari asosida vujudga kelgan, biroq kompozitsiya texnikasi bir joyda turib qolmaydi, aksincha doimo rivojlanib boraveradi, ijodiy amaliyot bilan boyib boraveradi. Kompozitsiyadagi qandaydir usullar klassik

shakllanib boradi va ular o'rniga yangi, hayotda qanday yangi topshiriqlarni bersa, shu asosda rivojlanib boraveradi.

1. KOMPOZITSIYA VOSITALARI

Reja:

1. Nuqta, chiziq, dog'
2. Tekislik, tashqi ko'rinish
3. Shakl, figura, fon

Kalit so'zlar:

Chiziq, nuqta, dog', gorizontal chiziq, diagonal chiziq, shakl, figura, fon, aylana, uchburchak, kvadrat, tekislik, tashqi ko'rinish.

1. Nuqta, Chiziq, Dog'.

Nuqta. Har qanday kompozitsiya o'ziga xos vositalardan tuziladi. Vositalar uyg'unligi, mutanosibligi me'yorida va to'g'ri topilgan holda qo'llanilish kompozitsiyaga ijodiy yondashilganlikdan dalolat beradi.

Kompozitsiya vositalariga aniqlovchi kompozitsion usul, nisbat va masshtab, kontrast va nyuans, metrik takror va ritm, rang, soyalar voplastika kiradi.

Aniqlovchi kompozitsion usul mahsulot shakli ustida ishlashda muhim tashkiliy asos hisoblanadi va ijodiy izlanishning yo'nalishini belgilaydi. Texnik taklif yoki eskiz loyihasi bosqichida mahsulotning asosiy elementlari va ma'lum texnik ko'rsatkichlarni ta'minlovchi, uning joiz joylashish variantlari aniqlangandan so'ng, dizayner hal qiluvchi kompozitsion usulni tanlashi, mahsulot kompozitsiyasi g'oyasini aniqlashi lozim. Texnik joylashtirish sxemasi variantlarini bilgan holda, dizayner o'zining badiiy – konstruktorlik variantlarini yaratadi, shakl tuzilishining umumiy ko'rinishini aniqlaydi (tashkil etuvchi yuzalarning radiusli, andozali yoki tekis mayda shakllari, shaklning nyuans yoki kontrast yechimi, shakl elementlarining materiali va tutashgan joylari). Bu yagona belgilovchi kompozitsion usulda berilgan mahsulot yoki ularning guruhlari kompozitsiya vositalari birligini ko'rsatish imkonini beradi.

Nisbat va masshtab– kompozitsiyaning muhimligi bo'yicha navbatdagi vositalaridir. Nisbat shakl uyg'unligining kuchli vositasi hisoblanadi, shuning uchun ko'pincha ma'lumqat'iy munosabatlardan foydalanishga harakat qilinadi ("oltin kesim" yoki uning vazifasi). Ammo amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, gap faqatqat'iy munosabatlardagina bo'lmay, dizaynning murakkab shaklni uyg'unlashtirishdagi mahoratiga iste'dodida hamdir.

Nuqta – bu ob'yekt, boshqa ob'yektlarga nisbatan hech shubhalanmasdan hajmlari kichik. Nuqta (tasvirda) – tekislikda imkon boricha minimal shakl, minimal grafik element. Nuqta quyuq yoki uncha sezilmaydigan, shaklning noaniqlik munosabati bilan – yirik yoki kichik bo'lishi mumkin. Nuqtaning masshtabda kengaytirilishi dog'ni paydo bo'lishiga olib keladi. Nuqta fazoviylikdagi o'rnini belgilaydi. Nuqtaning bo'yi ham, kengligi ham, chuqurligi ham yo'q deb qabul qilish hisoblangan, shuning uchun u statik va harakatsizdir.

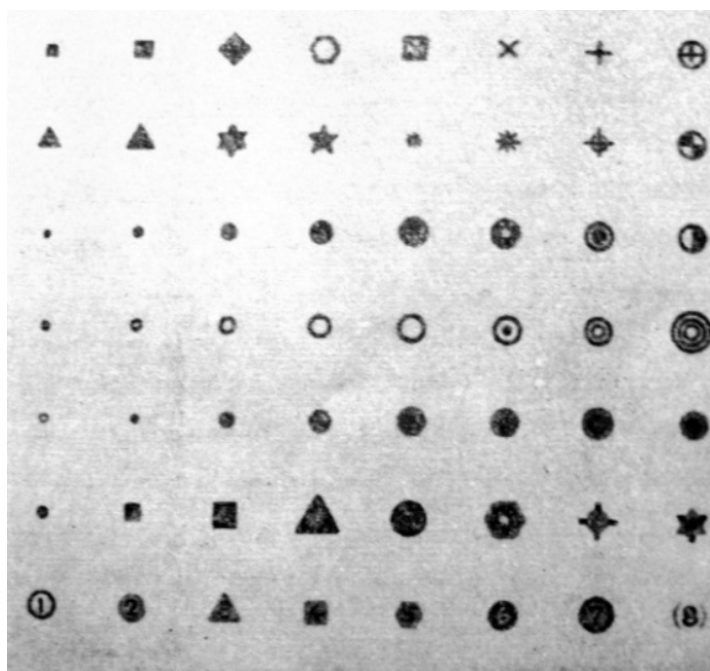
Shaklning ilk generatori sifatida, ikki chiziq yoki burchakning yuqori, hajm yoki tekislik chizig'ining kesishgan joyining oxiri deb belgilash mumkin. Odatda nuqta dog' ko'rinishida, yumaloq konturda, qaysidir fonga nisbatan juda kichik tasvirlanadi (chiziladi). Biroq, nuqta sifatida va boshqa yetarli darajada kichkina va ixcham elementlar va har qanday shakl ob'yektida foydalanish mumkin.

Nuqta kompozitsiya fazoviyligida element sifatida – tushunchaga nisbatan va umumiy fikrga va kenglik bilan moslashtiriladi. Nuqta va fon orasida vizual keskinlik paydo bo'ladi. Nuqta tekislikda grafik aktsent sifatida ajratiladi.

Nuqta o'zining kichik hajmiga qaramasdan, kompozitsiyani qurishda juda ham keng imkoniyatlarga egalik qiladi. Aksar ko'p hollarda u qurishning markazi hisoblanadi. Nuqta hoshiya markazida yoki fazoviylikda bo'lib, doimiydir va harakatsizdir va u o'zining atrofida boshqa elementlarni uyushtirishi mumkin. Hattoki uni siljitilsa ham, u o'zining markazda bo'lish qobiliyatini saqlab qoladi, ammo nisbatan dinamik shakllanib boradi.

Nuqta asosida paydo bo'lgan shakllar – aylana va sfera ham nuqtaning o'ziga xos markazda bo'lish qobiliyatiga egadirlar. Nuqtani, kompozitsion muhit sifatida ko'rib chizilganda, u o'ziga tomoshabinlar e'tiborini fokusga to'g'rilashi mumkin. Bularning barchasi uning kompozitsiyada namoyon bo'ladigan xususiyatlariga boqliq bo'ladi:

- tekislikda joylashtirish;
- hajmga nisbatan;
- siluetga;
- to'ldirishning zichligi;

- ravshanlik, yorug'lik va boshqalar;

Agar nuqta bu vositalardan o'zining xususiyatiga qarab keskin farqlansa, u kompozitsiyada xiyla ko'proq ajratib ko'rsatiladi. Bordinyu, unga yaqinlashilsa, uning dominantalik ahamiyati pasayadi. O'shanda u bir qator boshqa vositalarni, umumiy

kompozitsiyaning ahamiyatli qismiga teng keladiganini kiritadi. Nuqtaning badiiy xususiyati to'g'ridan – to'g'ri chiziqlar xususiyati bilan, dog' va rang, bir butun uyg'un tashkil etilgan, grafik tekislik bilan bog'lanadi.

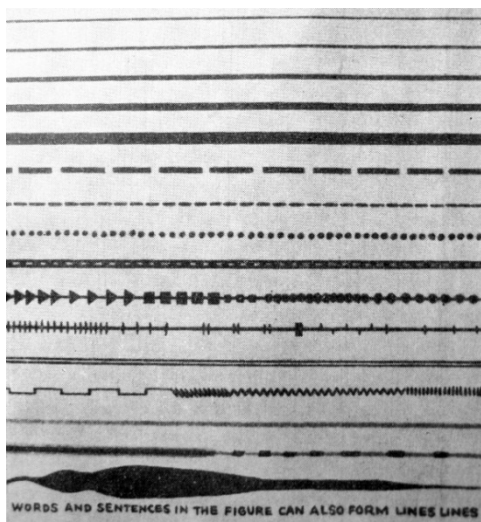
Chiziq

Cho'zilgan nuqta chiziqqa aylanadi. Nazariy jihatdan chiziq faqat bir ko'lamga – uzunaga ega. Chiziq – aniq yo'nalish bo'yicha, ya'ni grafik rivojlanishning elementar modelida, nuqtalarning ketma – ket tashkil etilganligi, element. Garchi chiziq uzunligining dominantasi vizual bo'lsa ham, uning qalinligi bo'lishi ham kerak, boshqacha qilib aytganda uni ko'rish mumkin bo'lmaydi. Ular yaqqol ko'rinadigan shakllar, chiziqlarning qalinligi va xarakteri bo'yicha aniqlanadi. Ular qalin va ingichka, aniq va yumshoq, qayrilma va sinik bo'lishi mumkin.

Chiziqlar tasvirida quyidagi sifatlarga egadirlar:

- uzunligi bo'yicha (cho'zilgan) – uzun va qisqa;
- qalinligi bo'yicha (qalin va ingichka);
- vertikal va gorizonal nuqtai nazariga qarab qayd qilish (gorizontal, vertikal, nishabli);
- egilganlik darajasi (to'g'ri va qiyshiq)
- plastikali (sindirilgan yoki bukiluvchan, “qat'iylik”, “jonli” va h.k.);
- fakturali va teksturali (yumshoq va aniq).

Chiziqning fazoviy – dinamik sifati – harakatning faolligi va yo'nalishi (osoyishta, dinamik va h.k.), fazoviylik rejasi bilan aloqadorligi. Statik va yo'naltirilmagan chiziq nuqtalarining bir – biridan farqi, harakat, yo'nalish va kattalashtirishni ifodalashga qodirdir. Chiziq xarakteri biz qabul qila oladigan uning

uzunligi, qalinligi, konturiva uzluksiz darajasiga tegishli bo'lishiga bog'liqdir. Chiziq nuqtalar asosida vujudga kelishi mumkin, agar ularni uzluksiz bir elementlarni takrorlash yo'li orqali davom ettirilsa, chiziqni hosil qilish mumkin.

Chiziq turlari

To'g'ri chiziq cho'ziluvchi, ikki nuqta orasida mavjud bo'lganlikni ifoda etadi. **Gorizont** chiziqlar barqarorlik, harakatsizlik yoki tekislikni, ya'ni biz to'xtab turadigan yoki yuradigan chiziqni ifodalaydi. **Vertikal** chiziq gravitatsiya kuchiga nisbatan tenglik holatini tasvirlashi mumkin. To'g'ri chiziqning muhim xarakteristikasi uning yo'nalishidir.

Diagonal chiziqlar, gorizontallik yoki vertikallikdan og'ishi, ko'tarilish yoki pasayishi mumkin, ular harakatni ifoda etadi va vizual juda ham faol va dinamikdir. U shu qadar, vertikal kabi faol emas va gorizont kabi passiv emasdir.

Ular orasida bo'lish va doimo gorizontallik, diagonalda ko'tarilishda, passivlikni yengib kurashish hissiyotini chaqiradi. Bu aniq ifoda etilganlikda, diagonalga nisbatan vertikalga yaqinlashtiradi.

Diagonalning ikki turi ajratiladi: - o'ng (past chap burchakdan yuqori o'ng burchakka) va chap.

O'ng diagonal anchagina jadal harakat taassurotini va chapga nisbatan hissiyotli ta'sirni yuzaga keltiradi. Kuzatish davomida, o'ng diagonalni o'rganib, biz beixtiyor ko'zimizni yuqoriga ko'taramiz.

Chap diagonalni ko'rib chiqish vaqtida, biz "sirg'alishni" va nihoyat diagonal asos harakatining to'xtashini his etamiz.

Chap va o'ng diagonallarni qabul qilish shartlilikdagi farqi va hissiyotli xarakteristikasi: ko'tarilish diagonali va pasayish diagonali.

Diagonal, boshqa har qanday to'g'ri chiziqlar, bir maromdagi harakatning taassurotini tug'diradi.

Egri chiziqlar og'ishganlik bilan harakatning turli orientir olishi, yon kuchlarning ta'sir etilishini chaqiruvchanligi bilan ifodalaydi. Egri chiziqlar sekin harakat bilan tasavvurlanadi.

Qanday orientir olishdan qat'iy nazar ular ma'naviy ko'tarilish, barqarorlik va yerga bog'liqlikni ifoda etadi. To'g'ri chiziqlarni farqlashda biz teng bo'lmagan harakatlarni uchratamiz. Bu harakatni ko'zning silliq joyi tez va osoyishta qabul qiladi. Keskin aylana ko'zni to'xtashiga majbur etadi va shuningdek sekinlashgan harakatning his tuyg'usini chaqiradi.

Ayniqsa egri qiyshiq chiziqning, ko'tarilish diagonaliga mos ravishda ajratishga amal qilmoq kerak. Chiziq, bir butun yuqoriga ko'tarilishi, pastdan egikdir.

Bu ikki kuch o'rtasidagi kurashish taassurotini beradi: og'irlik va ko'tarilish kuchi. Egilib, qiyshiqlikda og'irlik kuchini yenggandek, uning ostidan ozod etilgandek bo'ladi va yuqoriga intilib, yengib bo'lmaydigan kuchlarni va harakatlarni mujassamlashtiradi.

Chiziqli elementlar har qanday vizual konstruktsiyalarni shakllantirishda juda muhimdir. Biz chiziqsiz predmetlarning tashqi ko'rinishini ajrata olmas edik. Chiziqlar, shuningdek predmetlarni o'rab turgan muhitning ajratib turuvchi chegarasini belgilaydi. Bundan tashqari, ular ifodali xususiyatlar konturini to'ldiradi.

Chiziqlar predmet tashqi ko'rinishini belgilashdan tashqari, uning tekislik tomoni va hajm burchagini ham ifodalaydi.

Shaklli chiziqlar vertikallikni va gorizontallikni yaratish uchun qo'llaniladi, cho'ziqlikni va harakatni fazoviylik orqali, fazoviylik hajmlar chetlarini chegaralashni ifoda etadi.

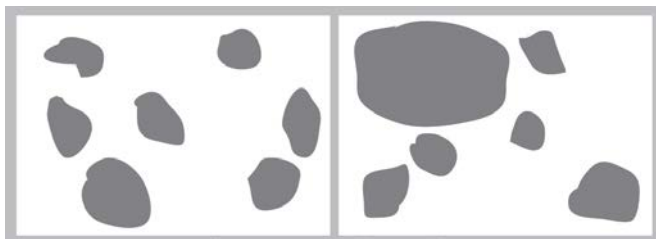
Chiziqlar kompozitsiyasida ko'pincha ular o'rtasidagi elementlarni tartibga solish maqsadida va kompozitsiya tizimining bir butunligini yaratish uchun qo'llaniladi.

Dog'

Nuqta va chiziqdan farqli o'laroq, dog' grafik tekislikning ko'proq qismini egallaydi. Kompozitsiyani qurishda dog'dan foydalanishda turli tuman vositalar kengaytiriladi.

Dog'– tekislik qismini muayyan tus yoki rangni o'zida ifoda etuvchi yoki kichik elementlar bilan to'ldiruvchi, vizual bir xillik xarakteriga ega bo'lgan, vizual element. Quyuvlik va shaffoflikning aniq darajasi, muayyan faktura bilan ikki hajmda xarakterlanadi. Dog'lar ikki asosiy ko'rinishda bo'ladi: **amorfli dog'** yuvilib ketadigan, noaniq chegarali va **siluetli** – aniq dog', muayyan chegarali. Dog'lar aniq tuslar xarakteristikasiga ega (qoraroq – ochiqroq) va shu bilan birgalikda “massa”ni sezishda yaqqol bog'liqdir.

Dog'lar geometrik shaklda (to'g'riburchakli, uchburchakli va aylanali) va shaklsiz bo'ladi.

Dog'larda ulkan ma'nodor imkoniyatlar mavjud va ular boshqa grafik va kompozitsiyaning rangli vositalari bilan o'zaro harakati kengaytiriladi.

1.2. Tekislik, tashqi ko'rinish.

Tekislik. Chiziq, yo'nalishga ko'chib yuradigan, uning o'z yo'nalishidan farqlanadigan, tekislikni hosil qiladi.

Tekislik ikki o'lchovga ega – **kenglik** va **uzunlik**ga, teranlikka ega emas. Tekislikning kengligi va uzunligi usutunlikka ega, chunki bu yerda tekislik ko'rinishi uchun vizual qalinligi bo'lishi kerak. Tekislikning tashqi ko'rinishini, tekislik chetlarini cheklaydigan va tekislikni xarakterlaydigan kontur chiziqlar belgilaydi. Tekislikni tashqi ko'rinishini qabul qilishimizda perspektivani xato ko'rishimiz mumkin, uning haqiqiy ko'rinishini biz faqat frontal tomondan qaraganimizda ko'ramiz.

Tashqi ko'rinishdan tashqari tekislikka oid shakllarga quyidagi material, rang, tekstura va chizmatasvir yuza xususiyatlari muhimdir:

Tashqi ko'rinish. Tashqi ko'rinishning – asosiy xossasi bir shaklni boshqa shakldan ajratishimiz.

Tashqi ko'rinishni kontur chiziqlari bilan, tekislik chetlari yoki uch o'lchovli hajmning chegarasi bilan belgilash mumkin. Ular konkret chiziqning yoki yuzaning konfiguratsiyasi, fondan shaklni yoki atrof muhitdan ajratilib aniqlanadi. Tashqi ko'rinishning bir necha toifalari mavjud:

Tabiiy tashqi ko'rinish tabiat borliqni va obrazlarni ifoda etadi. Ular soddalashgan va shu bilan bir vaqtda tabiiy analog(o'xshashlik)larni asosiy xususiyatlarini saqlaydigan bo'lishi mumkin.

Predmetsiz tashqi ko'rinish konkret ob'yektlarga tegishli emas. Ulardan ayrimlari, masalan, kalligrafiyani rivojlantirish natijasida va simvollar ahamiyatiga ega bo'lib paydo bo'ldi. Boshqalari esa geometrik shakllar bo'lishi mumkin va ular vizual xususiyatlarda aniqlangan hissiyotlarni chaqiradi.

Geometrik ko'rinish – shaklning xususiyati, fazoviylikning uch koordinatiga ko'ra uning hajm nisbatida, yana shuningdek shaklning sirti xarakteriga (konfiguratsiya) qarab aniqlanadi.

Geometrik konturlar binolar arxitekturasida ham qanday ustunlik qilsa, dizayn interyerida ham shunday ustunlik qiladi.

Geometrik tashqi ko'rinishning ikki tipi mavjud – to'g'ri va egri chiziqli. Egri chiziqli tashqi ko'rinishda eng to'g'ri shakl – aylana shaklidir, to'g'ri chiziqli tashqi ko'rinish o'ziga ko'p burchakli, ya'ni deyarli har doim, aylanaga yozish mumkin seriyalarni kirgizadi.

1.3. Shakl, figura, fon

Shakl. Nuqta barcha shakllarni keltirib chiqaradi. Agar nuqta harakat qilsa, o'zining ketidan chiziq ko'rinishida iz qoldiradi – bir o'lchovli element. Agarda chiziqlar aralashtirilsa, ular yuzani hosil qiladi – ikki o'lchamli element.

Yuza, perpendikulyar harakat qilib yoki o'z yuzasiga nisbatan qiyalik bilan harakat qilsa, uch o'lchamli hajmni yuzaga keltiradi.

Shakllar **to'g'ri** va **noto'g'ri** bo'lishi mumkin.

To'g'ri shakllar tartibga va aniq ketma–ketlik bilan bir–biriga o'zaro nisbati mos kelgan qismi sanaladi. Ular qoidaga ko'ra, bir va bir necha o'qlarda simmetrik va tengdir.

Shakllar miqyosini o'lchash vaqtida yoki qo'shimchalarda yoki qismlarni chiqarib tashlanganda ham ular to'g'ri bo'lib qoladi. Biz bu shakllarni qabul qilayotganimizda, faraziy tajribada dastlabki yaxlitlikni tasavvur qilsa bo'ladi.

Noto'g'ri shakllar, qaysiki qismlar xarakteri bo'yicha turlicha bo'lgan, bir biri bilan o'zaro bog'lanmagan, hech qanday ketma – ketmalikka ega bo'lmagan shakllar hisoblanadi. Ular butunlikda asimmetrik, to'g'rilikka ko'ra, anchagina dinamik. Ayrim hollarda ular o'zida to'g'ri shakllarni, ba'zan noto'g'ri detallarni chiqarib tashlagan yoki to'g'ri shakllarning noto'g'ri kompozitsiyasini ifodalaydi.

Uch asosiy o'lchovning biriga ega bo'lishiga qaramasdan shaklning uch ko'rinishi ajratiladi:

- hajmli, barcha uch o'lchamga tengligi bilan xarakterlanuvchi;
- tekislikka oid, bir o'lchov koordinatasida miqyosining keskin kamayishida aniqlanishi;
- chiziqli, qaysidir o'lchovning birini ikki boshqasi ustidan kichik o'lchamga nisbatan xarakteridan ustunligi;

Sirtning egriva to'g'richiziqliligi.

Ushbu belgilarga qarab shaklning chetki holati xarakterlanadi:

- to'g'ri chiziq(ko'p burchakli) – aylana
- yassilik (tsilindrlik, sharga oid, konusga oid)
- ko'p qirrali sirt (yuza)

“To'g'ri chiziq – aylana”, “yassilik – ko'p qirrali sirt” orasidagi chegarada poyoni yo'q oraliq qatori holati joylashgan.

Kattalik – shaklning uzunlik va uning uch koordinat bo'yicha elementlar xususiyati. Shaklning bayonida ularning tegishli hajmlari bo'yicha aniqlanadi – uzunligi, kengligi va chuqurligi.

Shakllar kattaligi inson o'lchamiga nisbatan yoki boshqa shakl yoki bir va shunday shakllar elementlari kattaligining o'zaro nisbatiga qarab baholanadi.

Nuqta, chiziq, tekislik va hajm – bu shakllarning asosiy elementlari.

Barcha ko'rinadigan shakllar haqiqiy holatda uch o'lchamlidir.

Tekislikka oid shakllarni qabul qilish bu shakllar chizig'idan tuzilgan xarakteriga qarab qabul qilishda aniqlanadi.

Aylana, uchburchak va kvadrat – geometrik tashqi ko'rinishda muhimdir – agar ularni uchinchi o'lchamga uzaytirilsa, bunday asosiy shakllar sferani, silindrni, konusni, piramidani va kubni beradilar.

Aylana – bu tabiiy aniq ko'rinish markaziy nuqtasiga ega bo'lgan, ixcham, yopiq shakl. U birlikni, shaklning iqtisod qilish va uzluksizlikni ifoda etadi.

Qoidaga ko'ra, aylanali shakl, baqarorlikni bildiradi, boshqa chiziqli va tekislikka oid shakllarga uyg'unlikda harakatda assotsiyalanishi mumkin.

Aylana boshi va oxiriga ega emas, uning barcha nuqtalari markazdan birday uzoqlashtirilgan. Tomoshabin aylanani e'tiborli qabul qilish holatida emas, uning e'tibori markazda, ya'ni nuqtada to'xtaydi. Ana shunday sababga ko'ra asar, aylana shaklida ifoda etilgan, qandaydir osoyishtalik, tutashganlik, vazminlik bilan qabul qilinadi.

Oval (yassi shakl) egri tutashgan chiziqdan paydo bo'lgan. Bu shakl aylanani eslatadi, biroq uni aylana deb qabul qilishda farqlanadi. Oval turli kattalikdagi bir necha dugadan (aylana yoyi) paydo bo'lgan. Ravon katta dugani qabul qilishda dinamikani sezish, harakatlar intensivligi hamroh bo'ladi. Kichik radiusli yoyga e'tiborni qaratish idrok qilish xarakterini o'zgartiradi.

Tez harakatlanishni his qilish, harakatlanishning sekinlashishini his qilish bilan va nihoyat statik bilan almashinadi. Oval, xuddi shuningdek, bir qadar tinib –

tinchimaslik, nafas oluvchi, bir xil turmaydigan, yaxlitlikda – dinamik sifatida qabul qilinadi. Egriligi o'ynoqilikni, energiyani va biologik o'sishni ifoda etadi.

Boshqa egri chiziqli shakllar fragmentlar yoki dumaloq shakllarning kombinatsiyasi sifatida ko'rib chiqish mumkin.

To'g'ri va noto'g'ri egri chiziqli tashqi ko'rinishlar odatga ko'ra shaklning yumshoqligini, harakatning ravonligini yoki tabiiy biologik o'sishni ifoda etadi.

Uchburchak barqarorlikni o'zida ifoda etadi. Uchburchakli shakllar va tuzilishlar ko'pincha konstruktiv sistemada foydalanida, ularni shuningdek, egiltirmasdan yoki bir tomonini sindirmasdan turib, konfiguratsiyani o'zgartishi mumkin emas.

Uchburchak – keskin, o'tkir qabul qilinadigan muhim shakldir. U gorizontalgaga nisbatan joylashishidan qat'iy nazar yoki' imkon boricha dinamik, g'ayratlidir (cho'qqida turadi).

Uchburchakli shakl barqarordir, uning qandaydir chidamli, agar u tomonlarning bir tomonda tursa statik qabul qilinadi. Uchburchakli shakl turg'un bo'lmagan muvozanat holatida bo'lishi mumkin va harakatni ifodalaydi, qaysidir tomonning bir tomoniga yig'ilmoqqa intiladi.

Uchburchakli shaklning dinamik xususiyati, yana shuningdek burchaklar tomonlarining o'zaro nisbatigaham bog'liqdir. Bu burchaklarni xuddi shuningdek alamashtirish mumkin, uchuburchakli shakl kvadrat shakliga yoki to'g'ri burchakli shaklga tenglashtirilganda bir qadar egiluvchandir.

Uchburchaklar ratsional kombinatsiyalanishi mumkin, shu bilan birga har qanaqa kvadratli, to'g'riburchakli va boshqa poligonli shakllarning miqdorini olish mumkin.

Kvadrat qandaydir haqiqiylikni va ratsionallikni ifoda etadi. To'rt tomonining tengligi va to'rtta to'g'ri burchaklari unga to'g'rilikni va vizual aniqlikni beradi. U qandaydir mukammal, to'g'ri, aniq, turg'un, osoyishta, tantanali qabul qilinadi.

Kvadratli shaklda ustunlik qiladigan yo'nalish yo'q. Kvadrat, agar tomonlarning bir tomonida tursa, barqaror shakl. Agar u burchaklarning birinijoylashtirsa barqaror emaslikka ega bo'ladi.

Boshqa barcha to'g'riburchaklilarni kvadratlar variantiga tomonlarning uzunligini yoki kenligini qo'shish sifatida ko'rish mumkin. To'g'riburchak – kvadrat bilan solishtirganda anchagina dinamik shakldir. Nisbatidan(mutanosiblik) qat'iy nazar va gorizontal bo'yicha joylashishiga nisbatan to'g'riburchak yuqoriga intiluvchanlik (gorizontal bo'yicha turadi) yoki osoyishtalik va statik hissini beradi

(gorizontal bo'yicha yotadi).To'g'ri burchakli shaklning aniqligi va turg'unligi vizual monotonlikka olib keladi. Unga, uning hajmini, proportsiyasini, rangini, teksturasini o'zgartirib turli tuman o'zgartirish kiritish mumkin.

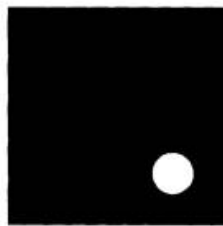
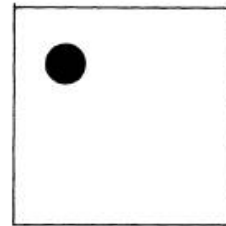
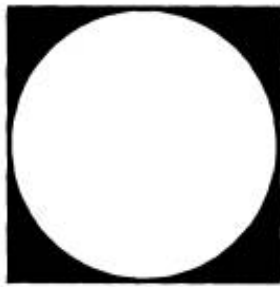
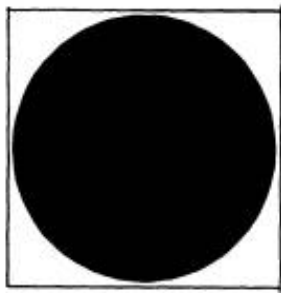

Shakl, fon

Shakllarni – pozitiv tashqi ko'rinishga ega, fonlarni esa negativ yoki neytral elementlar sifatida, tashqi ko'rinishi aniq farqlanmaydigan pozitiv elementlar deyiladi

Xuddi shuningdek shakllarni fonda yoki ular oldida ajratiladigan elementlar deb ataladi. Keskin farq qilishdan tashqari, shakllarni fonda uning tashqi ko'rinishi va o'lchovida ajratiladi. Agar shakl fon bilan birgalikda aniq chegaraga ega bo'lsa, u bir muncha farqalanadigan va taniy olish mumkin.

Shakl va fonlar orasidagi noaniq o'zaro munosabat, kompozitsiya elementini goh shakl sifatida, goh fon sifatida galma-gal idrok qilishga olib keladi. Shakllarni yaxshisi, agar ularni katta miqdordagi fazoviylik yoki fon o'ragan bo'lsa ajratish osondir. Agar shakllar o'lchami ushbu fon uchun juda ham katta bo'lsa, u o'zining farqlanadigan tashqi ko'rinishi bilan rivojlantirishi mumkin va shaklning tashqi ko'rinishi bilan o'zaro ta'siriga kirishi mumkin.

Bizning vizual dunyomiz o'zida qiyin obrazni, shakllar va fonlar orasidagi o'zaro munosabatning turli tumanlikdan iborat ekanligini ifoda etadi.

2.KOMPOZITSIYAVOSITALARI

Reja:

1. Ritm, metr, takrorlanish
2. Statika, dinamika
3. Kontrast (keskin o'zgarish), nyuans (farq), tenglik
4. Tuzilish, faktura, tekstura (tarkibiy tuzilish)
5. Simmetriya, asimmetriya, muvozanat
6. O'lcham, massa
7. Masshtab va masshtablilik (kenglik miqyosi, ko'lamlik)

Kalit so'zlar: *Mutanosiblik, masshtab, masshtablilik, modul, "oltin kesim"*.

1. Ritm, metr, takrorlanish

Ritm

Ritm bu elementlarning vaqtda va fazoviylikdagi qonuniyatlarga asoslanib almashinuvi.

Ritm – badiiy asarni tashkil etishdagi muhim vositadir; kompozitsiyada biologik ehtiyoj bilan bog'liq barchasi ritmga bo'ysunish kerakligi.

Ritm – harakat shakli va materiyaning organik o'ziga xos xususiyatidir. Barchasi, nima harakatlansa, rivojlansa, tabiatga va inson faoliyatiga – ritmga bo'ysunib ishlaydi.

Yurak urishining, nafas olishning kunduz va kechaning va yil vaqtining, quyilish va pasayishning almashinuvidagi ritmlar. Barcha yuksak turli tuman tabiat ritmlari inson hayotiga uyushtirilganligiga ta'sir etuvchi, uning faoliyatidagi barcha

harakatlarga, mehnat bilan dam olishni almashinivi bilan boshlanib va san'at asarida badiiy shaklni ritmik tashkil etish bilan tugallangan bo'lib ko'rinadi.

San'atda ritm, obraz asosi sifatida, tashkil etish va estetik funktsiyani bajaradi. U formal strukturada, ko'proq adekvat va intensiv, boshqa badiiy vositalarga nisbatan harakatni tashkil etadi. Uning harakati grafikada kompozitsiya xususiyatlari, tonal kontrastlar, shakl va hajmlar kontrastlari bilan ta'minlanadi.

Ritm ko'rinishning aktiv tomonlarini ifoda etadi va idrok qilishda aktivatordir.

Klassik aniqlashda, ritm (grekchadan rheo – teku) – qandaydir elementlarni muayyan ketma – ketligi, tezlik, tez – tez takrorlanishda sodir bo'ladigan almashinuv.

Asarlar komponentlarini bo'lishda, u ularni, dinamik yaxlitlik hissini tashkil etib birlashtiradi. Kompozitsiyada elementlar almashinuvi estetik ochiqlik hissini beradi.

Turli tuman hislarning ritmik almashinuvi ijobiy hissiyotni chaqiradi. Holatning uzoq bir xilligi yoki bir turdagi, monoton taassurot, aksincha, psixikani qiynaydi.

Ritmik yo'naltirilganlik – umumiy fazoviy orientir olish yoki kompozitsion elementlarning umumiy yo'nalishi. Agar kompozitsiyada ritmik asosiy yo'nalish vertikal yoki gorizontal bo'lsa, ritm xarakteri esa faraz qilingan hajmiy, bir tekis, dinamik-emotsionallik holatini tasdiqlaydi. Agarda kompozitsiyada ritmik yo'nalish diagonal yoki radial (shu'lasimon) bo'lsa, energetikada esa – dinamik, aktiv, intiluvchandir.

Ritmik yurish – intervallarni aniqlash orqali urg'u beruvchi elementlarning almashinuvi – pauzalar, bo'shliqlar (musiqadagi analog – ritmik tasvir).

Intervalda elementlar orasidagi masofani metrik qadamlar, bunday bir xil qadamlarning ketma – ketligi – metrdir. Interval qancha keng bo'lsa (katta metrik

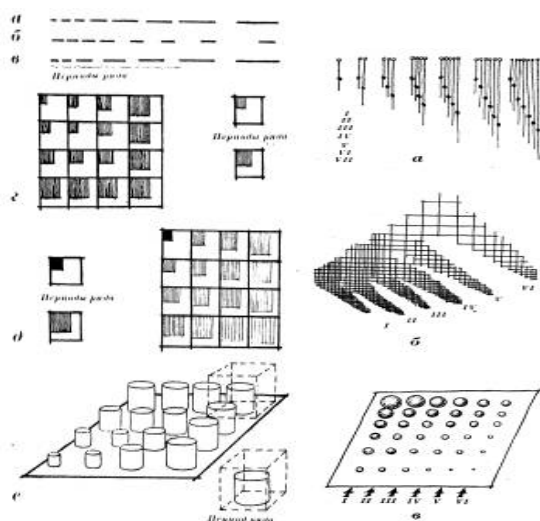
qadamga nisbatan), harakatning tezligi shuncha kamdir (temp), intervalga nisbatan (kichik metrik qadamga nisbatan), temp shuncha tezdir.

Ritmik yurish teng va teng emas. Ritmik yurishning asta–sekinlik tanaffusi dinamik effektni kuchaytiradi.

Metrik qaytarilishdan farqi qonuniylik, ya'niki ritm tashkil etilgan, asta-sekinlikda miqdorni o'lchashda birqator almashinadigan elementlarni kuchayib borishi yoki elementlarning o'lishi, hajmlari yoki maydonni, tizimni, ton kuchi ifoda etiladi.

Buni shunday tushuntirish mumkinki, ritmik qator kompozitsion harakat shaklida topshiriladi va dinamiklikni ko'rsatish bilan va kompozitsion muvozanat bilan bog'liq.

Ritmik qatorning ortib borish tartibini, elementlar hajmini, ularning to'yinganlini o'zgartish, kompozitsining dinamikligini kuchaytirish yoki kuchsizlantirish mumkin

Oddiy ritmik qatorlarga misollar. Murakkab ritmik qatorlarga misollar

Ritm ko'z bilan qabul qilishning shunday xususiyati bilan, xuddi ko'zning harakati qator o'zgartirishidagi oshib borayotgan yo'nalishga bog'liqdek. Bizning ko'zimiz ritmik qatorni qurish qonuniyatidan bilinarli arang chekinishga juda ham sezgir javob beradi.

Ritm shaklida beriladigan dinamiklik, elementlar qatorining o'zgarish tartibi birikishining buzilishida bo'lishi mumkin. Ritm yordamisiz erishilgan, dinamiklik, masalan shaklga aerodinamik xarakter berish yo'li orqali, bir me'yorda va shu kompozitsion usulda o'zgarish mumkin (shaklning turli darajadagi kam qarshilikka uchrashi).

Ritmdan foydalanishga qurilgan dinamiklik, bir necha variantlarga ega bo'lishi mumkin emas. Tanlangan ritm me'yorida o'zgartirishlar mumkin emas, chunki bir elementning o'zgarishi yoki qator tomonga qadam qo'yish bir butunlikni va dinamiklikni muqarrar ravishda yo'qolishiga olib keladi.

Ritm sust ifodalanishi mumkin, qachonki almashinuv o'zgartirilsa yoki elementlarning o'zi kam sezilsa, lekin u bir muncha o'tkir bo'lishi mumkin, asosiy ibtido va kompozitsiyaning asosiy g'oyasi ham bo'lishi mumkin.

Ko'p narsa ritmik qatorning masofasiga bog'liq bo'ladi. Haddan tashqari qisqa qator o'ziga tashkiliy rolni olish imkoniga ega emas. Ritmik qator eng ko'pi bilan mo'ljallangan to'rt – besh qatorga ega bo'lishi mumkin, shunday bo'lsa ham bir necha ishlarda, metrik asosida bo'lgandek, ritmik qatorlar ham uchta element bilan tashkil etilishi mumkin deb ko'rsatilgan.

Metr

Ritmning alohida varianti, faqat qaytarilish qonuniyatidan foydalanishi, metr nomini olgan.

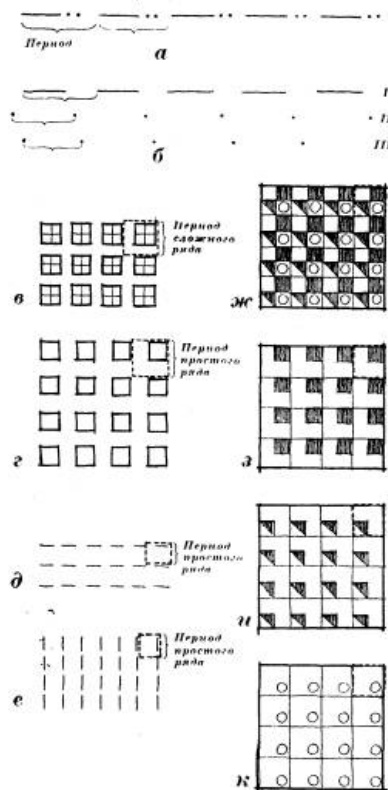
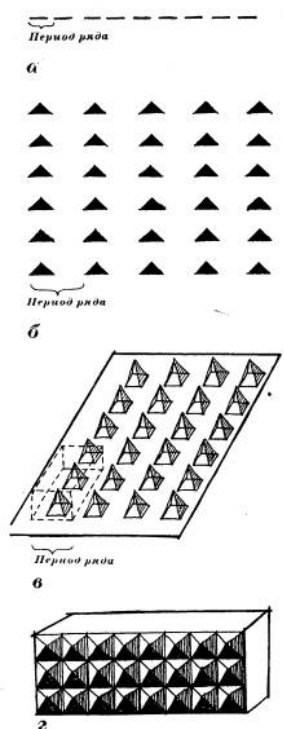
Metr – teng elementlarning takrorlanishidan yuzaga kelagan, eng oddiy tartib. U musiqada o'xshaydigan taktlarning almashinuviga xos. Takrorlanish shaklni qabul qilishni yengilashtiradi, uni aniq va ravshan qiladi. Metrik kompozitsining eng katta cho'zilish monoton ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Monotonlikni yo'qotishda quyidagilar yordam beradi:

- turlicha qurilgan kompozitsiyada bir necha qatorlarning uyg'unligi;
- elementlar guruhini metrik qatorga ajratish;
- guruhlar orasidagi masofani o'rnatish;
- metrik qatorni urg'u berish bilan “jonlantirish”

- takrorlanuvchi elementlarning alohida xususiyatini o'zgartirish.

Metrik qurishda monotonlikni yo'qotishda, uni ritm bilan yoki oddiy – shaklni ritmlashtirish eng ko'p faol vositalardan biridir.

Oddiy metrik qatorlarga misollar. Murakkab metrik qatorlarga misollar

Takrorlanish

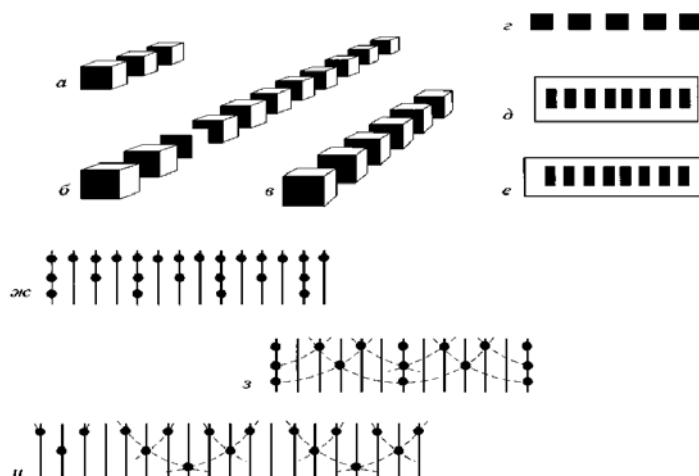
Bir xil elementlarning muntazam oraliqlar orqali joylashtirilishi– takrorlanishning eng oddiy namunasi.

Bunday naqshning monotonligi uni yana ritmik fonni yaratishda oldinigi plan elementlari uchun yoki tizimli chiziqni, chegarani ajratishda foydalanishda imkon beradi.

Dizaynda, ritm tamoyillari fazoviylikda elementlar takrorlanishida tashkil etiladi. Bunday takrorlanish nafaqat vizual birlik yaratadi, va kuzatuvchining ongida, qachonki u kompozitsiyaga yoki fazoviylikka nazar tashlaganda, ritmik uzluksiz harakatni sezishi vujudga keladi.

Elementlar takrorlanish orasidagi oraliqlar, vizual ritm qadamini, ritmik naqshda aniq nuqtalarni ajratib o'zgartirish mumkin. Bu farqlar aniq yoki arang bilinadigan, murakkablikning yangi darajasini yaratishi mumkin.

Dizayndagi takrorlanishlar g'oyat turli tuman xarakterlarni tashiydi, ya'ni bu elementlar qanday, ularning hajmlari va qadamlari qanday, bir element takrorlanadimi yoki bir vaqtda bir necha turlicha har bir o'z qadami bilan almashinilishi bilan bog'liqdir.

Metrik o'lchov takrorlanishlar

Lekin ayrim hollarda takrorlanish sun'iy kiritiladi va shakllarni tashkil etishda qo'shimcha vosita sifatida foydalaniladi. Bu tasodifiy bo'lishi kerak emas, qat'iy qonuniyatlarga asoslangan elementlar, barcha tizimni kompozitsion rivojlantirayotgan bo'lishi kerak.

Garchi metrik takrorlanish juda ham faol qonuniyat bo'lsa ham, u garmoniyani va estetik parametrlarni ko'tarilishiga kafolat bermaydi. Agar musiqali asarda benihoya bir notani takrorlansa yoki arxitekturaviy kompozitsiyani qurishda faqat bir elementni takrorlansa, garmoniya yaratilmaydi va monotonlik muqarrardir.

Xususan, elementlarni garmonik bir-biriga ifodali moslashtirish, qaysiki biri – birini quvvatlash va umumiy kompozitsiyani to'ldirish qiyin tizimdir. Metrik

o'lchovdagi takrorlanishning tashkiliy roli juda ko'p sharoitlarga va avvalambor takrorlanuvchi elementning aktivligida va uning kompozitsiyadagi roliga bog'liq.

Takrorlanishlar ayniqsa hajmiy – fazoviy tizimda kuchli kontrastlarda, ya'ni ko'pincha yetakchi mavzu bo'ladi va butun kompozitsiyani ko'tarib turadi.

Ba'zida shunday ko'rinishlar, metrik o'lchovlarning o'ta to'yinishidek, elementlarning juda ham yaqin joylashtirilishi yoki elementlarning butun guruhlarida paydo bo'ladi. Bunday hollarda fon tashkiliy bosh bo'lib xizmat qilmaydi, metrik o'lchov takrorlanishning o'zini esa qabul qilish to'xtatiladi.

Va, aksincha, qatorlar siyraklanganda uning elementlari juda ham katta va bo'sh fonda yo'qolib ketadi.

Kompozitsiyaning barcha vositalaridan ritm ayniqsa psixofizologik qabul qilish bilan bog'liq, axir ritmik qatorni buzish qat'iy qonuniyatni buzishidek bo'lib ko'rinadi.

2. Statika, dinamika

Statika va dinamika kompozitsion shakllarni mustaxkamlik darajasini ifodalashda foydalaniladi. Bunday mustaxkamlik aniq, sof his–hayojonda baholanadi, ya'ni shakl tomoshabinga taassurot tug'diradi.

Bu taassurot shaklning jismoniy holatidan – statik yoki dinamik, bir butun ob'yektning harakati bilan bog'liq yoki uning qismlari, kompozitsiya (formal) qatoridan kelib chiqishi mumkin. Shaklning ko'rish va jismoniy statik darajasidan kelib chiqib quyidagi to'rt ko'rinishga bo'lish mumkin:

Ko'rishga oid va jismoniy statik shakllar. Hosil qilinadigan taassurotlardan ular imkon boricha barqarorlik bilan baholanadi. Ularga quyidagilarni keltirish mumkin: kvadrat, to'g'riuchburchak, parallelopiped (oltiyoqli), keng asosga tegishli, kub, piramida va hokazo. Shu xildagi shakllardan tuzilgan kompozitsiya, mahobatli, imkoni boricha statik xarakterni ifoda etadi.

Statik shakllarning asosiy turlari:

- simmetrik shakl;
- o'lchovga oid;

- elementlarni ko'zga tashlanmaydigan aralashmasi;
- teng elementlarning birini – birini qoplashi;
- yuqoriga yengillik bilan;
- elementlarning sezilarli bo'lmagan qiyaligi;
- gorizotal bo'linish;
- elementlarning to'g'ri joylashuvi;
- yirik bir–biriga yaqin elementlar bilan;
- yirik asosiy elementlar bilan;
- elementlarning simmetrik joylashuvi;
- markazi ajratilganligi bilan.

2. Jismoniy statik, lekin ko'rishga oid dinamik shakllar, ularni taassurotga binoan baholanishi bir xil turmaydi.

Bu baholanish statsionar shaklga, oldinga siljishga, masalan bir yo'nalishda, simmetriyasi buzilgan va boshqa spetsifik dinamik kompozitsiya xususiyatlari uchun tegishli.

Bu shakllarning asosiy turlari:

- markaz o'qidan aralashgan shakllar;
- ritmik xarakterli;
- elementlarni perpendikulyar joylashtirish;
- pastdan yengillashtirilgan;
- egilgan ko'rinishda;
- diagonal ajratilish;
- elementlarni erkin joylashtirish;
- cho'zilgan elementlar;
- elementlarni qiya joylashtirish;
- elementlarni assimetrik joylashuvi;
- ochiq fazoviylikka kiritish.

3. Ko'rishga oid statiklik, lekin jismonan qisman dinamik shakllar. Ular qaysiki “harakatlanuvchi” alohida elementlarga, mustahkam asosga egadirlar.

Ko'pincha dizayn amaliyotda bunday "harakatlar" ishlab turadigan ob'yektlar xususiyatida, haqiqiy harakatlarda ularning alohida detallari shartli ravishda olinadi.

Shunda ham ularning kompozitsiyasi statik xarakterga egadir. Dizayn amaliyoti misolida – harakatlanuvchi moki bilan to'quvchilik stanokining shakli. Formal kompozitsiyada – bu ko'rishga oid harakat alohida elementlarning statik shaklida.

4. Ko'rishga oid va jismonan to'liq dinamik shakllar. Ular ko'plab zamonaviy harakatlanuvchi dizaynga – ob'yektlar, avvalambor turlicha transport vositalari uchun tipikdir.

Ko'pincha bu shakllar borliqda fazoviylik bilan qo'shilib ketadi. Ko'pincha ularning tizimlari o'zgaradi. Kompozitsion rejada ularga dinamiklik, intiluvchanlik xarakteri o'ziga xosdir. Formal kompozitsiyada – bunday nomlanuvchi egiluvchan ochiq, va tizimi bo'yicha egalik qiluvchi, kombinator shakllardir.

Statika

Statika bu tinchlik, harakatsizlik, shakllarning, geometrik asosdagi barcha qurilishdagi mustaxkamlik holatiga urg'u berilganligi. Statik predmetlar, qaysiki yaqqol markazga ega va simmetriya o'qi shakl o'qining asosiy tashkil etuvchisi bo'ladi. Statik kompozitsiya o'zining qonuniyatiga ega, ya'ni ularga rioya qilmasdan, estetik to'la qonli shaklni yaratish qiyindir. Statik formani ko'pincha nafaqat simmetriya xarakaterlaydi, ko'p hollarda markazning aniq bildirilganligi, shuningdek, ob'yektning umumiy yirik massasi xarakterlaydi. Statik tushunchasiga biz majburiy – og'ir va xarakatsiz shakllarni beramiz.

Kompozitsiyani qurishda aniq qonuniyatlarga rioya qilish, kompozitsiyadagi topshiriq qanday qo'yilganligiga qarab, statik xususiyatlarini oshiradi yoki susaytiradi.

Statik kompozitsiyalardan asosan tinchlikni, uyg'unlikni berish uchun foydalaniladi. Statik kompozitsiyalar uchun elementlar shaklga yaqin, fakturasi, massasi bo'yicha tanlanadi. Tusli – rang yechimda yumshoqlik o'ziga xosdir. Ranglar yechimi nyuanslarda quriladi – ranglarni yaqinlashtirish: murakkab,

tuproqli, jigarrang. Asosan markaz, simmetrik kompozitsiya jalb qilinadi. Barchasi nyuansda qurilgan. Predmetlar fakturasi bo'yicha bir xildir, rangi bo'yicha ham bir xildir. Umumiy yorug'lik yechim ularni birlashtiradi va tinchlik – xotirjamlik va garmonik atmosferani yaratadi.

Statiklik – tinchlikni bildiruvchi, shakllar mustaxkamligi. Statik predmetlar, ya'ni aniq markazga ega va ulardagi simmetriya o'qi shakllarni tashkil etishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Bunday shakl, dinamik shakldagidek effektiv bo'masligi mumkin. Harakat tinchlik kabi taassurotga egadir.

Dinamika

Dinamiklik shaklga bir tomonlama faol yo'naltirilganlikni qabul qilish deb tushuniladi. Bu kompozitsiya xususiyati mutanosiblik va o'lchamga munosabati bilan bog'liq. Kompozitsiya uchun tenglik munosabatida statik xarakterlidir, kontrast munosabatida esa dinamika yaratiladi, biroq ko'rish orqali xarakatlanganda katta o'lchovga yo'naltirilganlik kelib chiqadi. Harakat va jonlilikni, kompozitsiyaning mustahkam emasligini va noto'g'riligini ko'rsatish orqali berish mumkin. Bizlar uchun tinchlik va statiklik holatini aniqlash odatdir.

Biz doimo, tana tenglik holatidami deyishimiz mumkin. Holat muvozanatini saqlay olmaslik yoki shakl ob'yekti bizda harakatni oldindan sezish – harakatlar seriyasini kutishga chorlaydi. Shaklni kutish vizual buziladi.

Albatta, harakatda bo'lgan shaklning tashqi ko'rinishini aniqlash qiyin, madomiki biz ko'pincha uning fazoviylikda qayd qilingan tashqi ko'rinishiga tayanamiz. Shunday qilib, buzilgan yoki o'chirilgan konturni harakat ko'rsatkichi sifatida foydalanish mumkin. Shaklni fazoviylikka yorib kirayotgandek, dinamik deb nomlash qabul qilingan. Agar dinamiklik yorqin ifodalangan bo'lsa, u asosiy kompozitsion sifat bo'lishi mumkin.

Faol va bir tomonlama yo'naltirilgan shakl dinamiklikning paydo bo'lishidagi kerakli shartlaridan biridir. Masalan, kub statiklik taassurotini beradi, vertikal parallelepiped esa – dinamiklikni beradi. Agarki parallelepipedni yoni bilan yotqizilsa, shaklning bir tomonga yo'naltirilganligi yo'qoladi va statik hajm olinadi.

Dinamik shakl harakatsiz ob'yektlar uchun ham, harakatda bo'ladiganlar uchun xosdir.

Bunday xususiyatlarni harakatsiz va harakatdagi ob'yektlarda paydo bo'lishi turlichadir.

Harakatsiz ob'yektlarda dinamiklik ekspluatatsiyani talab qilmasdan, shartli, kerakli konstruktiv tuzilishda, badiiy g'oyada, turli o'lchovdagi o'zaro harakatining natijasidir. Harakatsiz predmetlar uchun dinamiklik, shaklni aniqlaydigan sifat deb bildirilmaydi.

Poyga avtomobillarning yoki ustki shovqinli samolyotning dinamik shakli shu predmetning mohiyatini ifoda etadi. Dinamika, statikaning barchasi uchun qarama – qarshi tomonidir.

Dinamik tuzilishdan foydalanilayotganda kayfiyatni ko'proq jonlantirib, hissiyotlarning birdan paydo bo'lishini ochiqroq berish mumkin, shaklni va predmetlar rangini ta'kidlash mumkin.

Dinamikada predmetlar asosan diagonal bo'yicha saflanadi, asimmetrik joylashtirilish ma'qullanadi.

Kontrastlardagi barcha tuzilishlar – shakl kontrasti va o'lchamlari, rang kontrasti va silueta, tuslar kontrasti va fakturalari. Shaklning dinamiklini, avvalambor uning mutanosibli bilan bog'liq.

Ob'yektning uch tomonlama tenglini uning statikligini xarakterlaydi. Tomonlarning har xilligi dinamikani, “ko'rishga oid harakat” ko'p uchraydigan yo'nalishdagi o'lchovni yaratadi.

Kubni va cho'zilgan parallelopipedni solishtiramiz. Chapdagi shakl (cho'zilgan parallelepiped) ko'z harakati bo'ylab uzun tomonni yaratadi. Parallelepipedni yoni bilan qo'yamiz: vertikal yo'qoladi, u bilan birgalikda va bir tomonlamali yo'nalish ham yo'qoladi. Endi bu statiklik, “yotuvchi” hajm.

Dinamiklikni namoyon bo'lishi uchun, boshlanish joyini, shaklga yo'nalish berib, belgilash kerak.

Osmon o'par imorat, yuqoriga intiluvchi, dinamikdir, madomiki, biz shaklning boshlanish nuqtasini va uning tez sur'at bilan yuqoriga xarakat qilayotganini ko'ramiz.

Dinamik shakl harakatsiz ob'yekt kabi o'ziga xos bo'lishi mumkin (arxitekturaviy inshootlar, dastgohlar) va shuningdek harakatdagi (turlicha transport vositalari) ham hosdir.

XX asr texnikasining shakli – zamon ritmi natijasidir.

3. Kontrast (keskin o'zgarish), nyuans (farq), tenglik

Kontrast

Kontrast – elementlarning, predmetlarning, shakl va ularning quyidagi parametrlar bo'yicha xususiyatlarining keskin farqlanishi: hajm, shakl, tus, rang fazoviylikdagi o'rni va h.k.

Kontrast so'zi ostida taqqoslab ko'rish, bir xil xususiyatlari orasidagi keskin o'zgarish tushuniladi. Pastkisi balandga; yengiliog'irga; ochi qoramtirga, murakkabi oddiyga va h.k. taqqoslanishi mumkin.

Kontrast – bu badiiy usul, uning mohiyati, ikki o'zaro munosabatdagi xususiyatni, sifatni, fazilatni o'z ichiga oladi.

Ajratib ko'rsatiladi:

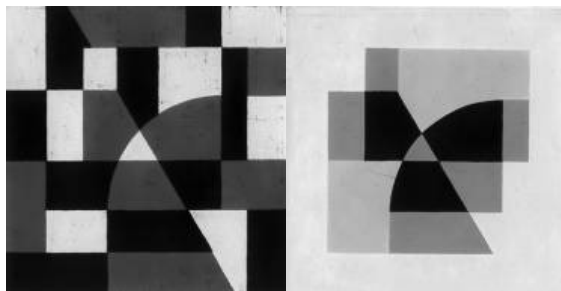
bir o'lchovli kontrast – bir parametr bo'yicha taqqoslangan;

ko'p o'lchovli kontrast – bir necha parametrlar bo'yicha taqqoslangan.

Kontrastli kompozitsiyaning o'ziga xosligi uning vizual harakatdagi faolligi ko'rsatiladi.

Kontrastlarning kompozitsiyadagi ifodaliligi tartibsiz emasdir, ritm vositasida qonuniydir.

Kontrast masshtab, material, ranglar yordamida yaratiladi.

Kontrastli kompozitsiyalar

Kontrast asosida kompozitsion tuzilishlar maksimal ifodalilikka va keskinlikka erishishga ijozat beradi, shu bilan birga maqsadli hissiyotga imkon beradi, shuningdek elementlar tavsifidagi ortiqcha bir xilligi, elementlar birligini ko'rsatmaydi.

Hajmli modul tuzilishidagi kontrastlar shartli quyidagi tartibda taqdim etilishi mumkin:

- to'yinganlik - hajmlarning va shakllarning turlicha gradatsiyasining (izchillik) taqqoslanishini ko'rsatadi;
- mutanosib kontrast – shakllarni o'zaro nisbatini ifoda etadi;
- qo'shimchalar kontrasti;
- bir vaqtdagi kontrast – turlicha illyuziyalar bilan erishiladi, masalan chuqurlik illyuziyasi.

Elementlar o'zaro nisbatini “massa bo'yicha” aniqlash muhimdir, ko'zga ko'rinadigan konkret shakllardan abstraktsiya qilishni o'rganish, barcha kompozitsiyani uning tarkibiga ta'sirini o'tkazishni his qilish;

Kontrast, kompozitsiyaning vositasi sifatida, kuchli va kuchsiz tomonlariga egadir. Kuchli tomoni o'z ichiga shuni oladiki, kontrastda qurilgan shakllar, har doim ifodali va yaxshi eslab qolinadi.

Juda ham keskin kontrastda elementlarning kompozitsion bog'liqligi buzilishi mumkin, shakl esa ko'rish orqali qismlarga bo'linib ketishi mumkin.

Garmoniyaning yutug'ida (monandlik) eng kerakli shart kontrast me'yoriga rioya qilishlikdir, yana shuningdek elementlarning keskin farqliklik orasidagi ravon o'tishlikni yaratishdir.

Turli kompozitsiyalarda kontrastlar roli bir xil emas. Bunday holatlarda, agar kontrast shartli ravishda ob'yektiv bo'lsa, shakllarni tashkil etishda asosiy vosita bo'lishi mumkin. Agar uning qo'llanilishi muhim bo'lmasa, u yordamchi vosita sifatida qatnashadi.

Konstrastdan ishlab chiqarish muhitida foydalanish, qoidaga ko'ra ishlash uchun optimal sharoitni yaratishda kerakli qilib qo'yiladi.

Kontrastlarning juda ham kuchliliga ham va ularning ishtirok etmasliklari kabi, vaqtdan ilgari toliqishni chaqiradi. Shu munosabat bilan kontrastlik darajasi badiiy yondoshish pozitsiya bilan tekshirilmay, ergonomika bilan ham tekshirilishi kerak.

Kompozitsiya ustida ishlashda, ranglarning optimal o'zaro munosabatini tanlash muhim ahamiyatga ega. Oxirgi darajagacha bo'lgan ranglar kontrasti shakl yaxlitligining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Ba'zan vositalar orasida, mutanosiblikka erishish uchun foydalanish, ikki vosita deb ham ataladi, ayni kontrastli va nyuansli o'zaro munosabatlar.

Kompozitsiyada kontrast nyuans bilan ajralmagan holda bog'liq. Agar kontrast nozik nyuansli yo'l bilan to'ldirilsa, u na faqat shaklni dag'allashtiradi, va yana uning yaxlitligini buzishi mumkin.

Aktsent (urg'u berish) – lotinchadan “urg'u” – kontrastli element, qaysiki kompozitsiyada alohida ta'kidlanadi, urg'u beriladi, unga tomoshabinlar e'tibori alohida ta'kidlanadi. Hattoki eng kichik urg'u uni mubolag'asiz “portlatadi”.

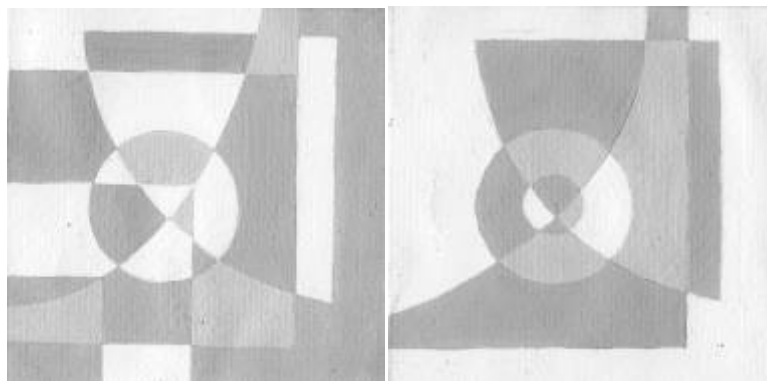
Dominanta (asosiy belgi) bir tuzilishning boshqa tuzilishi ustidan ustunlik qilishi. Masalan, qandaydir rangni yoki aniqlangan shakl elementlaridan ustunlik qilinishi va h.k.

Nyuans. Nyuans – bu tus, nozik farqlanish, arang seziladigan ketma-ket o'tish, masalan, og'irdan yengilga, qoradan oqishga, kattadan kichikka, oddiydan murakkabga va hokazo.

Nyuans – kompozitsiyada elementlarning sezilarli bo'lmagan xuddi shunday kategoriyalar bilan farqlanadi.

Shuningdek bir o'lchovli va ko'p o'lchovli nyuanslar ajratiladi. Nyuansli shakllarda, farqlanishdan ko'ra, ko'proq o'xshashlik bor.

Nyuanslashtirish ob'yektning nozik modellashishiga erishish uchun qo'llaniladi. Agar nyuans kuchaytirilsa, u kontrastga o'tishi mumkin. Agarki uni kuchsizlantirilsa, u ko'rishda farqlanmaydigan bo'lib qolishi, ya'ni o'xshashlik bo'lib qolishi mumkin.

Nyuansli kompozitsiyalar

Nyuans kompozitsiya elemenlarining asosiy kompozitsion belgilari bilan kuchsiz farqlanishi bilan xarakterlanadi. Masalan, fakturali sirtlarda, u yirik va mayda donadorlikni, rangda – to'q sariq – qizil va qizil tuslarni ifodalaydi va hokazo. Nyuansli munosabatlar yaqin va uzoqda bo'lishi mumkin.

Yaqin munosabatlar elementlardan foydalanib kompozitsiyani tuzishni, shunday deb ataladigan xususiyatlarning teskari o'zgarilish xarakterini ko'zlaydi, masalan hajmlarning kengayib borishi va releflarni zichlashtirish.

Uzoq munosabat elementlar xususiyatini to'g'ri va parallel o'zgarishida ifoda etiladi, masalan rang yorqinligining o'sishi va hajmlarning oshishi. U yoki bunga mos holda nyuanslash va kompozitsiya xarakteri o'zgaradi: ajratib tekislanganda u xiyla osoyishta, ularni kengaytirilganda – o'tkir.

Bir butunlikda nyuans ko'rishga oid tenglikni kompozitsiya hismlari o'rtasida, uning yaxlitligiga erishishni o'rnatishga imkon tug'diradi. Misol uchun –

yaqinlashtirilgan tuslar asosida, yagona rang gammasini o'zida ifoda etadigan, yaxlit xromatik qator sifatida qabul qilinadigan ranglar birikmasi.

Shakllar nyuansirovkasi loyihalovchidan, eng yuqori kvalifikatsiyani, nozik qobiliyatlikni talab etadi, unga odatan konstruksiyalashning yakunlovchi bosqichi, qachonki shakl asosi qo'shilsa yetib keladi.

Chunonchi shaklning silliqalanishi, nyuansirovkasi eng so'nggi ishni yakunlaydi.

Nyuansirovka – bu asosiydir, ya'ni buyumni anchagina shakllantiradi, bashang qiladi. Shunday ekan, nyuansirovka – kompozitsiyaning barcha vositalari ichida eng nozigidir, undan foydalanish esa qiyin vazifani ifodalaydi va eng yuqori malakani talab etadi.

Agar kontrast ko'pincha vazifa bilan yoki buyum konstruksiya bilan shartlansa, u holda nyuans na uni na buni aniqlamaydi.

Nyuans shaklning badiiy anglash bilan, material, ranglar bilan bog'liq va sezilarli darajada dizaynerning individualligiga bog'liqdir.

Shakllarning nyuansirovkasi ko'pincha buyumlarning ishlab chiqarish texnologiyasiga va qo'llanilayotgan materiallarning xususiyatiga bog'liq. Dizayner materialning xususiyatini nozik his qila olishi va ulardan to'g'ri foydalana olishi kerak.

Nyuans proportsiyada, ritmda, rangda, plastikada, dekorda, fakturada, sirtida va hokazoda namoyon etiladi.

Nyuansda tuzilgan, shakllar, har doim osoyishta va birdan ochilmaydi (shakldan farqli o'laroq, kontrastda tuzilgan). Shuning uchun, shakl ustida ishlashda ko'plab nyuanslardan foydalanish mumkin. Bularda hattoki butun kompozitsiyani qurish mumkin. Ayniqsa nyuansning roli intererlarni ishlashda kattadir, qaysiki alohida elementlarni doimo bog'lash zarurdir.

3. O'xshashlik, aynanlik

Aynanlik – tenglik, bir xil elementlarning, sifati bo'yicha o'xshash takrorlanishi (o'lcham, shakl, tus).

Aynanlikdan shunday holatlarda foydalaniladiki, qaysiki bir elementlar takrorlanish o'rniga ega bo'lsa, shuning uchun u kompozitsiyaning shunday vositalari bilan bog'langanki, ya'ni takrorlanishda asoslangan. Aynanlik na faqat bir xillikni anglatadi, elementlar analogiyasini qiyoslash) ham anglatadi. U to'liq bo'lishi (absolyut-mutloq) va qisman bo'lishi mumkin.

Butunlay o'xshashlik elementlarning bir xilligida ularning barcha kompozitsion xususiyatlarida ifoda etiladi, masalan, o'lchami, rangi, plastikasi va hokazo. Aynanlik asosida shunday nomlanadigan rapportli kompozitsiyalar quriladi.

Rapportli kompozitsiyada elementlar, bir xil ornamentli qatorlarni va bir tekis to'ldirilgan, dekorativ tekislikni hosil qilib, takrorlanadi.

Bunday kompozitsiyalarning xarakterli tomoni – har qanday yo'nalishda erkin rivojlanish imkoniyatidir. Ularning fodaliligi tasvirda na faqat takrorlanuvchi elementlarda va, ya'ni ular orasida hosil bo'ladigan “oraliqlarda” ham belgilanadi.

Aynanlik elementlaridan tashkil topgan kompozitsiya, osoyishta, vazmin xarakterga ega. Elementlarning mutloq aynanligida u monotonligi bilan ajralib turadi. Monotonlikni yo'qotish qisman o'xshashlikka erishishga imkon tug'diradi.

Qisman o'xshashlik bir butun bir xil elementlarning munosabatini, qandaydir uncha katta bo'lmagan farqiga ega bo'lganligini bildiradi.

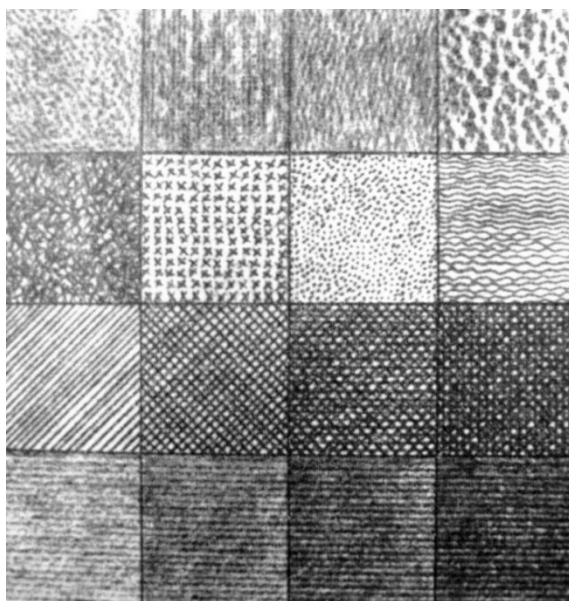
U masalan, kompozitsion analogik bog'lanishda o'lchami bo'yicha, joylashishi bo'yicha, konfiguratsiyasi bo'yicha, fakturasi bo'yicha va bir necha elementlarning rangi bo'yicha ifoda etiladi. Bunday bog'lanish kompozitsiyaga qo'shimcha ayrim “jonlilikni”, tomoshabinga rejadagi ta'sir ko'rsatish aktivligiga ruxsat beradi.

Kontrastlardan mahrum bo'lgan kompozitsiya, ifodasizdir. Nyuanslardan mahrum bo'lgan kompozitsiya, qo'poldir.

4. Tuzilish, faktura,tekstura (tarkibiy tuzilish)

Faktura, tekstura va tuzilish o'zida badiiy ifodaliylikning faol vositasini namoyon etadi. Fakturalar va teksturalar effekti avvalambor, materialning tabiiy sifatida, uning estetik o'ziga xosligini ochishda foydalaniladi.

Agar materialning fakturasi va teksturasi juda ham ifodali bo'lsa, ya'niki ularning kuzatuvchiga ta'sirchanligi, kompozitsiyada shaklga nisbatan ta'siri juda kuchli bo'lishi mumkin. Biroq fakturaning va teksturaning haddan tashqari yaqqoligi qabul qilinmasligi mumkin. Faktura va teksturaning sirti o'lchamini va fazoviylikdagi kengligini hisobga olib, ya'ni uning ishlashiga qarab tanlanishi kerak.

Faktura

Faktura — sirtning, undan uch o'lchamli tuzilish chiqadigan alohida xususiyati. Ko'pincha "Faktura" termini tegishli silliqlikni yoki sirtning g'adir-budurligini ta'riflashda ishlatiladi. U bilan bizga ma'lum bo'lgan materiallarning xususiyatini xarakterlash mumkin: toshning g'adir-budurligi, yog'ochning tolaligi, ipdan to'qilgan gazlama.

Fakturalar o'zining kengligi bo'yicha mustaqil elementlar sifatida va shakllar va sifati bo'yicha kam qabul qilinadi, shunday ekan ularni aniq farqlash mumkin.

Fakturalar sirtining juda ham yirik elementlari sirt (relef) bo'linish elementlari sifatida tashkil topadi.

Fakturaning ikki asosiy tipi ajratiladi:

- taktil faktura realdir –unga qo'l tekizilganda sezish mumkin;
- vizual fakturani faqat ko'z bilan ko'riladi.

Har qanday taktil faktura shuningdek vizual bo'ladi. Vizual faktura real va illyuziyali bo'lishi mumkin.

Bizning ko'rish va sezish organlarimiz chambarchas o'zaro bog'liq. Qachonki biz sirtning vizual fakturasini ko'rganimizda, ko'pincha uning taktil xususiyatini, hattoki unga teginmasdan sezamiz. Bu rektsiya shu singari materiallar assotsiyasiga asoslanib tuzilgan.

Faktura va masshtab

Faktura sirtining masshtabi, ungacha bo'lgan masofa va yorug'lik – faktura sirtini qabul qilishdagi muhim faktordir (omil).

Faktura naqshining masshtabi qanchalik kichik bo'lsa, uning sirti shunchalik silliq bo'ladi. Hattoki dag'al sirtlar ham, agar ularga masofadan qaralsa, nisbatan silliq ko'rinadi. Faqat yaqin masofadan ko'rilsa fakturaning dag'alligi bilinadi.

Faktura masshtabining nisbiyligi yaqqol ko'rinadigan shaklga va fazoviylikdagi tekislik holatiga ta'sir etishi mumkin. Ko'p tolalikka yo'naltirilgan faktura sirtning uzunligi va kengligini namoyon qiladi.

Dag'al sirtlar tekislikni yaqinlashtiradi, ularning hajmini kamaytiradi va og'irligini vizual ko'paytiradi.

Xulosa qilib aytganda, fakturalar fazoviylikni, ya'ni ular bo'lgan joyda vizual to'ldiradi.

Faktura va yorug'lik.

Yorug'lik fakturalarni his qilishga ta'sir etadi va o'z navbatida, qaysiki u yoritayotgan fakturalar ta'sirida bo'ladi

To'g'ri yorug'lik (nur), sirtning ko'ndalangiga jismoniy faktura bilan tushadigan, uning vizual fakturasini ta'kidlaydi.

Tarqoq yorug'lik (nur) jismoniy fakturani berkitadi, uning uch o'lchamligini sezilmaydigan qiladi.

Sirtning silliq, yarqirab turishi yorug'likni a'lo darajada akslantiradi va o'ziga e'tiborni tortadi.

Jilosiz sirtlar yoki g'adir-budur fakturalar bilan o'ziga singdirib oladi va yorug'likni tengsiz tarqatib yuboradi, shuning uchun silliq sirtni bo'yalgan rangga nisbatan unchalik yorug'masdek ko'rinadi. Juda ham dag'al (g'adir-budur) sirtlarda, agar ularni to'g'ri nur bilan yoritilsa, yorug'likdan va soyadan ajratilib ko'rsatilgan naqsh paydo bo'ladi.

Faktura va kontrast (keskin farq)

Kontrastdan fakturaning qanchalik aniq ko'rinishi bog'liq.

Bir tekis silliq fonga joylashtirilgan faktura, yonida joylashtirilgan o'ziga o'xshagan fakturadan ko'ra, yaxshi ko'rinadi. Bir muncha dag'al fonda u o'lchovi bo'yicha ingicha va kichkina bo'lib ko'rinadi.

Nihoyat, faktura materialni va sirtni parvarish qilishda muhim omildir. Silliq sirtlarda iflos va eskirish nisbatan bilinadi, ammo ularni tozalash osondir. Dag'al sirtlar iflosni bekita oladi, biroq ularni parvarish qilish qiyindir.

Faktura va naqsh (bezak)

Naqsh — bu dekorativ bezatish yoki sirtlarning ornamentatsiyasi qilish (naqshli bezatish).

Naqsh asosida har doim qandaydir ornament elementlarining – xarakterli shaklda yoki rangda takrorlanishi yotadi.

Ornamentning takrorlanuvchi xarakteri ko'pincha sirtga teksturalik (tarkibiy tuzilish) xususiyatini beradi.

Agar ornamentlar elementi bir muncha kam bo'lsa, ular o'zining individual bir xilligini yo'qotadi va tusga (ranglar har xilligi) aylanib qoladi, ular naqshdan ko'ra, ko'proq teksturaga o'xshab qoladi.

Faktura va naqsh – dizayn elementi bilan o'zaro bog'liqdir.

Naqsh strukturali (tuzilishli) va kiritilgan bo'lishi mumkin. Strukturali naqsh tabiiy materillar ichidan chiqadi, uning uslubi qayta ishlab, ishlab chiqarishdir.

Faktura va fazoviylik

Faktura o'ziga va materialga xos, qaysiki biz mebellashni va ichki fazoviylikni bezatishda bir-biridan farqlashda foydalanamiz.

Turli fakturalarni birga qo'shishni bilish, va rangdan va yorug'likdan kompozitsiya yaratish kabi muhimdir.

Fakturalardan kompozitsiya yaratish mo'ljallangan xonaga va xarakteriga mos bo'lishi kerak.

Faktura naqshining o'lchami fazoviylik o'lchami bilan va uning asosiy elementi bilan moslashtirish kerak. Shuningdek, faktura fazoviylikni vizual to'ldirsa, uncha katta bo'lmagan fazoviylikda esa ko'zga tashlanmaydigan fakturalardan foydalanish yoki ularni uncha ko'p bo'lmagan miqdorda qo'llashga rioya qilish kerak.

Katta fazoviylikda fakturadan fazoviylikning hajmini kamaytirishda foydalanish mumkin. Faktura plastik elementlari tarkibiningmiqdori va katta-kichikligidan qat'iy nazar, tekislik shakllari holatida oralik o'rinlarni, silliq sirt va relef kabilarni egallaydi. Fakturali sirt o'zining turli tumanligi bilan ajralib turadi. U qanchalik "chiqib tursa" va tomoshabinga yaqin bo'lsa, uning plastik xarakteri shunchalik kuchli ko'rinadi. Uzoq nuqtadan faktura oddiygina silliqsirt bo'lib ko'rinadi. Turli ko'rinish nuqtalaridan tekislik shakllarda mayda kabi va yirik fakturadek, relefga yaqin qo'llash kerak.

Relyef

Relyef fakturaga, tekislik shakllarini plastik tuzilishga nisbatan bir muncha yirik xarakterlanadi.

Ayrim hollarda relef alohida chiqadigan elementlar hisobiga hajmli shaklga yaqinlashtiriladi. Relyeflarning turlarini ajratishda, shuningdek va faktura, yaxlitlikda– miqdorda va elementlar o'lchamida, sirt relyefni tashkil etishda ifoda etiladi.

Dizaynda, va haykaltaroshlikdek kabi relyefning konturga (chuqurlashtirilgan) bo'linishi: barelyef va gorelyef keng tarqalgan. Bunday bo'linishda relyefli sirtining turli plastik xarakteri aniq namoyon bo'ladi.

Relyefli shaklning muhim belgisi - uning zichligi va yopiqligi.

Zich relyefga misol – monolit tekis shakl tashqi sirtining plastik qayta ishlanishi. U butun relyef massasini shakllanishi bilan xarakterlanadi.

Ikkinchi ko'rinish – ochiq relyef – o'zining ingichka, listli plastik shaklini, tekislikda ko'rsatilgan yoki unda kesilgan turli elementlarni kiritishi bilan ifodalanadi.

Ochiq relyefli shakllarni qo'llash asosida turli-tuman kompozitsion vazifalarni yechish mumkin, masalan dinamik xarakterdagi, o'tkir plastik kompozitsiyalarni qurish.

Relyef elementlariga fonli tekislikda sezilarli e'tiborda bo'lish bu kompozitsiyalar hajmli-tekislik xarakteriga ega bo'lishi mumkin.

Tekstura

Tekstura – material stukturasining, ya'ni predmet tayyorlangan, sirtning tashqi belgilarini kuzatish. Xususan teksturadan (tasvir) ko'proq yog'ochdan va gazlamadan tayyorlangan buyumlar xarakterlanadi. Turlicha teksturalardan buyumni qayta ishlashda dekorativ element sifatida foydalaniladi. Xususiyati bo'lmagan tekstura materilalidan qochish kerak, masalan yog'ochga o'xshatib ishlangan plastmasa va hokazo.

Yog'ochdagi tekstura tasviri yo'nalishidan qat'iy nazar uni qayta ishlashda o'zgaradi, ya'ni kesish tekisligiga – radial, tangentsial yo'nalishda, radial-qo'lali, tangentsial-qo'lali.

Teksturani chiqarishda rang, ayniqsa (kontrast) yog'och tolalarning tabiiy rangining farqi ahamiyatli rol o'ynaydi. Faktura va tekstura o'zida badiiy ifodalilikning faol vositasini ifoda etadi.

Fakturaning va teksturaning effektidan avvalambor shuning uchun foydalaniladiki, materialning tabiiy sifatini yetkazib berish, uning estetik o'ziga xosligini ochishdan iboratdir.

Agar materialning fakturasi yoki teksturasi juda ham ifodali bo'lsa, ularning kuzatuvchiga ta'siri, buyum shaklning ta'siriga ko'ra kuchli bo'lishi mumkin.

Biroq fakturaning yoki teksturaning haddan tashqari ko'zga tashlanishi yoqimsiz bo'lishi mumkin. Sirtning fakturasi va teksturasini buyum hajmiga va fazoviylik o'lchamiga qarab, ya'ni ularni ishlatilishiga qarab tanlash kerak.

Struktura – qurilma, qurilish, material tarkibi.

Shaklni tashkil etadigan, sirt strukturasi, hajmli va tasvirning fazoviylik ifodalaligini aniqlaydi va nihoyat, hajmlar strukturasi va ular yordamida tashkil etilgan fazoviylikni o'zida dizayn ob'yektining kompozitsion xususiyatini aks etadi.

5. Simmetriya, asimmetriya, muvozanat

Simmetriya

Simmetriya – bu muvozanatning shunday holatiki, qaysiki markaz nisbatida, o'q yoki simmetriya tekisligida massa bo'yicha na faqat teng joylashadi va elementlarning geomeotrik xarakterikasi bo'yicha ham teng joylashadi.

Simmetriya tashkil etish vositasi sifatida muvozanatning barcha tuzilishini markazga nisbatan yoki simmetriya o'qiga va muayyan yaxlitlikni ta'minlaydi, lekin har doim ham kompozitsion birlikni bermaydi. Bu elementlarning nuqtaga nisbatan, o'qqa yoki simmetriya tekisligiga aynan (o'xshash) joylashtirilishi, ko'z bilan qabul qilinganligi muvozanatning va garmoniyaning (uyg'unlik) alohida turini tartibga solishdir.

Simmetriyastrukturayaxlitligidaelementlarnitashkiletishdakattarolo'ynaydi. Ko'rishvamiyaxususiyati, insontanasinisimmetriktuzilishidabizningtasavvurimizdanafaqatmuvozanati, vasimmetriyalilikshaklnigarmoniktashkiletilishihamaytiladi.

Simmetriya – elementlarnio'qibo'yicha, fazoviyliknivizualtengqismgabo'lib, tengjoylashtirish.

Simmetriya uchun, ko'pincha geometrik markaz bilan bir-biriga to'g'ri kelgan, yorqin ifodalangan markaz xarakterlidir.

Simmetriyalilik, geometrik vajismoniy teng qismlardan tarkib topgan, bir-biriga nisbatan joylashgan har qanday shaklning nomlashi mumkin.

Geometrik muvozanat ostida birga bo'la oladigan yoxud ko'zguga oid tenglik tushuniladi.

Simmetriya shaklning turg'unligini ta'minlaydi. Uning har qanday buzilishi, ya'ni shakl dinamik, turg'unlik xarakterga ega bo'lishiga olib keladi.

Assimmetriyalilik, kompozitsiya yaxlitligini qachon saqlaydi, qachonki elementlar tengsizligi ularni ko'rishga oid tengligida bartaraf etilsagina. Shu bilan birga, qaysiki ko'rish orqali kompozitsiya markazi o'tadigan yangi o'q chizig'i o'rnatiladi. Shunday qilib kompozitsiya buzilib ketmaydi, aksincha tenglashtiriladi, turg'unlik xarakterga ega bo'ladi.

San'atda simmetriya real voqelikka, shakllarning simmetrik tuzilganligiga asoslangan. Masalan, inson figurasining, kapalakning, qor parchasining va boshqa ko'plab shakllarning simmetrik tuzilishi.

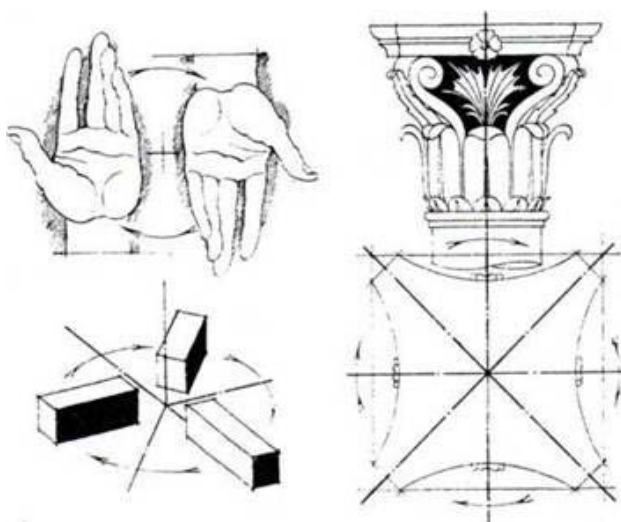
Simmetriyalik kompozitsiyalar – statik (turg'un), chap va o'ng qismi tenglashtirilgan.

Simmetriyaning bir necha asosiy turlari mavjud: ko'zguli, o'qli, vintli, ko'zguli-o'q chiziqli yoki aralash:

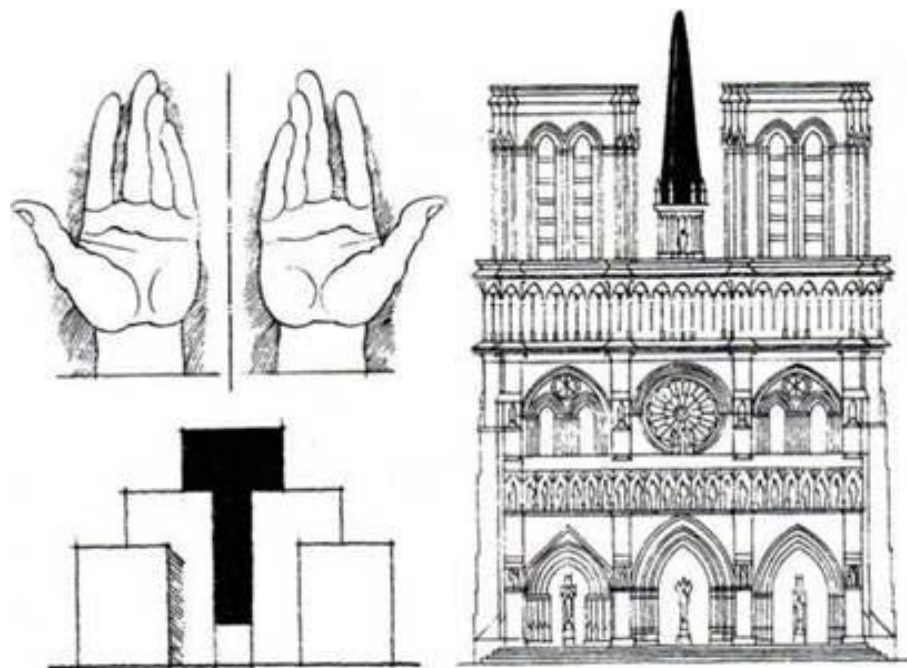
- Vintli simmetriya chiziqning aylanama harakatida yoki harakatlanmaydigan tekislik o'q chizig'i atrofidagi doimiy burchakli tezlik bilan va o'q chizig'i bo'ylab bir vaqtda ilgarilab boradigan harakat natijasida erishiladi. Spiral, vintlar, vintli zinapoyalar – bunday simmetriyaning gammasidan ko'ra oddiy holati. Element bir vaqtda aylanmalikni va o'q chizig'i atrofidagi ilgarilab borish harakatini bajaradi (faqat hajmli gavdalar uchun).

- O'q chiziqli simmetriya. Bu simmetriya o'qqa nisbatan, chiziqning ikki yoki tekislik simmetriyasining kattagina miqdorini kesishib o'tilishi (O'qli simmetriyada elementning o'zi simmetriyasiz tuzilishga ega bo'lishi kerak).

O'qli simmetriya ustma-ust tushishi shartlanadi (geometrik shakllarning o'qli kesimida tengligi) va simmetriya o'qiga nisbatan shakllar aylanishiga erishiladi. Masalan, uch shoxchali, qandilni taqdim etish mumkin. U simmetriyali, ammo bu yerda ko'zguli aks etilishi yo'q, takrorlanish, shaklning aniq burchagidagi bir-birga mosligi bor. Bunday, shoxchaliqandil 120° orqali takrorlanadi.

-Ko'zguli simmetriyada kompozitsiya elementlari bir xil masofadagi simmetriya tekisligida joylashadi va bir-birining ustiga qo'yilganda ularning shakllari barcha nuqtalarga to'g'ri keladi, ya'ni bir shakl ko'zguli boshqasini takrorlaydi. Ko'zguli simmetriya o'qni va ko'zgu borligini nazarda tutadi, ya'ni, to'liq, bir va boshqa tomonga aks etilishi.

Ko'zguli-o'qchiziqli yoki aralash. Bunday simmetriyaning ikki turi mavjud: Agar bir asarda bir-biriga qo'shilishi va ko'zuli va o'qli simmetriyalar ketsa; O'qli simmetriya elementlarni qurishda simmetriyali bilan birga olinsa.

Assimmetriya

Assimmetriya – bu mavjud emaslik yoki simmetriyaning buzilishi. Assimmetriya o'zining tuzilishi bo'yicha simmetriyaning paydo bo'lishida qarama-qarshi. Kompozitsiyaning bu varianti, birikuvlik va elementlar joylashishi, o'qi, tekisligi bo'yicha hech qanday simmetriya yo'q.

Assimmetriyadan simmetrik rivojlanayotgan shaklda foydalanishda dizayn ob'ektlarida va arxitekturaviy muhitlarda va ayniqsa interyerlarda ko'proq uchraydi.

Teng erishish xususiyatlarini bo'lishni, qaysiki simmetriyadan chekinishda harakat qilishni o'rganish muhimdir.

Assimmetriya simmetriyadan printsipial farqi shaklning xususiyat-holati sifati egaligidir. Asimmetrik kompozitsiyani tashkil etishda bir vaqtda ko'plab qonuniyatlardan, shuningdek alohida elementlarni o'zining bog'lovchi – o'qi simmetriyasidan mahrum qilinganida foydalaniladi.

Assimmetriyali shakl ustida ishlash, simmetriyalikdan ko'ra qiyindir. Kompozitsion tenglikning nozik jihatlarini tushunish kerak, ya'ni shaklning tengligi ko'pincha tenglikka olib keladi.

Agar kompozitsiya asimmetrik tuzilgan bo'lsa, qoidaga ko'ra simmetriyasiz va aksincha, agar kompozitsiya simmetriyali bo'lsa, u qoidaga ko'ra, asimmetrik emas.

Bu butunlay shuni isbotlaydiki, simmetriya va asimmetriya kompozitsiyaning o'zaro shartli qoidasi hisoblanadi. Badiiy usul kabi, asimmetriya dinamikani, san'at asariga turli-tumanlikni beradi, elementlar erkinligini, tabiiy tasodifiylikni, ajoyiblikni kiritadi.

Arxitekturada assimmetriyalik funktsional belgilangan binolarga shartli qilish mumkin. Tasvirlangan predmetlarning kompozitsion guruhlarda simmetrik joylashtirilishi, kompozitsion tenglik hissini va ba'zan deyarli asarning chap va o'ng qismida ko'zguli o'xshashligini yaratadi.

Assimmetrik kompozitsiyada tenglik fazoviy tanaffusni predmetlar o'rtasiga kiritish bilan erishiladi, shu bilan birgalikda esa bir-birlariga yaqinlashadilar, yoki uzoqlashadilar.

Tenglik katta va kichik shakllar taqqoslanishi orqali, yorqin va qora kontrastlar orqali, ravshan va xira ranglar orqali erishiladi.

Assimmetriya – tashkillashtirish printsipi, ya'ni elementlarning dinamiklik tengligida, harakat taassurotining yaxlitlik me'yorida tuziladi.

Agar simmetriyali shakl oson va darhol qabul qilinsa, u holda assimmetriyalilik asta-sekin o'qiladi.

Shuni nazarda tutish kerakki, ya'ni simmetriya ko'pincha, va asimmetriya ham, bir necha kompozitsion o'q chiziqlarining solishtirilishida ifoda etiladi.

Eng oddiy holatda – asosiy o'qning va unga bo'ysingan o'qqa o'zaro nisbati, kompozitsiyada ikkinchi darajali qismini aniqlaydigan o'rnidir.

Ikkinchi darajali o'q chizig'ining asosiy o'q chizig'i bilan sezilarli darajadagi farqida kompozitsiya buzilishi mumkin. Uning yaxlitligiga erishish uchun turli usullardan foydalaniladi:

- o'q chizig'ining yaqinlashishi;
- qo'shilishi;
- umumiy yo'nalishni qabul qilish va boshqalar.

Kompozitsiya o'ziga simmetriyani va assimetriyani bir vaqtda kiritish mumkin. Shunda u ikkinchi darajali assimetrik qismlarning teng erishishi va asosiy simmetrik shakllar asosida tuziladi.

Bunday teng erishishlikda barcha kompozitsiyaning ko'zguli tengligi o'rnatiladi. U, qaysiki asosiy element umumiy shaklga nisbatan asimetrik, uning qismlari esa simmetrik va aksincha bo'lgan holatda erishish mumkin.

Biroq tabiatda absolyut (mutloq) simmetriya yo'q. Simmetriyadan chekinish texnikada ilojisizdir, ya'niki ular funktsional va konstruktiv faktorlar bilan bog'liq bo'ladi. Lekin ular butunlay yo'l qo'yilgan, qaysidir darajada uning o'zi ham shaklni izdan chiqaradi.

Bunday holatlarda assimetrik elementlar boshqa shakllar bilan qurish organik bog'lash darkor, kompozitsion tenglashtirish va shunda kompozitsiya o'zining asosi bo'yicha aniq chekinish bilan simmetriyalik assimetriya tomon, tartibga solish mumkin bo'ladi.

Assimetriyali markazlashmagan kompozitsiyada, ba'zan tenglik ongli ravishda zaiflashadi yoki hattoki butunlay yo'qoladi, masalan, uch holatda, qachonki mazmunli markaz kompozitsiyaning qaysidir bir tomoniga yaqin joylashgan, uning boshqa qismi esa kamroq yuklangan bo'lsa.

Assimetriyali kompozitsiyalar

Agar kompozitsiya holatlar kontrastlar orqali ochilsa, yoki shakllarni guruhlashda, bir-biridan masofada joylashgan, yoxud tashqisi, ularning kompozitsiyasi simmetriya tamoyili bo'yicha bo'linadi. Ammo bu taqqoslanish qarama-qarshilikdagi birlikni, ya'ni kompozitsiya muvozatini berishni tashkil etadi.

Muvozanat

Kompozitsion muvozonat ostida shakllarning shunday holati tushuniladiki, qaysiki barcha elementlar balanslangan, o'zaro baravrlashtirilgan.

Kompozitsion muvozanat, nafaqat elementlar tengilidir va undan, uning markazga nisbatan kompozitsiyaning asosiy massasining taqsimlanishi bog'liqdir.

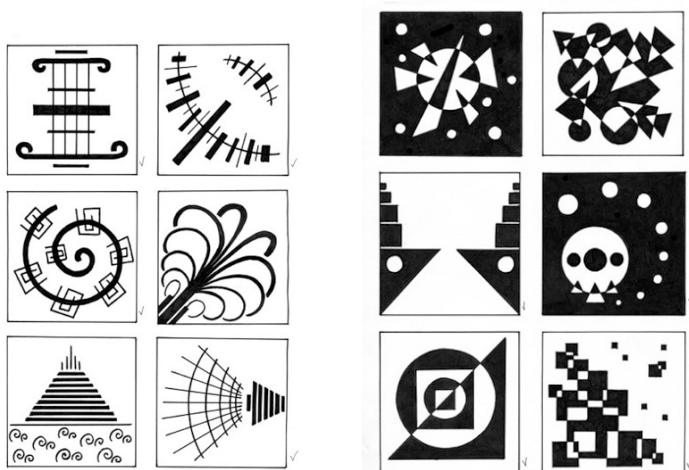
U materialning va fazoviylikning, mutanosiblikni, asosiy va ikkinchi darajali o'q chizig'ining joylashishi, yaxlitlikni ranglar va tuslarga nisbatan tashkil etish xarakteri bilan bog'liq.

Kompozitsiyani tugallashdagi muhim sharoitlardan ularning qismlarini asosiy markazga nisbatanligi hisoblanadi.

Muvozanatni izlash turlicha simmetriyali va asimmetriyali kompozitsiyalarda amalga oshiriladi. Simmetriya borligida, topshiriq qoidaga ko'ra, juda ham osonlashtiriladi, va muvozanatni turli-tuman elementlarining kattagina miqdori va simvollar bunday holatda deyarli mashinaldir (g'ayriixtiyoriy ravishda).

Simmetriyali kompozitsiyaning barcha qismlari baravrlashgan, assimmetriyali kompozitsiya baravrlashgan va baravrlashmagan bo'lishi mumkin. Katta yorqin dog'lar kichik qoralarga tenglashtirish mumkin.

Bir necha hajmi bo'yicha dog'larni bir katta dog'ga tenglashtirish mumkin. Variantlar juda ko'p: qismlar massasi bo'yicha, tusi bo'yicha va rangi bo'yicha tenglashtiriladi. Muvozanatga shakl va figura ham, xuddi shunday ular orasidagi fazoviylik ham tegishli bo'lishi mumkin.

Assimmetriyali

kompozitsiyada ayrim hollarda, agar ma'noli markaz karta chetiga yaqin bo'lsa, muvozanat umuman bo'lmaydi.

Agar kompozitsiyaning o'ng va chap qismlaridagi elementlari bir xil bo'lsa, ammo simmetriyaning aniq ifodalangan o'q chizig'i bo'lmasa, muvozanatga erishilmaydi.

Simmetriya holatida muvozanatni izlash vazifasi bir muncha qiyindir. Grafik vositaning asimmetriyali kompozitsion uyg'unligida ma'lumotni taqdim etish ko'rishga oid bir xil bo'lmagan strukturasi bo'yicha, shakli bo'yicha va o'lcham qismlariga nisbatan o'q chizig'ining aniq yoki umumiy shaklning kompozitsion markazida ifodalanganligiga tenglashtirilgan.

Muvozanat qabul qilish uchun turg'un asosni yaratadi, kompozitsion markaz atrofida barcha qismlarni birlashtiradi.

Agar barcha struktura muvozanat qoidasiga bo'ysunsa, uning barcha xarakteristikasini namoyon etish mumkin, masalan, dinamiklik, ifodalilik va hokazo. Aks holda biz ularni anglay olmaymiz, madomiki muvozanat bo'lmasa – qabul qilish uchun u to'siqdir.

Muvozanatni izlash har bir bosqichda muhimdir. Faqat barcha elementlarni bir vaqtda qurish umumiydan alohidalikka, yaxlitlikni yo'qotmasdan harakatlanishga ijozat beradi. Muvozanatga erishish tomonlarning koordinatsiya nisbati, modulli stukturasi bilan bog'liq.

Ajratib olingan elementlar doimo guruhga qaraganda, anchagina “salmoqli” ko'rinadi, shuning uchun alohida turuvchi konstruktsiyalar o'ziga e'tiborni tortadi. Aylanali va kvadrat elementlar, uzaytirilgan va noto'g'ri shakllar bilan solishtirilganda, ustunlikka ega bo'ladi.

Modulli stuktura kompozitsiyasida aniq qilib belgilangan qismlar o'rtasidagi muvozanatga rioya qilish kerak. Shu bilan birga qismlarning umumiy yechimidagi o'zgarish muvozanatni buzilganligini chaqirmaydi.

Ayrim hollarda assimmetriyali kompozitsiyaning muvozanati elementlarning umumiy markaz atrofiga joylashishiga erishiladi. Shu bilan birga tevarak-atrof diametri ritmik o'zaro munosabatda bo'lishi mumkin, masalan, geometrik

progressiya (ko'payib yoki kamayib boruvchi sonlar qatori) a'zolarining o'zaro mutanosibligi.

Bir xil predmetlarning gorizontal qatoridagi o'q chizig'i yoki o'rtacha elementi, teng oraliqda joylashgan, kuzatuvchanlikni qayd qilishni, agar predmetlar soni yettidan ortib ketsa to'xtatadi, ya'ni inson, predmetlarga qarab, darrov ularni sanay oladi. Bunday holatda predmetlarni guruhlariga bo'lish zarurdir.

Ma'lumotlarni grafik taqdim etish kompozitsiyaning asosini gorizontallar va vertikalalar tashkil etadi. Shu bilan birga muhimki, kuzatuvchining ko'zi talab etilgan elementlarni izlash jarayonida yoki tasvirlangan qonuniylik kuzatayotganda yoki tendentsiyani tartibsiz qilishi muhimdir, xususan oddiy va birlamchi elementlardan tashkil topgan, tartibli harakat esa – gorizontal va vertikal siljilishi, miqdori iloji boricha minimal bo'lishi kerak.

Grafik kompozitsiyani yaratishda, ko'zning biomexanik xususiyatini e'tiborga olish kerak, ayrim hollarda, ya'ni ko'zning gorizontal harakati xiyla yengil va tezlikda sodir bo'ladi, ularning vertikal harakati esa nisbatan (kamroq) tezdir.

Ko'zlarning bir tomon qaraganda harakat tezligi uning shaklidan va keng me'yorda o'zgarishi bilan bog'liq. Qiyshiq chiziqning kuzatish trayektoriyasi asosan, yaxlitlikni beradigan singan, gorizontal va vertikal qirqimlardan iboratdir.

Maxsus mashqlar yordamida inson o'zida kompozitsiya muvozatini his qilishni rivojlantirishi, katta va kichik o'lchamlarni, yorqin va qora, turli-tuman siluetlarni va rangli dog'larni tenglashtirishni o'rganishi mumkin.

Uyg'unlikka erishishda predmetlar o'lchamining turli qismlarini, tusini va rangini, ya'ni kompozitsiyada muvozanatni topish, tarozi yoki arg'umchoq bilan taqqoslash yordam beradi.

6. O'lcham, massa

O'lcham

Shaklning ob'yektiv xususiyati, qaysiki inson tomonidan bir vaqtning o'zida absolyutli bo'yicha baholanishi va mezonlarga nisbiyligi o'lcham deb ataladi.

O'lcham shaklning katta-kichiligini absolyut ifoda etadi. Bu o'lcham hech narsa bilan taqqoslanmaydi. U oddiygina katta yoki kichik deb baholanadi va o'zida tashqi holati yoki shakl katta-kichikligini xarakterlaydi.

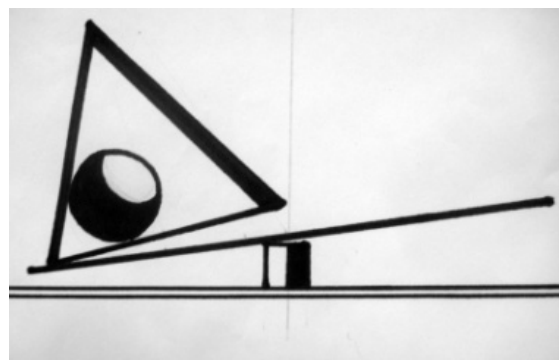
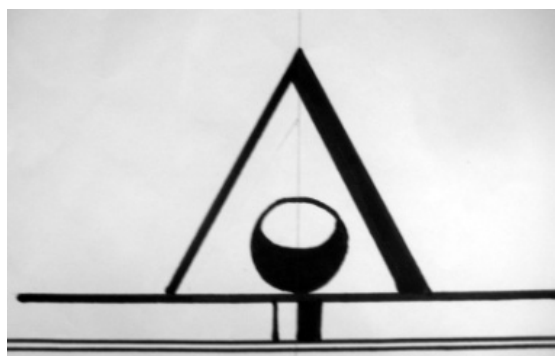
Dastlabki o'lcham uchun qandaydir abstrakt birlik hisoblanadi, o'lchovning u yoki bu tuzilishi – metr, dyuym va hokazo. O'lchamdan qat'iy nazar shakl kompozitsion rejada baland yoki past, uzun yoki kalta bo'lib xarakterlanadi. Bunday baholanish asosida quyidagi taqqoslanish yotadi: O'lchamlarining absolyut baholashda bir o'lchovli shakllar uzunligi bo'yicha; ikki o'lchamli – maydonlar bo'yicha, uch o'lchamli – hajmlar bo'yicha o'lchanadi. Mutloq baholashda – shakllar o'lchamini umumiy qabul qilingan o'lchamlar birligi bilan taqqoslash; Shakllar o'lchamini nisbatan baholash qabul qilish jarayonida uning yaxlitligiga va o'zaro munosabati tufayli vujudga keladi;

Nisbatan baholashda – turli ahamiyatli o'lchamlar bilan.

Bir shaklni boshqasi bilan solishtirish mumkin bo'lgan: bir ko'rinishdagi shaklning solishtirish – gavdani-gavda bilan, fazoviy shaklni fazoviylik bilan; qarama-qarshi ko'rinishdagi shakl solishtirilish – gavdani fazoviylik atrofi bilan yoki uning ichida.

Qabul qilish jarayonida o'lchamlarni baholashda eng muhim bo'lgan nisbatan baholash, shuningdek shaklni inson gavdasi o'lchami bilan taqqoslash

his
obl
ana
di.

Massa

Massali shakl ostida, fizikadan qabul qilingan, tushunchadan farqli o'laroq, shakl og'irligidagi hissiyotli baholash qo'llaniladi. Massa ham o'lchamlar kabi, geometrik xarakteristikadan, yorug'likdan, rangdan, fakturadan va shaklning boshqa xususiyatlari bilan bog'liq bo'ladi.

Bir o'lchamli, ikki o'lchamli va uch o'lchamli shakl massasini baholash shaklning barcha ob'yektiv xususiyatlarini to'g'irlash ta'siridan va uning geometrik xarakteristikasidan kelib chiqib bog'liq bo'ladi.

Geometrik xarakteristika shaklning asosiy parametrlarining o'zaro munosabatida ifodalanadi. Shaklning geometrik shakli uning rivojlanishdagi barcha yo'nalishlar hisoblanadi.

Geometrik xarakteristika shaklning eng asosiy xususiyatlari hisoblangan, uning xarakterini aniqlaydi (shar, kub, konus, parallilepiped, tekislik, chiziq).

7. Masshtab va masshtablilik (kenglik miqyosi, ko'lamlik)

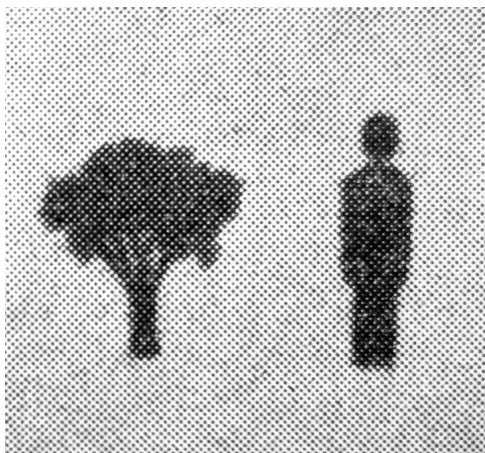
Masshtab

Dizaynda masshtab mutanosiblik bilan chambarchas bog'liq. U va mutanosiblik kabi buyumlarning o'lchamlari bilan nisbatan munosabatga ega. Ularning farqi shundaki, mutanosiblik kompozitsiya qismlari o'rtasidagi o'zaro munosabatga tegishlidir, masshtab esa predmet o'lchamini qandaydir tan olingan standart bilan yoki tanilgan doimiy katta-kichiklik bilan o'zaro munosabatni aniqlaydi.

Mexanikaga oid masshtab - bu predmetning standart tizimida o'lchash biriligini qayta sanalayotgan jismoniy o'lchami. Masalan, biz shunday deyishimiz mumkin, AQSh iste'mol tizimida stol eniga 3 futga, bo'yiga 6 futga va balandligi 29 dyuymga ega (xalqaro o'lchash tizimida – eniga 914 mm, bo'yiga- 1829 mm va balandligi -737 mm).

Agar biz bunday o'lchash birligi bilan tanish bo'lsak, bunda biz konkret stol o'lchamini ko'zimiz bilan aniqlashimiz mumkin.

Inson masshtabi – u yoki bu bizni o‘rab turgan, o‘lchamni sezish. Agar xonalar o‘lchami yoki interyerlar elementi bizlarni kichikkina deb his qilishga majbur qilsa, biz insonga oid masshtab yetmayapti deb aytamiz. Agarki xona bizga

bosib o‘tkazmasa, uning barcha elementlari o‘lcham nuqtai nazaridan qulay bo‘lsa, shunda biz xonani inson masshtabiga to‘g‘ri keladi deb hisoblaymiz.

Bunga ishonch hosil qilish uchun, ya'ni interyer inson masshtabiga mos keladigan, o‘lchami tanish bo‘lgan elementlardan, foydalanamiz. Bu eshiklar, zinapoyalar, stollar, o‘tirish uchun turli mebellar. Bu elementlar odatga ko‘ra, ya'niki fazoviylikni “odamiylashtirmoqqa” va unga insoniy masshtab berish uchun foydalaniladi.

Vizual masshtab – bu qandaydir o‘rab turuvchi predmetlar o‘lchamining munosabati. Biz ko‘pincha predmetlarni, o‘lchami ma'lum bo‘lgan boshqa bir predmetlar bilan o‘lchaymiz (tenglashtiramiz). Masalan, stol yoxud xona bilan mos keltirilgan yoxud mos kelmaganligi – xonaning mutanosibligiga va o‘lchamiga bog‘liq.

Biz qandaydir predmetni, agar uni xiyla yirik buyum bilan qiyoslasak, kichik masshtabligi deb atashimiz mumkin. Va aksincha, predmetni yirik masshtabli deb hisoblashimiz mumkin, agar u ushbu sinf uchun predmet standartidan katta bo‘lsa yoki bir muncha kichik predmetlar bilan o‘ralgan bo‘lsa.

Kompozitsion fazoviylikning masshtabi o‘zaro nisbatning bir to‘plami bilan cheklanmaydi. Elementlar bir vaqtda barcha fazoviyliklar o‘zaro nisbati bilan, bir biri bilan va insonlar bilan, qaysiki bu fazoviylik qabul qilinishida ko‘lamlidir (kengdir).

Ko‘pincha, kompozitsiyadan tarkib topgan masshtabga o‘zaro mos ayrim elementlar, boshqa elementlar bilan keskin nomuvofiqliligi bilinib qolinadi. Bu shu

uchun qilinadiki, ya'ni e'tiborni tortish, yaratish yoki kompozitsiyaning alohida g'oyasini ta'kidlash uchun.

Masshtab bo'lsa shaklning katta-kichiklik nisbatini, u yoki bu darajadagi boshqa katta-kichiklikning natijasini yoki kompozitsion rejada, shu ta'siri bilan, ya'ni bu shakl insonda taassurot tug'dirishni ifoda etadi.

O'lchamli masshtab tasvirlanayotgan o'lchamga nisbatan tabiiy o'lchamning munosabatini o'z ichiga oladi. U sonlarda ham ifoda etilishi mumkin (son masshtabi) - 1:2, 1:5, 1:10 va hokazo;

Chiziqli masshtab chiziqni beradi, qaysiki, tabiiy o'lchamdagi aniq son bo'yicha solishtirilganda kamaytirilgan yoki ko'paytirilgan qirqimlarga bo'linadi. U yoki bu masshtab tufayli (tasvirlash, qilish) kamaytirilgan yoki ko'paytirilgan har qanday tabiiy shakllarning masshtabli nusxasini yaratish mumkin (maketlar, chizmalar).

Kompozitsion, badiiy ahamiyatda masshtab o'zida mutanosiblikni, sonda emas yoki qirqimda ifoda etilgan, ko'rishda inson shakliga o'zaro mos kelishini ifodalaydi.

Shuningdek kompozitsion masshtab, uyg'unlikning har qanday vositasi kabi shaklda tugallangan, ochilgan badiiyg'oyaga bo'ysunadi.

Yirik va kichkinaga bo'linadi. Ularga o'zaro munosabatida shakl yoxud yirik, mahobatli, yoxud kichik, yengil ko'rinishi mumkin.

Yirik kompozitsion masshtablilikda katta shaklni ajralib turilishi shart emas. Katta shakllarda ko'pincha mutloq katta – kichiklik - o'lcham yengiladi, biroq insonga mos keladigan masshtab emas. Unga erishish uchun, ya'ni tabiiy shakl ko'rilganda insonga ruhiy bosim bermasin va shu vaqtning o'zida – juda murakkab bo'lgan kompozitsiyali topshiriq o'yinchoq bo'lib ko'rinmasin. U asosan chunonchi, shaklning bo'linishi hisobiga yechiladi.

Yirik masshtabni bo'lingan salbiy shaklga, kichik masshtabni esa – bo'lingan kuchli shaklga mansubdir. Har qanday bo'linish shaklga mayda (yengil) xarakterni beradi, shu bilan birga, qoidaga ko'ra, uning katta o'lchami ta'kidlanadi.

Fazoviylikka kiritilgan shakllar, ko'rishga oid masshtabi bo'yicha, na faqat inson bilan bog'liq bo'lgan va ushbu fazoviylik bilan ham baholanadi. Ular murakkab, ikki taraflamali masshtabni egallaydi. Masshtabli shaklni inson bilan solishtirish muhim kompozitsion qonuniylikni keltirib chiqaradi.

Shakl qanchalik kichik bo'lsa, u kompozitsion shunchalik katta bo'lishi kerak, va aksincha, qanchalik katta bo'lsa – shunchalik kichik.

Bu qonuniylik shaklni tabiatda tabiiy rivojlanish jarayonidan kelib chiqadi.

Boshida, har qanday tabiiy shakl kam va salbiy bo'linadi (masalan, kurtak), oxirida o'zining rivojlanishida – juda ulkan va nihoyat darajada bo'lingan (butalar yoki daraxt). Bu qonuniylikni hisobga olish – kompozitsion shaklni masshtablikka erishishdagi kafolatdir.

Mutanosiblik

Mutanosibliklar ikki moslikni va undan ortiq munosabatni ifoda etadi. Nafaqat bir, bir necha shakllarni uyg'un bog'liqligini xarakterlaydi. Ularning asosiy elemenlariga, shunday nomlanadigan, mutanosib modul ko'proq xizmat qiladi.

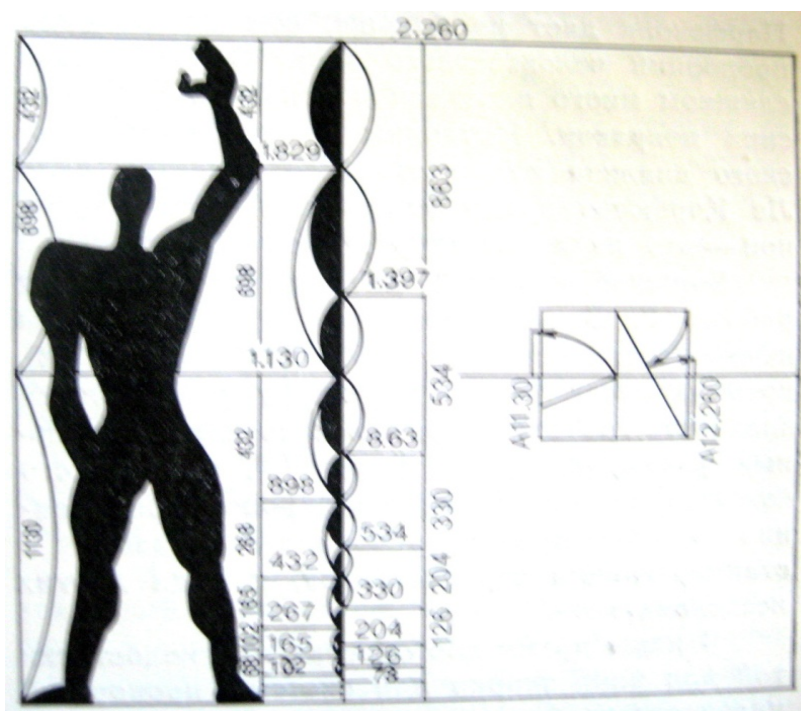
U, qoldiqsiz o'lchamlardan foydalanish asosida kompozitsion qurishdagi taassurot berish imkoniyatini beradi, ya'ni ularni oddiy ko'paytirishda yoki qisqartirishda aniq bir son ishlatiladi. Qoidaga ko'ra, modul uchun butun (yaxlit) sonlar, ularni bo'lishda yoki ko'paytirish natijasida, unga qoldiqsiz son chiqishi uchun ishlatiladi.

Modul na faqat son bo'lishi mumkin, va har qanday o'lchamdagi, metr o'lchovi bilan yoki boshqa o'lchamlar tizimi bilan bog'lanmangan modullar ham bo'lishi mumkin.

Ular kompozitsiyaning har qanday elementi bo'lishi mumkin, masalan, to'g'riburchakning kengligi yoki balandligi.

Modul yordamida shunday nomlanadigan modulli setkani, qaysiki har qanaqa oson kiritiladigan mutanosib o'lchamlarniqurish mumkin. Bunday “setka” asosida turlicha mutanosib-kompozitsion tizimlar quriladi.

Uzoq davrdan beri modulli tizimni inson figurasi o'lchamlari bilan bog'lashga urinib ko'rishga harakat qilingan. Ularning qurish asosiga qo'l panjasi, oyoq kafti, panja bilan bilak, inson bo'yi o'lchamlari qabul qilingan.

Le Korbyuze «Modulor».

Kompozitsiyada yana shaklni geometrik asosda qurish – to'g'ri uchburchaklarni uyg'un mutanosib metodi juda ham effektlidir. U kompozitsion elementlarni bir biri bilan va butun mutanosib bog'lashda ko'rgazmali o'rnatilishiga imkon beradi.

O'rnatilishning asosiy belgilari, kompozitsiyani tashkil etadigan o'xshash geometrik figuralarning bunday bog'liqliklari hisoblanadi. Bunday belgi ularning diagonalidagi parallelligida yoki perpendikulyarligida ifoda etiladi.

Parallel diagonalning borligi kompozitsiya elementlarining asosiy o'lchamlarining to'g'ri mutanosibligini beradi. Bu mutanosiblik $A : V$ q $a : v$ formulasida ifodalanadi. Digagonalning perpendikulyar joylashishida qarama-qarshi mutanosiblik - $A : V$ q $v : a$.

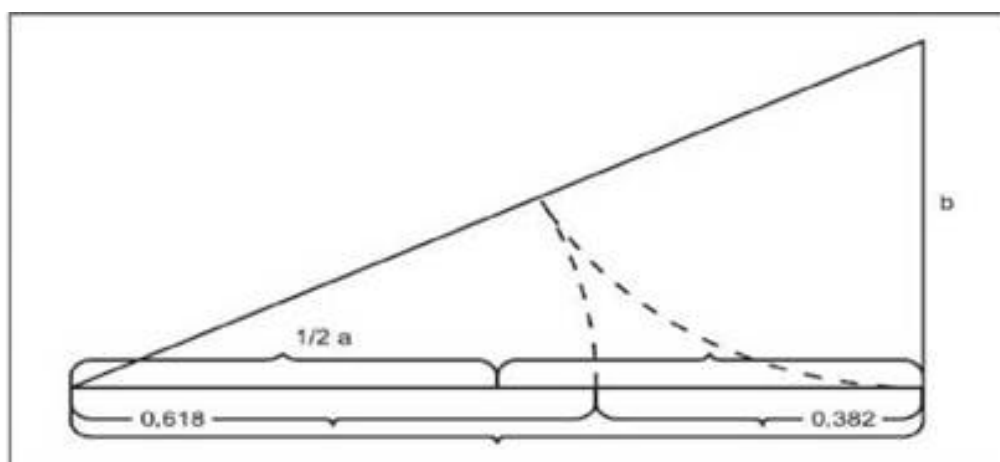
Mutanosiblikni o'zgarishidan qat'iy nazar qaralganda va kompozitsiya xarakteri o'zgaradi. U mutanosib shakllarni yoxud bir yo'nalishda joylashganligi bilan farqlandi yoxud turlicha yo'nalishda joylashganligi bilan farqlanadi.

Arxitekturada qo'shiladigan sonlar bilan tuzilgan, Fibonachchi qatorlardan keng foydalaniladi. Masalan, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, . sonlar qatorida har keyingi had, uchinchidan boshlab avvalgi ikki summaga tengdir. Aralash hadlar orasidagi munosabat, beshinchi haddan boshlab, amaliy jihatdan doimo va 1,62.teng

Geometrik mutanosiblikni turli-tumanligi "oltin kesim" deb nomlangan mutanosiblik hisoblanadi. Agar to'g'ri kesim bir orqali ifodalanib, keyin esa uni ikki kesimga oltin kesim bo'yicha bo'linsa, bunda katta kesim 0,618, teng, kichigi esa 0,382 teng.

Oltin kesim ko'proq 1,618 soni bilan yoki unga qarama-qarshi 0, 618 son bilan ifodalanadi, bular uchun F i $1/g^{\circ}F$ belgilari qabul qilingan. Bu sonlar oltin kesimda maxraj ko'payishi (F) va kamayish ($1/G^{\circ}F$) qatori hisoblanadi. Bu sonlarning xususiyati ularning bir raqamini qo'shgandagi qobiliyati (F uchun) hisoblanadi va birni chiqarib tashlagandagi ($1/G^{\circ}F$ uchun) o'zi uchun kvadratlar berish, ya'ni $1/Q F q F2$; $1 - 1/G^{\circ}F q (1/G^{\circ}F)^2$.

Oltin kesim – ($F3 q F1 Q F2$) additiv qatorlar belgilariga ega bo'lgan, bu yagona geometrik progressiya (ko'payib yoki kamayib boruvchi sonlar qatori).

Kesimning oltin kesim bo'yicha qismlarga bo'linishi

Shuni ta'kidlash muhimki, u yoki bu munosabatning aniq matematik topilishi va mutanosiblikning o'z-o'zicha kompozitsiyani uyg'un qurishda retsepti bo'lib hisoblanmaydi. Hattoki "oltin kesim" ko'llanilsa ham uning o'tkirligini va ifodaliligini kafolatlamaydi. Agar qabul qilingan moslik shakl mazmuniga javob bermasa, u o'zining badiiy ahamiyatni butunlay yo'qotadi.

3. KOMPOZITSIYA TURLARI

Reja:

1. Frontal kompozitsiya
2. Hajmli kompozitsiya
3. Teran – fazoviy kompozitsiya

Kalit so'zlar: frontal kompozitsiya, teran - fazoviy kompozitsiya, hajmli kompozitsiya.

Kompozitsiyaning uchta asosiy turi ajratiladi: frontal, hajmli va chuqur-fazoviy. Bunday ajratilish qandaydir me'yorda shartlidir, xuddi shuningdek amaliyotda biz kompozitsiyaning turli xil turlari uyg'unligi bilan ham to'qnash kelimiz. Masalan, frontal va hajmli kompozitsiya fazoviy kompozitsiya tarkibiga kiradi, ko'pincha hajmli kompozitsiya yopiq frontal sirt bilan taxlanadi va shu bilan birga fazoviy muhitning ajralmas qismi hisoblanadi.

1. Frontal kompozitsiya

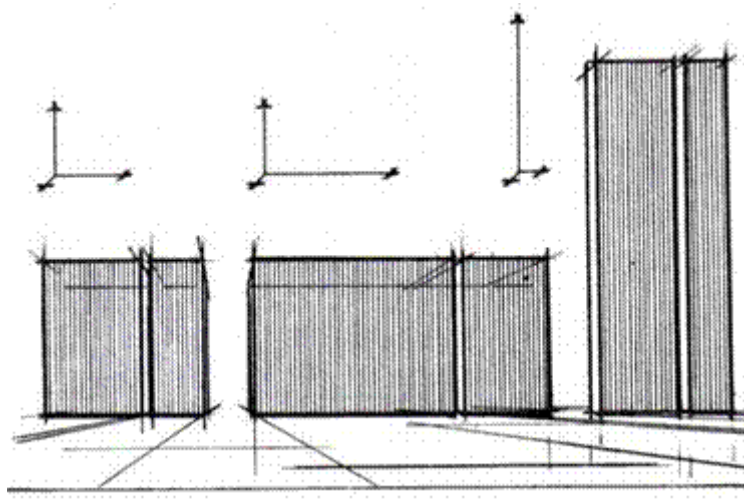
Frontal kompozitsiyaning oddiy xildagi ko'rinishi tekis kompozitsiya hisoblanadi.

Tekislik kompozitsiyasining xarakterli belgilaridan shaklning bir tekis elementlarini ikki yo'nalishga tomoshabinga nisbatan – vertikal va gorizontal taqsimlanishi hisoblanadi.

Frontal kompozitsiya kichik teranligi va elementlarning frontal joylashuvi bilan farqlanadi. Oldi tomondan qabul qilinadi. Shunday qilib, u o'zining plastik xarakteri bo'yicha tekis kompozitsiyaga yaqinlashadi.

Biroq undan farqi nafaqat fakturali yoki relyefli tekislikdan iborat, teranlikdan va elementlar planida ajratilishidan iboratdir. Bu elementlar orqa frontal tekislik bilan farqlanadi, oldinga chiqadi va bir biri bilan masofada joylashadi. Ular endi relyefli sifatida ko'rilmaydi, fazoviy shakl sifatida ko'riladi.

Frontal-fazoviy kompozitsiyani tuzishda quyidagi bir qator shartlarga rioya qilish kerak.

Birinchidan – shaklning konfiguratsiyasi (tashqi ko'rinishi). U geometrik ko'rinishi va elementlarni joylashishining taqqoslanishida ifoda etiladi.

Bu taqqoslanish qanchalik aniq bo'lsa, frontal-fazoviy kompozitsiyaning xarakteri shunchalik ifodali, jonli bo'ladi.

Ikkinchidan – kompozitsiyani ritmik qurilishi.

Bu yerda kompozitsion vositaning o'ziga xosligi fazoviy-tekis elementlarni aralashuvining bir-biriga nisbati va bir necha ritmik guruhlarini paydo bo'lishidan foydalanish hisoblanadi. Ulardan oddiy yoki murakkab frontal-fazoviy kompozitsiya yig'iladi.

Uchinchidan – elementlarni grafika-plastik modellash.

Bunday shartlar siluetlar o'yiniga, fakturaga, relyefga urg'u berishda va turlicha grafikalar – yozuvlar, belgilar, rangi, tekislik va hokazo asoslanadi. Elementlarni bir – biriga yaqin joylashtirilishi frontal – fazoviy kompozitsiyaning bir butunligini nazarda tutiladi. Biroq, unda monotonlikni paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin.

Bu monotonlikni yo'qotish maqsadida bu kompozitsiyadan turli xil plastik shaklga erishish talab etiladi. Ularning haddan tashqari har xilligidan frontal-fazoviy kompozitsiya buziladi.

Shunday qilib, frontal-fazoviy kompozitsiyaning asosiy vazifasi elementlar orasidagi farqni shu bilan birga ularni birligiga erishish bilan qurishda (tuzish) shakllantirib borishdir.

2 Hajmli kompozitsiya

O'zida shaklni, bir qadar yopiq sirtga egaligi va barcha tomondan qabul qilinishini ifoda etadi.

Hajmli kompozitsiya har doim atrof muhit bilan o'zaro bog'liqdir. Muhit bir va o'sha kompozitsiyaning ifodaliligini ko'paytirishi yoki kamaytirishi mumkin.

Hajmli kompozitsiya fazoviy elementlarning rivojlanishida uch koordinatga oid yo'nalishda ularning ixchamligiga rioya qilgan holda xarakterlanadi.

Dizaynli hajmli-fazoviy kompozitsiyani xarakteri ko'pincha elementlarning plastik xususiyatlari – chiziqli, tekis va hajmli teran joylashishi bilan belgilanadi.

Qoidaga ko'ra hajmli-fazoviy kompozitsiya, turli tomondan, ko'p hollarda asosan bir yoki ikki tomondan qabul qilinadi, masalan bir yo'nalishda harakat qilingan sharoitida.

Qoida bo'yicha, tomoshabin hajmli-fazoviy shaklningichidabo'ladi.

Hajmli-fazoviy kompozitsiya, hajmli kompozitsiyaga, tarxiy yechimga ko'ra xiyla murakkabdir. U elementlarning turli fazoviy joylashishiga asoslanadi.

Ko'rilayotgan kompozitsiya turining xarakteri, yana shuningdek plastik modellashdagi o'ziga elementlarni kiritishi bilan ochiladi. Bunday modellashning usullari ko'p narsada o'xshash, qaysiki ular hajmli shaklni qayta ishlashda o'z o'rniga egadir.

3. Teran – fazoviy kompozitsiya

Material elementlardan, hajmlardan sirtlardan va fazoviylikdan, yana shuningdek ular orasidagi intervallardan yig'iladi

Asosan teranlikning rivojlanishi bilan va ichkaridan qabul qilinishi bilan xarakterlanadi.

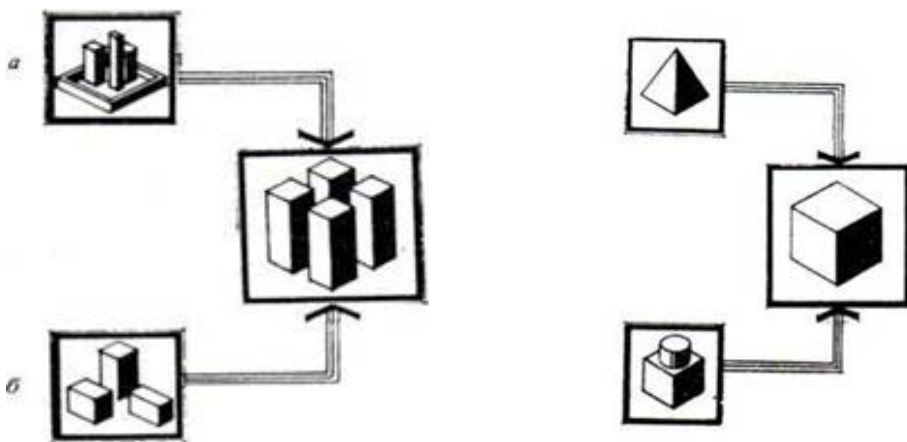
Uning oxirgi belgilari dizaynerlik ijodida badiiy ahamiyatga ega ekanligini aniqlaydi. U turli plastik shaklda fazoviy teranlikda keng kiritilganligida ifoda etiladi. Uning ko'lami fazoviylikni teranligini kenglikka nisbatan aniqlanadi.

Munosabatiga nisbatan 1:1 dan kam emas fazoviylik chuqurlikka emas nisbatiga qarab xarakterlanadi (ko'ndalang);

Munosabatiga nisbatan 1:1 dan ko'proq – chuqur sifatida (uzunasiga);

Munosabatiga nisbatan, teng 1:1 – o'rta chuqurlik.

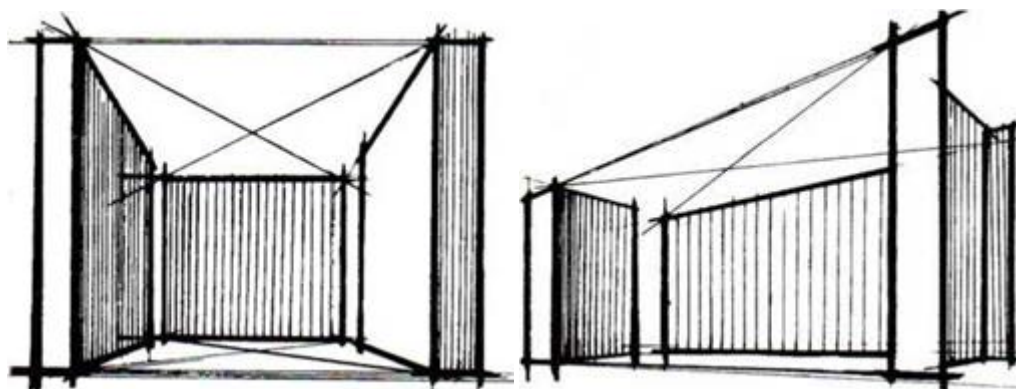
Muhim kompozitsion belgi yoki chuqur fazoviylikning badiiy hususiyati – ochiqlikdir.

Ochiqlik darajasi fazoviylikning teranligiga uning tekislikdagi balandlikning chegarasiga nisbatan ifoda etiladi.

Agar munosabat 2:1 dan ko'p bo'lsa, u holda fazoviylik ochiq deb, agar kichik bo'lsa – yopiq deb hisoblanadi.

Bu ma'lumotlarning fazoviylikka masshtabli xarakteristikasiga murojaat qilinganda va uning cheklanmagan (ochiq) va cheklanganlikka bo'linishi (yopiq) butunlay o'zini oqlagan. Katta ko'lamlilik va butunlay ochiqlik tashqi fazoviylikning o'ziga xosdir.

Ko'lamlilikning cheklanganligi va ochiqiligi, shuningdek va vertikal bo'yicha, fazoviylik ichkaridan turtib chiqadi. Balandlikning kenglik ustidan nisbati va fazoviy kompozitsiyaning teranligi vertikal xarakterni ifodalaydi. Uncha baland bo'lmagan balandlikka munosabat gorizonta fazoviylik chegarasiga ega bo'ladi. Asosiy koordinatga oid parametrlarning teng ahamiyatliligi, fazoviylikni chegaralanishi kub chegarasiga ega bo'ladi. Balandlikning qisman ko'tarilishi yoki pasayishi fazoviy kompozitsiyaning boyishiga olib boradi.

Teran-fazoviylikni tuzishda ham va hajmli-fazoviy kompozitsiyani tuzishda ham, planirovka katta rol o'ynaydi.

Bu tuzilish elementlarning gorizonta tekislikdagi turlicha joylashtirilishiga asoslanadi.

Teran-fazoviy kompozitsiya o'zining burilishi bilan farqlanadi. Uning asosiy uch turini ajratish mumkin: o'qqa oid, nurli va markaziy.

Planirovkalarning turlari, murakkab planirovkali tizimni fazoviy elementlarni joylashishiga qarab bir-biriga mos bo'lishi mumkin.

Teran fazoviylikni planirovkali tashkil etilishidagi muhim tomoni uni kompozitsion markazda shakllantirish hisoblanadi. Bu markaz fazoviy kompozitsiyaning ikkinchi darajali elementiga nisbatan o'zining ustunlik o'rnini namoyon etadi. Bunday o'rinni uch asosiy turda ifodalash mumkin:

- markaz vertikal o'q sifatida ko'rsatiladi, uning atrofida ikkinchi darajali elementlar joylashtiriladi;

- markaz gorizontal o'qni yopadi, atrofida ikkinchi darajali elementlar joylashtiriladi;

- markazni shakllantirish assimmetrik asosda vujudga keladi atrofida unga bo'ysingan elementlar joylashtiriladi.

Teran fazoviylikning planirovkali xarakteri yana uning gorizontal tekislikdagi turli bo'linishlarda namoyon etiladi. Bunday bo'linishning uch asosiy turi ajratiladi: chuqurligi bo'yicha, kengligi bo'yicha va turli koordinat yo'nalishda - erkin bo'linish. Bunday tur o'zining teran-fazoviylik kompozitsiyani tuzish xarakteri bo'yicha aniqlanadi.

Unda perspektiv rejani ochish va ularning chuqurligi bo'yicha turlicha joylashtirilishi (yaqinlashish yoki o'chirish);

Bo'ylama o'qni hosil qilish;

Shunday ataladigan fazoviylikdan o'tadigan, qaysiki alohida zonalar bir-biriga kirib o'tib erkin joylashadi. Ko'pincha planirovka har xil turlarning bir-biriga mosligi bilan yaratiladi.

Agar planirovkali shakllarning geometriyani o'zgartirishini nazarda tutadigan bo'lsak, nihoyatda turli-tumanlilik va teran-fazoviy kompozitsiyaning qurishdagi planirovkali variantlari to'g'risida gapirish mumkin.

Asosiy kompozitsion vazifa shuni o'zi ichiga oladiki, ya'ni bunday tuzilishlar o'zining aniq, yorqin ifodalangan plastik xarakteriga ega bo'lsin.

Teran-fazoviylikni namoyon etish uchun ko'pincha uning chegarasining boshini va oxirini ta'kidlash kamlik qiladi. Fazoviylikni oraliq bo'linishidagi tekislikni vertikal turtib chiqqan ko'rinishdagiular orasidagi intervallar bilan, shunday miqdorda va hajmda cheklaydigan, ularni fazoviylikda aniq sanoqni ta'minlashini talab etadi.

Miqdorni haddan oshirib yoki kamaytirib yuborish va hajmlarning bo'linishi kompozitsiyani, teran fazoviylikni yaxlitligining buzilishiga yoki aksincha monotonlikning paydo bo'lishiga olib keladi

Xususan, kompozitsiyaning oldi, o'rta va orqa planini namoyon etib bunday muammoni muvaffaqiyatli hal etiladi.

Perspektivada ifodalangan, teranlik (chuqurlik), ko'rish orqali sun'iy paysaytirish va ko'tarilishda, yana shuningdek qiyalik va tekislikni gorizont chizig'i tomon burilishi yoki tushishning perspektiv nuqtasida o'zgartilishi mumkin.

U ko'rish orqali sun'iy qisqartishda ko'payadi yoki kamayadi yoki elementlar perspektivasi orasida cho'zilgan intervallarni kengayishi. U yoki bu badiiy vazifani yechishni nazarda tutib, ichki fazoviylik, tashqi hajmga o'xshab, kerakli grafik-plastik modellashgauchrashi mumkin.

Qandaydir tayyor retsept va qonunlarda foydalanishdagi alohida qoida va kompoziya vositasi mavjud emas. Kompozitsiya qonuniyalarini o'rganish o'z-o'zichadir, tortishmay, jonli ijod bilan, ijodiy intuitsiya bilan almashib bo'lmaydi. Shu bilan birgalikda bu qonunlarni bilish professional ishni bera olmagandek, professional tayyorgarlikni ham bera olmaydi.

4. KOMPOZIYA QOIDALARI VA TAMOYILLARI

Reja:

1. Ob'yektivlik

2. Iqtisod qilish va ratsionallik (maqsadga muvofiq).

3. Idrok qilish

Kalit so'zlar:yaxlitlik, umumiylik, tenglashish, uyg'unlik, bog'liqlik, munosabat, mutanosiblik, oltin qirqim, idrok qilish, buzuv ko'rinish, illyuziya, fraktallar, xaos (tartibsizlik), to'g'rilik, ixchamlik.

1.Ob'yektivlik

Kompozitsion tamoyillar asosida tabiatning ob'yektiv qonun va umumiy rivojlanish qonuni yotadi.

Kompozitsiyaga formal talab dunyo tabiatning ob'yektiv voqeligidan va insonning shartli psixofizik tuzilishidan, uning qabul qilish organlaridan, miyasidan va inson ongida ob'yektiv voqelik qanday akslanishidan kelib chiqadi

Qarama qarshilik kurashining qonunlari bevosita san'at asarining kompozitsion tuzilishida namoyon etiladi. "Kompozitsiya" tushunchasining o'zi, bog'liqlikni, solishtirishni bildirib, qarama-qarshi boshlashning borligini nazarda tutadi.

Bunday fizika va kimyo qonunlari, massani saqlash qonuni, ekvivalent qonuni, mutanosiblikni doimiylik qonuni, kurashish qonuni va qarama-qarshilikni birligi, inkorni inkor qilmoq, miqdorni sifatga o'tishi, rivojlanish va sababiyat, birlik kabi, ayrimlikni va butunlikni bog'lash kabi – u yoki o'zga shaklda san'atda aks etadi.

Gravitatsiya qoidasi

Tabiatning asos bo'ladigan qonunlaridan biri, gravitatsiya qonuni hisoblanadi.

Kompozitsion kurishda o'zining aksini asos bo'ladigan tabiatdagi fizikaviy qonunida topiladi. Gravitatsiya barcha narsalarda, joylashtirishlardan boshlab va planetaning harakati va mayda hashorat tanasining tuzilishigacha ko'rinadi.

Dunyo miqyosidagi tortish kuchi shunday tushuntiriladi, masalan, jonli organizmlarning tuzilish simmetriyasi (tenglik albatta bo'lishi), harakat qonuniga asoslanmoq (mexanika qonuni) va osmon mexanikasi qonuni.

Kompozitsiyada gravitatsiya qonuni vertikal, gorizontaal va diagonallik rolini aniqlaydi. Ular tenglikning kerakligini, simmetrik shaklning ahamiyatini, balandlik tushunchasi va kartinadagi pastlik va hokazolarni aniqlaydilar.

Optika qoidasi

Tabiatda yorug'likni tarqatish qonuni.

Miyaning va qabul qilish organlarining yaxshi tuzilishi natijasida biz yorug'likni, rangni ajratishni, predmetlar shaklini idrok etamiz va ularning fazoviylikni his etamiz. Optika qonuniga va bizning ko'rish aparati tuzilishiga qarab fazoviylikni va bu yerdan chiqadigan perspektivaning ochiq qonunlarini, muhim kompozitsion muhitlarni biz shartli his qilamiz. Ko'z orqali qabul qilish, sezish qobiliyati uyg'unligida shaklni hajmli-fazoviy tuzilishi kabi qabul qilinadi, ya'ni aksni san'atda, hajmiy-fazoviy shaklni modellashda topadi.

2. Iqtisod qilish va ratsionallik (maqsadga muvofiq).

Tabiatda "iqtisod qilish qonuni"ga amal qilinadi, qaysiki, tabiat har doim "qisqa yo'lni qidiradi va iqtisodiy yechimni tanlaydi" (evolyutsiya jarayonida, tabiiy tanlashda).

Ushbu qonun makrodunyoni va mikrodunyoning biologik shakl tuzilishida namoyon bo'ladi. Bu shakllarni tadqiq qilishda ajablanarli o'xshashlik va ularda bitta va shunday oddiy shaklni takrorlanishi, ya'ni u yoki bu kombinatsiyalar juda katta turli-tuman murakkab shakllarda takrorlanishi ham namoyish etilgan. Bu oddiy shakllar – "g'ishtchalar", ya'ni qiyin shakllar quriladi.

Organik (jonli) dunyoning yaxlit shakli. Ularga spiral, shar, ko'pyoqlik, trubalar, daraxtlar va yulduzlar kiritiladi. Va yana ular barcha fazoviylik san'atini jondan yaxshi ko'rgan shakli hisoblanadi.

Spiral organik dunyoda keng tarqalgan eng muhim shakllardan biri hisoblanadi. U yuqori darajada energiyani saqlaydi, informatsiyani asraydi.

Ma'lumki, ikki spiralli shakllar DNK molekula hayotiga egadir. Ko'plab o'simliklar va hayvonlar tanasi tuzilishida spiral ko'rinishidagi shakllarga ega – pechak, loviya, chig'anoq, shilliq qurt va hokazo.

Spiral – o'zida silindr yuzalikda ikki nuqta oraliqidagi eng qisqa yo'lni ifoda etadigan qing'ir-qiyshilik (to'g'ri uchburchak varaqda diagonalni o'tkazing va uni trubka qilib buklang). Bu xususiyat tufayli u sharlarning, silindrlarning - idishlarning, nervlarning, tolalarni biologik dunyosida keng tarqalgan, sferik va silindr yuzaga to'qib chiqadigan, eng qisqa yo'lni qidirishda u spiralga aylanadi.

Shar – eng iqtisodiy shakl, sharda eng katta hajmda ham juda ham kichina sirt, uning tashqi ko'rinishiga, boshqalarga qaraganda juda ham kam material ketadi.

Shar atrof-muhit sharoitiga juda tez moslashadi, oson dumalatiladi, yapaloqlanadi va shuning uchun organik dunyoda keng tarqalgan (baliq urug'i donasi, viruslar, oddiy mikroorganizmlar). Shar, aylana, oval - ko'pincha san'at asarlarida ko'p uchraydi, ya'niki ular real shaklni, o'ziga xos bo'lgan tabiatni aks etadi. Ular ko'rish orqali oson qabul qilinadi, ya'ni ko'rish nuqtasi oval shaklga ega va bu shakllardagi kabi yaxlitlikni, tugallanganlikni, qarama-qarshilikni juda yaxshi aks ettiradi, masalan, to'g'riburchakli shakllarga, qaysiki aksincha cheklash bilan, shartlilik bilan assotsiyanlanadi.

Ko'p qirralilar - beshqirrali, oltiqirralilar tabitada mumkatak shaklida, qon tomirlari tarmog'ida uchraydi. Bu shakllarni tejamliligi fazoviylikni to'ldirish qobiliyatida namoyon etiladi.

Truba - tabiiy shakllar orasida transport yo'li sifatida – oziq moddalarini, qon va jonli organizmning hayot uchun zarur bo'lgan, o'simliklar uchun boshqa oziq-ovqatlarni olib o'tish uchun uchraydi.

Daraxt – poya va ular ildizlarining tarmoq otishda biz ildizlar tuzilishini va daraxtlar ildizi, qon aylanish sistemasining tuzilishida kuzatishimiz mumkin.

Yulduz – daraxt shaklinining turli-tuman ko'rinishi, agar unga yuqoridan qaralsa, shu'la, yaproqlar markazdan yuradi, atrof fazoviylikni qurshab oladi, oziq-

ovqatni, quyosh energiyani markazga olib keladi. San'atda yulduz shakli, markazdan keladigan kuchni, energiya manbasini tarqatishda assotsiyalanadi. Qadimgi san'atda oyoq-shu'lalar doimiy harakat ramzi bo'lgan. Agar jonli organik shakllarni geometrikka olib borilsa, shar, konus, silindr, ko'pqirralilikni olamiz.

Predmetga oid dunyoning qonuniyligi. Inson o'z atrofida va moddiy va ma'naviy dunyoni va o'zi uchun shaklni o'zlashtirish va qabul qilishga moslashtirishni yaratadi. Dunyo yagonadir. Unda qonunlar, tabiiy shakllar tuzilishini yuzaga keltiradigan, organik va organik bo'lmagan va dunyodagi barchasining o'zaro bog'liqligi amal qilinadi. Predmetga oid dunyo tabiat qonunlarining qanday tashkil etilishidan kelib chiqadi va bir vaqtning o'zida va aks etilishida va predmetli dunyoning “davom etuvchisi” hisoblanadi. Inson o'zining predmetli dunyosini yaratib, ongli va ongsiz ravishda tabiiy shakllardan va konstruksiyalardan foydalanadi. Jonli tizimni, biologik jarayonni, biologik shakllarni ishlatish jarayonidan foydalanish asosida – muxandislik vazifalarini yechish uchun – bionika nomli fan tashkil etildi. Predmetli dunyo tabiiy ravishda tabiatni davom ettiradi. Jonli tabiatda shakllarni rivojlantirish tamoyili arxitekturada qadimdan iqtisodiy va garmonik inshootlarni yaratish uchun tabiiy muhitga yaxshi qayd qilishda va inson ehtiyoji bilan kelishilgan holda foydalaniladi. Inson o'zining hayotiy faoliyati jarayonida atrof muxitni o'ziga moslashtiradi, dunyoni o'zining masshtabi bilan, o'zining gavdasi bilan o'lchaydi (barcha qadimgi uzunlik o'lchamlari – tirsak, qarich, dyuym, davr – inson tanasining o'lchamlaridan kelib chiqadi), tabiat kuchini o'zining imkoniyatlari bilan qiyoslaydi.

3. Idrok qilish

Oddiy sezgirlikka ta'sirlanishdan boshlab va qiyin psixologik kechinmalarda tugallangan ijobiy va salbiy hissiyotlar, inson hayoti faoliyatidagi barcha sferalarda, biologik past darajada qanday yashasa, xuddi shunday yuqori ma'naviy faoliyatda ham normal imkon tug'diradi.

Hissiyotlar uyg'unlik tushunchasi bilan chambarchas bog'liqdir, chunki tabiatda va ijtimoiy hayotda uyg'un boshlanish (shuningdek san'atda ham), inson uchun ijobiydir va uning hissiyotlari bilan "taqdirlanadi".

Insonning yuqori ijtimoiy ehtiyoji asosida vujudga kelgan, turg'un hissiyotlarni, asosan tuyg'u deb ataydilar. Shunday deyish mumkinki, ya'ni badiiy asarni hissiyotli idrok qilishda turlicha darajalar bordir: pastki – pertseptsianing biologik darajasi va yuqori, san'atning qiyin ko'p ahamiyatli harakatida, insonning yuqori ma'naviy savollariga javob beradiganda amalga oshishi.

Ushbu tamoyil kompozitsiyaning tushinarli va teran ochilishi aniq badiiy g'oyani ifoda etadi. Bunday ochilish istalgan dizaynerlik, va boshqa har qanday badiiy faoliyatga yo'naltirilgan.

Shakl tarzida ifodalangan obraz uning teran ma'naviy mazmunni, hissiyotli qiladi.

Obraz

Obrazli shakl tomoshabinga utilitar oddiy shakldan ko'ra, xiyla kuchli va teran hissiyot-estetik ta'sir etadi. Obrazli mazmun shaklda qanchalik yorqin va teran ochilgan bo'lsa, uning badiiy ifodaliligi darajasi shunchalik bog'liq bo'ladi.

Asosiysi – bu shaklning obrazli tuzilishidagi uyg'unlik. Badiiy shakldagi har bir obraz murakkab, qarama-qarshi-ikki taraflama xarakterga egadir. U quyidagi umumiy, qarama-qarshi, mazmuni bo'yicha, tarkibi bo'yicha yig'iladi:

- ob'yektivligi va sub'yektivligi;
- umumiy va ayrim;
- ratsionalligi va hissiyotli;
- mazmunan va rasman;

Bu juftliklar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Obrazning ob'yektiv mazmunida shakl to'g'risida ob'yekt voqeligi sifatida ideal tassavvur etish. U absolyut xarakterga ega, ushbu ob'yektga tegishli bo'lgan ko'plab insonlar va madaniy-his-tuyg'uli an'ana asosida vujudga kelgan. Bunday obrazlarning mazmuni insonning alohida fikriga bog'liq emas.

Obrazning sub'yektiv mazmuni badiiy shakllar sababli sub'yektiv ijodiy g'oyani ifoda etadi. U tomoshabin shaklni qanday qabul qilishning har bir fikriga nisbatan xarakteriga ega.

Idrok qilishda ham va ijodiy aktda ham obraz sub'yektivdir.

Qarama-qarshilikni bartaraf qilish va ob'yektivlik va sub'yektivlik obrazlar mazmuni orasidagi farq va uning uyg'unlashtirishda ma'no bor yoki kompozitsiyada obrazlilik tamoyiligiga rioya qilish.

Dizaynerlik shakldagi obrazda shartlilikning turlicha darajasiga ega, tasvirdan tortib, unga yaqin bo'lgan tabiiy predmetgacha va juda shartli va abstrakt simvollargacha. Bu shartlilik shakllar mazmuni bilan yoki, ya'ni ular bajargan shunday funktsiyalar bilan aniqlanadi (shuningdek va badiiylilikda).

Agar funktsiyalar ta'minlashni nazarda tutsa, avvalambor barcha ko'rgazmali, obrazni ravshan tushinib, shakl tasvirga maksimal yaqinlashadi.

Tezlikka va aniqlikka erishishda uni uzoq masofadan idrok qilish, masalan shakl iloji boricha shartli qilinadi.

Ikkala funktsiyani effektiv bajarish uchun (tezlikni idrok qilish va tushunchaning aniqligi) ko'rgazmali va shu bilan birga oddiy, lo'nda shakl talab etiladi. U obrazli qayta ishlash tamoyiliga yoki shunchaki obrazlilikka mos keladi.

Dizaynda obrazni ochishda eng muhim xususiyati – uning ob'yektda moddiy mujassamligi yoki shaklni predmetli-moddiylik yaratilishidir.

Spetsifik xususiyati kuchiga va qo'llanilayotgan materialning texnologiyasi bu shaklda shartli-obrazli xarakterga ega.

Shakl qanchalik ifodali bo'lsa, unda qo'llanilayotgan material shu qadar badiiy yorqin namoyon bo'ladi. Xuddi shunday, obraz ham material orqali shaklda o'zining shartli yorqinligini akslantiradi.

O'ziga xoslik va shu bilan birga shaklning obrazli talqin qilinishida tipik moment – uning uslubga oid xarakterini ochadi. U shaklda vaqt chegarasining uslubga oid shartlanishi bilan ifodalanadi.

Shakllar, o'zlarida bu chegarani ko'tara olmay, ruhan tezda charchaydilar.

Uslubiy uyg'unlikka erishish – o'ziga xos dizayndagi, shaklda obrazni ochish, kompozitsion topshiriqda eng muhimdir.

Idrok qilish xususiyatlari

Ko'rish orqali idrok qilish ob'yekt xususiyatini umumiy tizimdan ajratishdan boshlanadi.

Avvalambor predmetlarning va fazoviylikning munosabati idrok etiladi. Shundan so'ng predmetlar orasidagi munosabat o'rganiladi, undan keyin predmetlarning detallari orasidagi munosabatlar o'zlashtiriladi. Va yaxlitlik haqida aniq tassavurga erishiladi.

Bunday ko'rish orqali idrok etish xususiyati kompozitsion qurishda tartibga solishni idrok etishni ta'minlash maqsadida hisobga olinadi.

Shaklni idrok etish organizmdagi u yoki bu biologik ehtiyoj bilan bog'liq.

R. Arnxeym shunday deb yozadi: "Inson odatdagi o'ziga xos biologik ehtiyojni orientir olish uchun unga aniqlik va oddiylik zarur; vazminlik uchun va to'g'ri harakatlanishda – umumiylik va tenglik; qiziqtirish uchun - xilma-xillik va diqqat-e'tibor zarur. Bu ehtiyojlar bir biridan yaxshi bo'lgan shakllarda qoniqtiriladi."

Kvadrat va aylana, oddiylik va tenglilik.

To'g'ri uchburchaklar 2:1 o'zaro munosabati bilan qo'rquvni uyg'otadi, ya'ni 2 kvadratga parchalanadi. "Oltin kesim" munosabatida (misol 5:8) diqqat-e'tibor umumiylik muvaffiqiyatli uyg'unlashadi.

Ma'lum kompozitsion usul – butun raqamni cheklangan guruh raqamiga va guruhlashtirilgan elementlarga ochish, ya'ni shunday uslub bilan ketma-ket yaqinlashish butunlikni o'zlashtiradi.

Bu uslub idrok etishni fizologik ostonasida borligida shartlidir, bizning ongimiz bir vaqtning o'zida 5-7tadan kam bo'lmagan elementlarni yoki bir vaqtda guruhlarni idrok etishi mumkin (Miller qonuni).

Elementlarning ko'p miqdorida, shakl butun sifatida qabul qilinmaydi va bo'lingandek ko'rinadi.

“Tashkil etishga”, “guruhlashga” talab, ya'ni ob'yektni tanish, inson psixikasining xususiyati hisoblanadi.

Ko'z qidiradi, ong esa ularni “konfiguratsiyasi”ni ajratadi (tashqi ko'rinish) va “elementlarni” guruhlaydi (Guruhlash qonuniyati shundan iboratki, shaklni tashkil etadigan, elementlar bir-biriga qanchalik yaqin bo'lsa, ularni shunchalik oson ajratiladi).

Guruhlash elementlarning bir-biriga nisbatan fazoviy qanchalik yaqin joylashtirilganligiga bog'liq bo'ladi:

- qanchalik ular bir-biriga miqdoriy yaqin (shakllarning o'xshashligi va boshqalar);
- “davom etishga” intilish, mantiqan element joylashgan o'rnidan boshlanishi, yaxlitlik obrazining tanish bo'lgan konturiga intilish;
- yopiq shakllarga intilish (tarqoq elementlar, o'zaro bog'lanmagan chiziqlar yopiqlikka va shaklni tashkil etishga intiladi).

Shuningdek, shakllarni fondan ajratish kelib chiqadi, ammo “kontur fonga emas, shaklga nisbatan tegishli deb ko'riladi”.

Shakllar elementlari bilan kontrast o'rtasidagi keskinlik bo'lsa (yoxud yorqinligi bo'yicha, yoxud rangi bo'yicha yoki shakli), shunchalik oson shakl yaratiladi. Yaxlitlikdagi anglangan tizimga talab idrok etishdayoq o'rnatilgan.

Ko'rish qobiliyati

Elementlarning kompozitsion joylashtirish uchun ko'z burchagining faolligi ahamiyatga egadir. Asosiysi, muhim daqiqalar tasvirning mazmuni faol ko'rish burchagi ostiga tushishi kerak. (gorizontal bo'yicha 54° va vertikal bo'yicha 37°).

Shuningdek kompozitsiya bilan joylashtirilish, ko'rish markazining tasvirda tekislikdagi joylashgan o'rnini hisobga olinadi, qaysiki bir necha geometrik yuqorilikda joylashganligi, ya'ni tasvirni (kartinani) quyi psixologik qabul qilish yuqoriga nisbatan og'ir kabi (natijada kuchlar harakatini yerga tortadi).

Ko'rish orqali idrok etish hissiyotli impulslarga bog'liqdir, agarki qarash tasvir tomon harakat qilsa, idrok etish ko'zda paydo bo'ladi.

Har bir burilish, ya'ni yo'nalishlarning, chiziqlarning almashinishi, ularning kesish nuqtasi harakat inertsiyasini bosib o'tilishi bilan bog'liqdir, uyg'otuvchi harakatni ko'rish apparatiga va tegishli ravishda reaksiyani chaqiradi.

Kompozitsiya, qayerda chiziqlarni juda ko'p kesib o'tadigan va ular bilan burchak paydo bo'lishi, havotirlik hissiyotini chaqiradi va aksincha, qayerda ko'z bemalol qing'ir harakat qilsa yoki harakatlar to'lqinsimon xarakterga ega bo'lsa, tabiiylik, hotirjamlik hissi paydo bo'ladi.

Bo'ronli tabiat energiya va materiyaga xosdir, ya'ni aynan shu bilan organizmning ijobiy ta'sirlanishining paydo bo'lishiga bog'liqdir.

Ijobiy ta'sirlanish, qachonki ko'rish apparatlarining nerv to'qimalari faol dam olish holatini boshdan kechirsa vujudga keladi.

Ayrim geometrik tizimlar va shakllar shunga o'xshash holatni chaqiradi. Ular, masalan, "oltin kesim" proportsiyasida tuzilgan predmetlarga tegishli.

Illyuziya

Kompozitsion tuzilish voqelik bilan, ko'rishni idrok etishdagi xususiyatlar bilan bog'liq bo'lgan, optik illyuziyalar bilan to'qnash keladi. Ma'lumki, to'g'ri chiziqlardan, to'g'ri aylanadan va to'g'ri shakllardan tashkil topgan geometrik figuralar, qiyshaygan va noto'g'ri ekandek bo'lib ko'rinadi, chunki ularni egri chiziqlar yoki nurlar tarami kesib o'tadi.

Faktorlar (omil) o'rtasida, tekis tasvirdagi ob'yekt tizimini idrok etishga va hajmli shakllarga ta'sir etadigan, alohida o'rinni ko'rish xususiyatlaridagi psixofiziologiya, ayniqsa fizologik optika egallaydi.

Ko'rishga oid illyuziya - insonga optik aldanish ta'sirida oson o'zgarishi xosdir. Ko'zning biomexanikasi ayrim optik illyuziyalarning paydo bo'lishiga javob bo'ladi. Masalan, vertikal uzunasiga, gorizonta tengligidan kaltaroq tuyiladi, shuning uchun ko'zning gorizonta harakati oson bajariladi va gorizonta oson o'qiladi, uni o'qishda kam vaqt sarflanadi. Bu tafovut tamoman aniqlangan o'lcham, shuning uchunki ta'sir qiluvchanlik va sezuvchanlik orasidagi kuchga, uni to'xtata oladigan matematik tobelik mavjud. Illyuziyalar ko'zning eng muhim

yuqori tashkil etuvchanlik xususiyatidagi barcha ko'rinadigan ob'ektlarning bir biologik koordinatsiyalashgan kartinaga, ya'ni ochiqlikka (erkin), oraliqqa (o'tish yo'llari) ta'kidlanadi, kontrast chegaralar (orientirlar) ajratiladi – ayniqsa vertikal, barcha teng bo'lmagan, har qanday farqlar, siyraklik va to'plamlar muqarrar qo'shimcha xulosa bo'ladi.

Ularning mazmuni geometrik va chiziqni, shaklni ko'rishdagi butunlay tenglik, ular o'rtasidagi oraliqlar, grafik materiallar bilan to'ldirilgan va toza qoldirilgan (yorug'likning irradiatsiyasi) elementlar (shakllar) ning chinakamiga to'g'ri kelmasligini o'z ichiga oladi.

Faktlarni buzib ko'rsatish, qayerda geometrik to'g'ri shakllar parallel chiziqlarni kesib o'tsa, shakllar tomonlarida o'tkir burchaklar hosil ailsa, juda ham ko'rgazmali namoyon etiladi.

Illyuziyalardan ko'plari belgilangan va yuz yil oldin bayon etilgan. Biroq, butunlay tushunish va umumqabul qilishda, nima uchundir idrok qilishdagi ko'rish tizimini buzilganga o'xshash tasvirlar, hozirgi davrgacha yo'q. Barcha optik illyuziyalarni shartli ikki guruhga bo'lish mumkin:

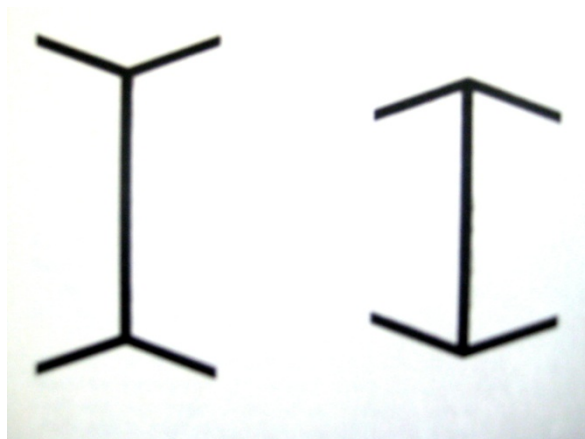
- fonsiz shakllarni aslida buzib ko'rsatish;
- shu xildagi fonni taklif etadigan, shakllarni buzib ko'rsatish.

Ko'rishga oid illyuziyani o'rganishni F.Tselltner topilmalari, ya'ni sotib olingan gazlamadagi tasvirda effektiv vizual o'xshashlik va vertikal parallel chiziqlarni ularni egri chiziqlar bilan kesishining to'g'ri kelmasligidan boshlagan (1860). Ushbu illyuziya ayniqsa, qachonki kesib o'tilgan chiziqlar 45° teng bo'lib, burchak hosil qilsa namoyon etiladi.

Bunday illyuziya variantlari, o'tkir burchaklarning hajmi bo'rttirilgan optik qoidaga asoslanadi, ikki to'g'ri chiziqning egilganlik effekti va ushbu to'g'rilikning qavariq effektivligi hisoblanadi.

Ayrim oddiy tasvirlar xiyla katta buzib ko'rsatishlar bilan baholanadi (ayrimlari 20% uzunroq yoki kisqaroq, to'g'ri chiziq yaqqol qiyshiq ko'rinadi va hokazo). Amaliy jihatdan bu buzib ko'rsatilishni barcha insonlar ko'radilar.

Shu narsa e'tiborga loyihki, xuddi shunday ko'rinish hayvonlarda ham kuzatiladi (baliqlar va kabutarlar).

Bu xildagi tasvirlardan eng mashhuri Myuller Layer o'qlari hisoblanadi (1889 y. yozilgan “o'qlar illyuziyasi”). Bu shunchaki o'qlarning bir jufti, yog'ochlarining uzunligi bir xil, bir o'qning uchi har tomonga tarqaluvchi, ikkinchisi esa yig'iluvchidir. Tarqaluvchi o'qning uchi uzunroq tuyuladi, garchi ularning uzunligi bir xil bo'lsa ham. Illyuziyayog'ochyo'qholatidahamsaqatlanadi, garchiularochiqroqbo'lsaham.

Shaklningikkiqismiucholchamliob'yektsifatidahamsharqlanadi. Masalan, xonalarningshiftvadevorlari, polvadevorlarorasidagichegaralar (chiziqlar) “ichki” burchaksifatidaxarakterlanadi.

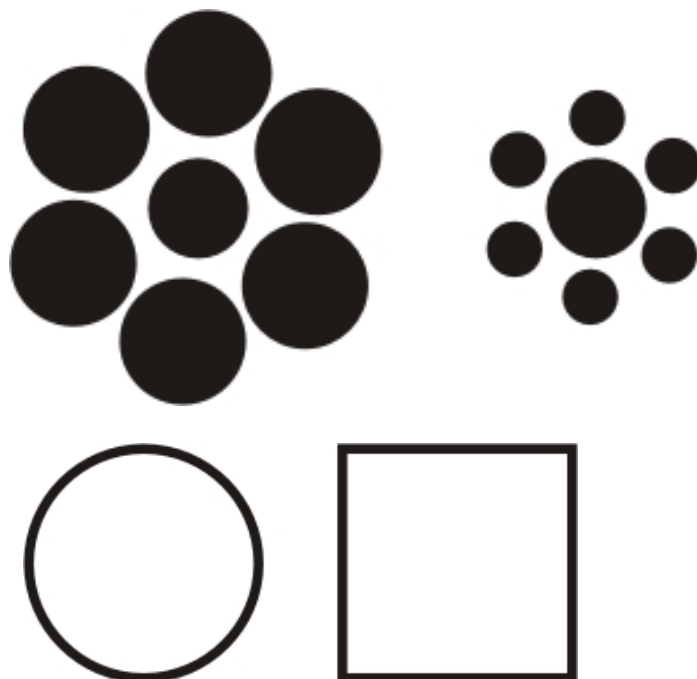
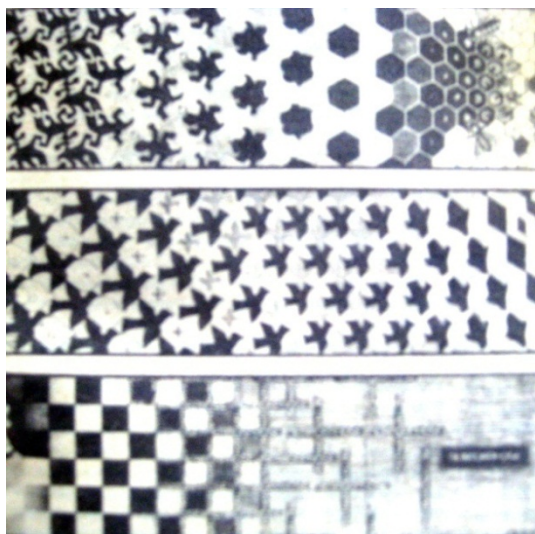
Shubilanbirgadevorkuzatuvchidanuzoqlashadivamarkaziyvertikalningkattakichikligi (yondevorchiziqlariningo'xshashligi) qaytadanbaholanadi. Ikkinchiholatda – “tashqi” burchak; tomlarchizig'ivabinoningfundamenti; kuzatuvchigaidroketilayotganob'yekthammasidanko'ra,yaqinroqdir (yokiuningtasviri), qarshitomondagi, balandligibo'yichayetarlichabahoberilmaydi.

Shakllarning va hajmlarning buzib ko'rsatilishi vertikal chiziqlarning uzunligini bo'rttirib ko'rsatish hisobiga, alohida oddiy chiziqlar darajasida ko'rgazmali namoyon etiladi (gorizontalga perpendikulyar).

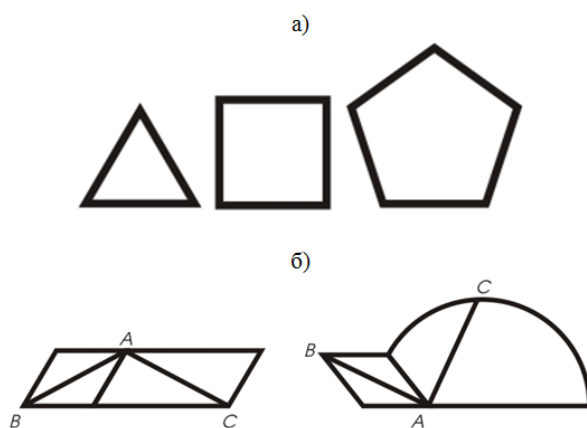
Effekt guruhlarda chiziqlarning birlashishida kuchayadi va nihoyat ko'rgazmali tarzda, chiziqlardan tuzilgan shakllarda namoyon bo'ladi.

Shuningdek xarakterli illyuziyalarga quyidagilar tegishli:

- predmet va uning qismi o'rab turgan elementlardan qat'iy nazar turlicha idrok etiladi (kontrast qonuni), jumladan, turli o'lchamdagi aylana o'rtasiga joylashgan, bir xil aylanali maydonlarning, o'zgargandek tuyulishi.
- turlicha hajmdagi aylana o'rtasidagi bir xil aylanalar maydonining o'zgarganidek tuyulishi;
- kvadrat, aylanadan yuqori ko'rinishi, garchi birinchi balandlik ikkinchi diametriga teng.

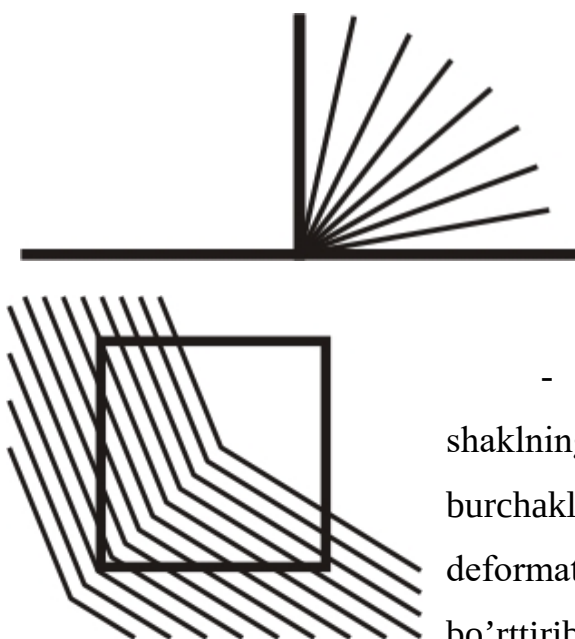

- hajmni baholashdagi ko'rish xatolari uchburchak tomonlarining uzunligi bo'yicha, kvadrat va beshburchakligi bo'yicha teng (shakldan shaklgacha tomonlar hajmining cho'zilish taassuroti) .

Ko'rishga oid faktlarni buzib ko'rsatish: a) uch shaklning tomonlari teng;

b) AV va AS kesimlarni baholashda ko'rishdagi xatolar.

- aralash to'g'ri burchaklarning, chiziqlar taramining ajratilgan va ajratilmagan ko'rishdagi teng emasligi.

- kvadrat tomonlarning, aylana shaklning shtrix bilan kesishganligi, o'tmas burchaklarning hosil bo'lishidagi vizual deformatsiya (o'tkir burchaklar hajmlarini bo'rttirib ko'rsatishdagi optik qonuni).

- sezilarli darajadagi uzunlikdagi vertikal parallel chiziqlarning yuqori tomonda ayri bo'lib ko'rinishi, chiziqlarni burchak tagidan kirishini kuchaytiradi.

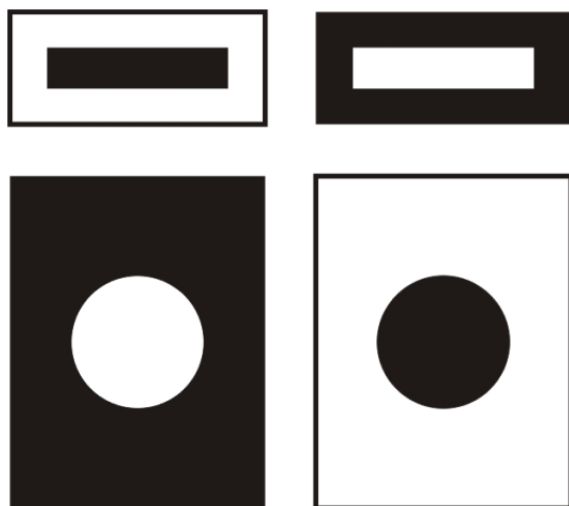

Irradiatsiyalar ko'rinishi bilan bog'liq, illyuziyalar o'ziga xos guruhlarini tashkil etadi.

Irradiatsiya (lotinchadan irradiatio - charaqlayman, nurlar tarataman degan ma'noni bildiradi) – qora fondagi rangi ochiq shakllarning hajmi turlicha o'lchamdagi oq fondagi qoraroq shakllarga nisbatan kattaroq

bo'lib ko'rinishi.

Asosiy illyuziyalarni bilish va vizual faktlarni buzib ko'rilishdagi korrektirovka arsenaliga ega bo'lish, muhit ob'yektlarini, ya'ni go'zallik va uyg'unlik ma'naviy-ruhiy komfortni ta'minlash uchun kerakli lahzalarni yaratishda yordam beradi.

Xuddi shunday, vizual kommunikatsiya vositalarida «O» harfi, dumaloq shaklga ega bo'lgan, boshqa harflar, sonlar, belgilar va grafik elementlar, balandligi bo'yicha ko'shni bo'lgan to'g'ri uchburchakli harflarga va elementlarga teng bo'lib ko'rinishi uchun, past va balanddan satr chiziqlari ortidan yurishlari kerak.

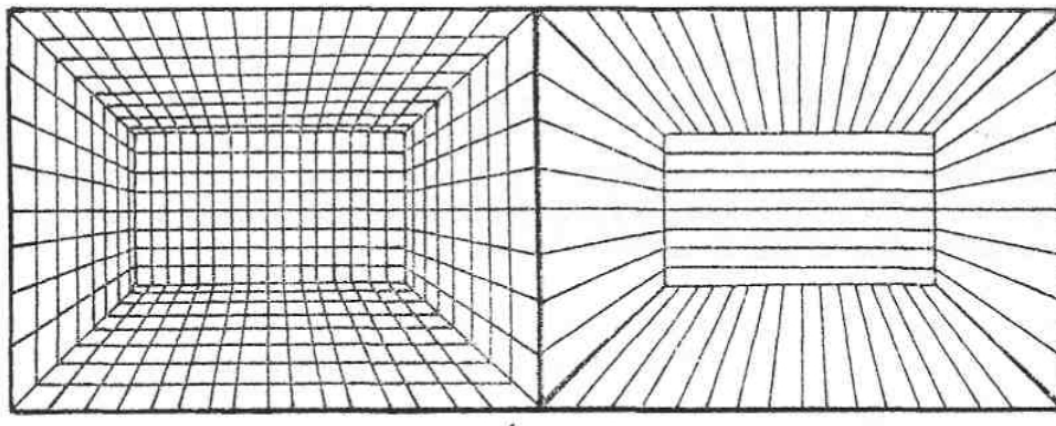
Ochiqroq yozuvlar shtrixining qalinligi, irradiatsiya effektidan, ochroq fonga nisbatan, qora fonda kichikroq bo'lishi kerak (o'rtacha 1G`3da). Shtrix qanchalik ingichka bo'lsa, kontrast yorqinligidan kuchli yorqinroq va qoraroqqa nisbatan va kuzatuvchi ko'zining moslashuviga yomonroq bo'lib tuyuladi.

Ko'z darajasidan bir necha past bo'lgan, har tomondan o'rab turgan qiyshiq chiziqli yuzaning, gorizontall chiziqlarga vizual "osilishi" effektini yo'qotish uchun, bir qancha ko'tarilish ko'shimcha qilib beriladi. "Osilish" effekti qiya yuzaligining yonma-yonligini aktivlashtiradi.

Shakllarni korrektirovkalashda muzlatgichlarni, kir yuvish va tikuv mashinalarini, boshqa maishiy va ishlab chiqarish jihozlarining shaklini yuzaga keltirishda, shuningdek uncha katta bo'lmagan o'rta ob'yektlarda (kioska, telefon butkalari va hokazo) qo'llash mumkin.

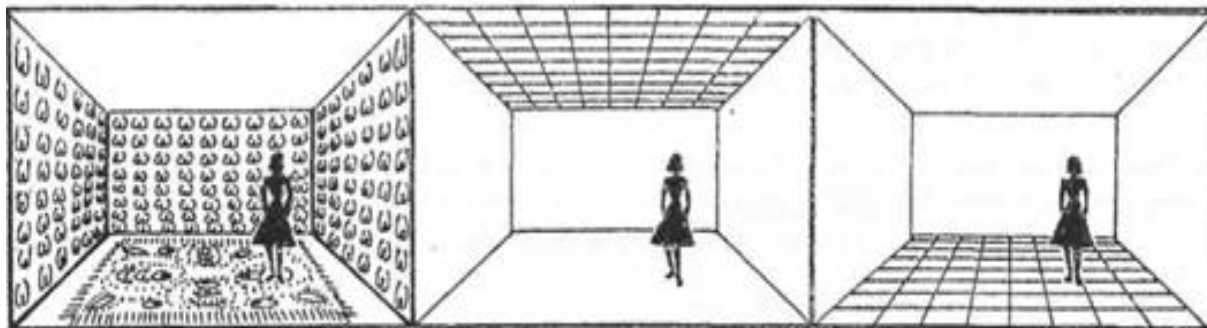
Ayrim vertikal yuzalarning qavariqligi egilganlik taassurotini bartaraf etadi, shaklga ko'proq egiluvchanlikni beradi.

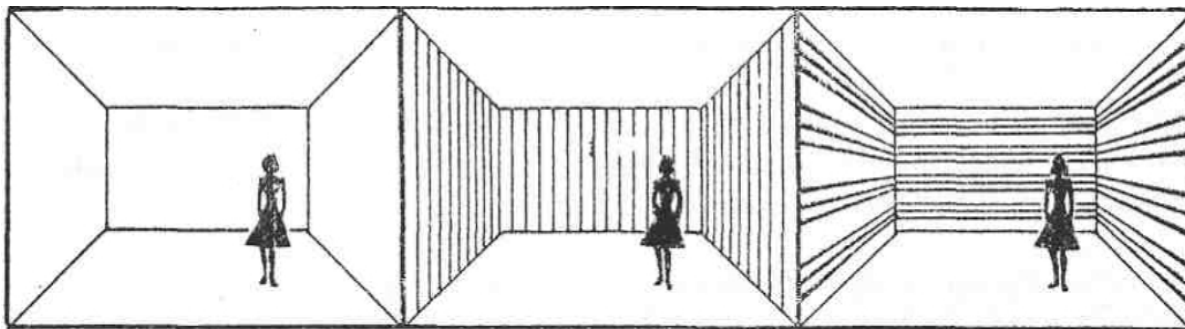
Optik illyuziya xususiyatini, kontrastlar, ko'rish xotirasi va irradiatsiya psixojismoniyligini yuzaga kelishini hisobga olish, xona o'lchamini ko'rish orqali idrok qilishda ta'sir etadi.

Grafika hisobiga ko'zga doimo asabiy ta'sir etilishi:

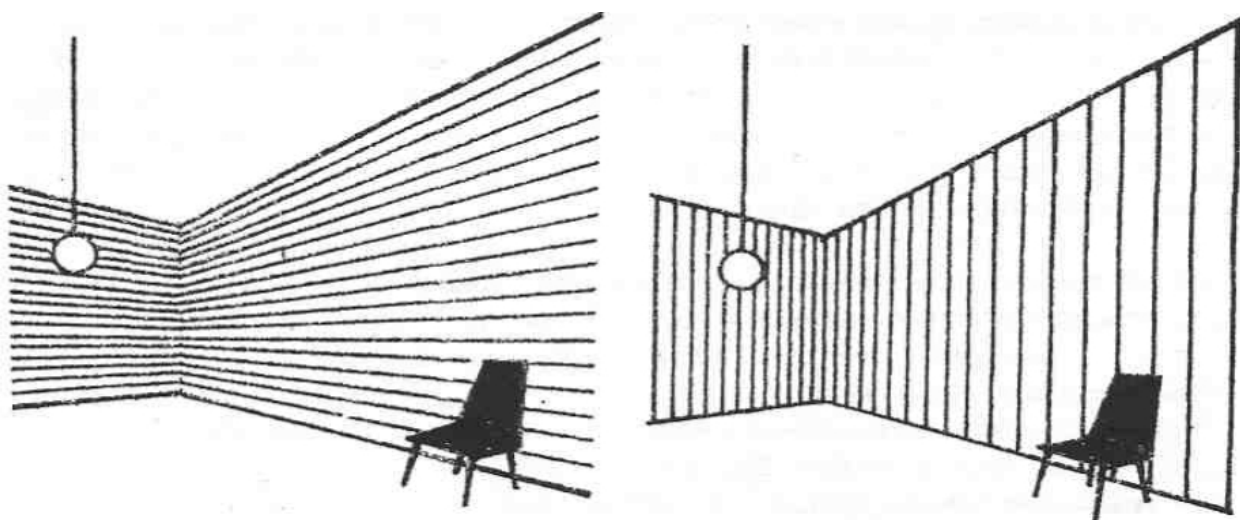
- ochiq silliq bo'yalgan xona kengroq tuyuladi;
- vertikal yo'l-yo'l chiziqlar xonani baland ko'rsatadi;
- gorizontal yo'l-yo'l chiziqlar pastroq taassurotni beradi;
- devorlar va pollar ola-bula bezatilgan xonalar notinchlik, tartibsizlik, xona hajmining kichikligi hissini chaqiradi;
- katak gulli shift xonani vizual past qiladi va ruhiy bosim o'tkazadi;
- polning kletka naqshligi unga xarakatsizlikni beradi.

Grafika (naqsh) hisobidan xonani belgilangan effektda idrok qilishga erishishdagi xarakterli usullar:

- devordagi takrorlanuvchi gorizontalar xarakterli taassurotni, fazoviylik dinamikligini yaratadi;
- devordagi takrorlanuvchi vertikal chiziqlar osoyishtalik taassurotni, fazoviylik statikligini yaratadi.

Dinamik fazoviylik. Statik fazoviylik

Badiiy amaliyotda rassomlar ongli ravishda optik illyuziyalarning ko'rinishidan foydalanadilar va ularning harakatlarini to'g'irlaydilar.

Xuddi shunday, masalan, qadimgi greklar "kurvatura qonuni"ni ochdilar (kurvatura - ustun tashqi ko'rinishining qiyshiqqligi). Ular qiyshiq ustunga do'nglikni beradi, bu ustunlar tekis va chiroyli ko'rinishga erishish uchun.

Kompozitsiyaning badiiy usullari inson atrof muhitni psixofizik idrok etish bilan bog'liq.

Munosabat, mutanosiblik

Har doim yaxlitlik qismlardan iborat, o'lchamlarning turli qismlari bir-biriga nisbatan va yaxlitlikka belgilangan munosabatda bo'ladilar.

Inson o'zini o'rab turgan muhitni shakl bo'yicha ajratadi. Shaklga qandaydir predmetga qiziqish hayotiy zarurat yuzasidan qabul qilinishi mumkin yoki shaklga chiroyiga qarab qiziqish bo'lishi mumkin.

Tuzilish asosidagi shakl, qaysiki simmetriya uyg'unligida va oltin kesimda yotadigan, ko'z orqali juda yaxshi idrok qilishda va go'zallik va uyg'unlikni paydo bo'lishini his qilishda yordam beradi.

Oltin kesim tamoyili – tizimli va yaxlitlikni funktsional barkamolligi va ularning qismlarini san'atda, fanda, texnikada va tabiatda yuqori namoyon bo'lishi.

Oltin kesim (oltin mutanosiblik, chekka va o'rta munosabatga ajratish) – uzluksiz o'lchamni ikki qismga shunday munosabatda ajratishki, undagi kichik qism katta qismga tegishlidek, katta qism esa barcha o'lchamga tegishli bo'ladi.

Bizgacha yetib kelgan anik adabiyotlarda bo'laklarni chekka va o'rta munosabatda ajratish (ἄκροςκαὶμέσοςλόγος) ilk bor Evklidda “Boshida” (eramizchaga 300 yil oldin) uchraydi, qayerdadir u to'g'ri beshburchakni qurish uchun qo'llaniladi.

Luka Pacholi, Leonardo da Vinchining do'sti va zamondoshi, bu munosabatni “ilohiy mutanosiblik” deb atagan. “Oltin kesim” termini (goldener Schnitt) 1835 yili Martin Om tomonidan kundalik hayotga olib kirilgan.

Oltin kesim ko'plab ajoyib xususiyatlarga va boshqa ko'plab hayoliy xususiyatlarga ega. Ko'p inson oltin kesimni bir yarim va ikki o'rtasidagi barchasini “topishga intiladilar”.

4. Umumiylik va yaxlitlik

Kompozitsiyaning yaxlitligi va uning elementlarining umumiyligi, uyg'unlikda qanday namoyon bo'lsa, uning hislati ham shunday namoyon bo'ladi.

Elementlar biri biri bilan uyg'unlashganda o'zaro ajralmas bog'liqlikni, bir-biriga nisbatan moslikni topadilar.

Har bir element nafaqat o'ziga tegishli ahamiyatga ega, va umumiy shaklni o'ziga bo'ysindirishda ham namoyon etiladi.

Kompozitsiyaning har bir ta'rifida doimo uning asosiy belgisi – shaklning yaxlitligi ishtirok etadi.

O'z navbatida kompozitsion faoliyat o'z yo'nalishida va pirovardida bunday umumiylikka va yaxlitlikka erishish maqsadiga ega bo'ladi. Shu bilan shakl kichik va kattalikda umumiylikka ega bo'ladi. Unda tasodifiy elementlar va tasodifiy aloqalar mavjud emas.

Bu barchasini qamrab oladigan va dizaynda kompozitsion badiiy shaklni tashkil etadigantamoyilni birlashtirish. U kompozitsiyani qurishdagi usullarni va barcha vositalar o'rtasidagi chambarchas bog'liqlikni o'rnatadi.

Bunday bog'liqlikni o'rnatilishi natijasida shaklning umumiy xarakteri, aniqlovchiligi, nihoyat, tomoshabinga ta'sir etadigan barcha kuchlar namoyon etiladi. Bunday xarakter yo'qligida shakl uyg'unsez, bo'lak-bo'lakli, yaxlit emasdek ko'rinadi.

Umumiylik va yaxlitlik kompozitsiya qonunining asosiylaridan biri sifatida ko'riladi.

Dunyo san'atining barcha amaliyotida uning barchasi namoyon bo'lishi shak-shubhasiz umumiylik qonunining hayotiyliigi va kompozitsiyaning yaxlitligini isbotlaydi.

Bir vaqtning o'zida badiiy tajriba: umumiylikning yo'qligi va yaxlitlikning yo'qligi shaklning ifodaviy xususiyatini yo'qotadi, estetik zararli shakllanib boradi.

Yaxlitlik – bu, qoidaga ko'ra o'zida murakkab sistemani va tizimni ifodalaydigan, bizni o'rab turgan predmetlarning ob'yektiv xususiyati.

Butunlik oddiy summaning qismi emas, u qarama-qarshi xarakterga egadir – muntazamlilik va nomuntazamlilik, turlik tumanlik va bir xillik va hokazo. Har birtizim uchun qismlarning optimal o'zaro munosabati va ular o'rtasidagi

bog'liqlikni mavjudligi, uning ko'rish orqali bir butun qilib qabul qilishni ta'minlaydi.

Yaxlitlikning asosiy belgilari bog'liqlik, cheklanish, to'liqlik, ixchamlilik, turg'unlik hisoblanadi.

Bog'liqlik –bog'lanish darajasi bilan, yaxlitlikni parchalanishdan saqlab qolish orqali aniqlanadi.

Cheklanganlik – bu ob'yektlarni va muhitlarni, fonni va shakllarni ajratish (masalan, ob'yektni aylanaga, ellipsga, kubga kiritishga bog'liq bo'lishidan qat'iy nazar).

Yaxlit ob'yektning mukammalligi – informatsiyani tarqatuvchi hisoblandi.

Ixchamlilik – bir vaqtda idrok etilgan qismlar miqdoridan aniqlanishi mumkin.

Yaxlitlikning uyg'unligi – juda yuqori darajadagi yaxlitlik, qaysiki katta yoki kichik o'lchamdagi tabiiy, tabiatga oid, shuningdek inson muhitida yaratilgan real predmetlarga mos keladi.

Qadimdan rassomlar “garmoniya” (uyg'unlik) tushunchasiga turlicha fikrlarni bildirganlar. Grekcha “harmonia” so'zi kelishganlik, moslik, vazminlik ma'nosini bildiradi.

Garmonik yaxlitlikning quyidagi qirrlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- yaxlitlikni uning qismlarida takrorlanishi;
- qismlarning yaxlitlikda teng bo'lishi;
- yaxlitlik va qismlarning mosligi;
- qismlarni yaxlitlikda vazminligi;
- yaxlitlikning birligi.

Yaxlitlikning uning qismlarida takrorlanishi qismlarni bir butun birlashishiga o'xshashlik asosiga xizmat qiladi. Uyg'unlik ob'yekti uchun olib boruvchi, ko'p qirrali belgilarning takrorlanishining borligi xarakterlidir. Bunday belgilar, masalan to'g'ri burchaklarni yoki qiyshiqlik xarakterini takrorlashda xizmat qilishi mumkin.

Qismlarni yaxlitlikda teng bo'lishi qismlarni asosiy va ikkinchi darajali tavsifnomasi asosida birlashishiga xizmat qiladi. Asosiysi uning eng katta o'lchami, massasi yoki boshqa elementlarning, shakllarning, rangning, fakturaning bir-biriga nisbatan joylashuviga qarab ajratilishi mumkin. Yaxlitlik va qismlarning mosligi qismlarni yaxlitlikka mutanosiblik asosida va boshqa turlarning o'zaro nisbatiga moslashtirishga xizmat qiladi. Qismlarni yaxlitlikdagi vazminligi qatnashuvchilarni ishga bor kuchi bilan – o'ziga tortishi, bir-biridan itarishida roziligi uchun xizmat qiladi. Birlik barcha tamoyillarni kelishishda, shakllarni yaratishdagi joylashishini talab etadi. Birlik qonunida va kompozitsiya yaxlitligida aksni va o'rab turgan dunyo ob'yektlarning tashkil etishdagi tabiat tamoyillarini mujassamlashtirishga ega bo'ldilar. Axir chambarchas bog'liqlik misollari va shaklning barcha elementlarining o'zaro kelishishida inson doimo ko'z oldida: daraxt bargining shakliga, uning butalarini va tanasining mosligini, barcha hayvonlar tanasining qismi, tabiiy landshaftlarning uyg'unligini maqsadli kelishganligini ko'rgan.

Qat'iy tartibda joylashgan barcha qismlar, guruhlashayotganda va tenglik asosida yaxlitlikka birlashayotganda, balans qilishda, simmetriyalar, takrorlanishi, ritmda, teng bo'lishda, mutanosiblikning o'zaro munosabati.

Grekchadan kelib chiqqan “xaos” termini va ilk bor “fazoviylik, bo'shliq” va tubsiz” ma'nosini anglatgan, bugungi kunda bu so'z so'zlashuv tilida tartibsizlikni belgilash uchun ishlatilgan, qachondir bu termin XVII asr davomida ahamiyatga ega bo'lgan.

Matematikaga va fizikaga muvofiq ravishda “tartibsizlik”ni tizimning belgilangan tartibi, prognozlashdagi qiyin ta'siriga ataladi.

Xaos – bu shunday holatki, unda kelajakdagi u yoki bu tizimni rivojlanishi oldindan aytish juda qiyin yoki umuman aytish mumkin bo'lmagan.

Oddiy qilib aytganda, bu chalkashlik, aniqliklikning bo'lmaganligi va tizimni tashkillashdagi izchillikdir. Biroq shuni nazarda tutish kerakki, kaosni

zararli ko'rinish deb, izdan chiqarish deb hisoblash mumkin emas. Xaosni mumkin va o'rganish kerakdir, bundan tashqari, uni barcha faoliyatda qo'llash mumkin.

Masalan, xaos tushunchasi sinergetika uchun juda muhimdir, ya'ni tizimlarni tashkil etishda elementlarining kelishilgan o'zaro ta'siri. Bundan tashqari, element sifatida odamlar faoliyatida jamiyat ko'pincha tartibsizlik, spontanlik xarakteriga ega bo'ladi.

Insonning barcha maksimal tartibga solishga, tizimlashtirishga intilishi, ko'pincha shundaylik olib keladiki, xaosga munosabatni qayta ko'rib chiqishga va uni tan olishga olib keladi, bu bor yo'g'i, belgilangan qonunni tavsiflaydigan va boshqaruvga ta'sir o'tkazadigan tizimlarning holatidir.

Agar siz tabiiy qirg'oq chizig'iga samolyotdan qarasangiz, siz o'zingizning e'tiboringizni bir qancha uzunlikdagi kichik butalarga va yoriqlarga qaratasiz. Agar siz plyajga qo'nmoqchi bo'lsangiz, siz xuddi shunday shakllarni, tog'li tizimlarda aks etgan, yuzasida bevosita toshlar va hattoki cho'qqilarni shakllantiruvchi qismlarni ham ko'rishingiz mumkin

Fraktallar

Fraktallar – tenglashtirish, ya'ni noto'g'ri modeldash, ammo o'zimizni topgan, o'xshash dunyoni g'ayratda qoldirish.

Fraktallar 1960 yillar Mandelbrot tomonidan (Benoit Mandelbrot) topilgan, ya'ni u darsliklarda aytilishicha unchalik ravon va oldindan ayta olinmagan matematik haqiqiylikni uddasidan chiqishda bizga yordam berish uchun yo'l qidirgan. Xaos xususiy tartibiga ega ekanligi Mandelbrotning asosiy kashfiyotidir.

Bunday o'xshashlik – ya'ni tasodifiy obrazlarda qo'pol va g'alati joylarni his qilish tartibiga olib keladi.

Hech qanday amaliy qoplamalar “tekislikni” aniq tavsiflay olmaydi, shuning uchun hech qanday tekislik absolyut ikki o'lchamli bo'la olmaydi.

Barchasi kichkina qo'ltiqchalarga va yoriqlarga egadir, hech narsa butunlay sillik va uzluksiz emasdir.

Mandelbrot fraktallari – tenglashtirishdir, ya'ni ob'yektlarga kasrli o'lchovni taqdim etadi, bu munosabatga nisbatan inqilobiy hisoblanadi, ular bor narsani qabul qiladi, ya'ni voqeylikning hech biri unchalik ochiq oydin va tartibli emasdir.

XULOSA

Kompozitsiyaning asosi vizual qabul qilish alifbosi hisoblanadi.

Qo'llanmada bayon etilgan asosiy tayanch ma'lumotlar va tushunchalar, asosiy vizual qonun va qoidalarni tushunishga yordam beradi. “Kompozitsiya asoslari” fanidan auditoriyada bajariladigan va mustaqil ishlar o'quv-uslubiy majmuada batafsil keltirilib, olingan bilimni mustaqil rivojlantirishga va mustaxkamlashga imkon beradi.

Kelajakda, arxitektura muhitlari dizayni talabalariga amaliy, kurs ishlariga va professional faoliyatida, anchagina chuqurroq o'rganishda va hajmli-fazoviy kompozitsiyani amaliyotda qo'llash lozim bo'ladi. O'rganish va egallab borish, insonni ko'z bilan qabul qilish xususiyatlariga tayanib va uning psixofizilogik imkoniyatlariga, berilgan hajmli-fazoviy kompozitsiyani mazmunli va qanday qilib hissiyotli-ma'noli qilib olish masalasi yechiladi. Arxitekturaviy dizayn amaliyotida va nazariyasida, bu keyingi juda qiyin, ammo juda qiziqarli qismidir. Arxitekturaviy muhit dizaynerining barcha ijodiy g'oyalari ichki va tashqi fazoviylik xususiyatlari bilan bog'liqdir.

Kompozitsiya to'g'risida va uning qonuniyatlarida bilimlarni tizimlashtirish yanada amaliy ahamiyatga ega, muxandislik va badiiy konstruklik ijodiy professional qiduruv olib borishda anchagina effektiv yo'l qo'yiladi.

Nazorat savollari

1. Fanni o'zlashtirishni baholash
2. San'at turlarini aytib o'ting.
3. Formal kompozitsiyaning xarakterli tomonlarini aytib o'ting.
4. Dizayn turlarini aytib o'ting.
5. Stilizatsiya o'zida nimani ifodalaydi.
6. «Kompozitsiya» terminini mohiyatini aytib o'ting.
7. Kompozitsiya nima?
8. Kompozitsiya vositalari nima?
9. Kompozitsiya vositalarini aytib o'ting.
10. Hajmli-fazoviy kompozitsiyadan tekislik kompozitsiyasi nimasi bilan farqlanadi?
11. Qanday kompozitsiyalar bo'ladi?
12. Kompozitsiyaning "ochiqlik-yopiq" tushunchalari nimani bildiradi?
13. Kompozitsiyada dekorativlik nima degani?
14. "Ergonomika" tushunchasi nimani bildiradi?
15. Dizaynda ergonomika nima uchun kerak?
16. Har qanday kompozitsiyaning asosiy vazifasi nimdan iborat?
17. Tekis kompozitsiyani tashkil etishdagi dastlabki elementlarini aytib o'ting.
18. Chiziqlar turini aytib o'ting.
19. Chiziqqachon dog'ga aylanadi?
20. Konturga ta'rif bering.
21. Shaklning asosiy xarakteristikasini ayting.
22. Hajmli shaklning turli tuman turlari qanday paydo bo'ladi? Shaklning kattaligi qanday o'lchanadi?
23. "Massa" tushunchasi ostida hajmli-fazoviy kompozitsiyada nimani nazarda tutadi?

24. Vizual salmoqdorlikning bir necha o'ziga xos xususiyatini aytib o'ting.
25. Faktura va tekstura tushunchalari nimasi bilan farqlanadi?
26. Fakturaning turli ko'rinishlarini aytib o'ting.
27. Kompozitsiyaning badiiy obraziga faktura qanday ta'sir ko'rsatadi?
28. Relyef qanday vujudga keladi?
29. Shaklni qanday qilib yorug'lik bilan o'zgartirish mumkin?
30. Yorug'lik yordamida fazoviylikni qanday qilib o'zgartirish mumkin?
31. Ornamentda (naqshda) rapport nima?
32. Rapportli kompozitsiyalar qayerda qo'llaniladi?
33. Modul tizimi asosida nima yotadi?
34. Modulli tizimlar qayerlarda qo'llaniladi?
35. Modulli tizimlarga namunalar ko'rsating.
36. Chiziqni tekislik chegarasi deb atash mumkinmi?
37. Chiziqqanday tavsiflanadi?
38. Ritmik qatorlarga misollar keltiring.
39. Shakllar stilizatsiyasi nima degani?
40. Shaklning transformatsiyasi nima degani?
41. Stilizatsiya va tranformatsiya usullari qayerlarda qo'llaniladi?
42. Stilizatsiyaning qanday usullari ma'lum?
43. Simmetriyaning qanday turlari ornamentda foydalaniladi?
44. Mazmunli ornament nimasi bilan farqlanadi?
45. Barcha ranglarni qanday guruhlarga ajratish mumkin?
46. Nima uchun ranglar garmoniyasi (o'zaro moslik) paydo bo'ladi?
47. Xilma xil ranglar insonga qanday hissiyotli ta'sir ko'rsatadi?
48. Kontrastlar turlarini aytib o'ting.
49. Nyuans nima?
50. Kontrastlarga misollar keltiring.
51. Nyuanslarga misollar keltiring.

52. Tenglik nima degani (tojdestvo)?
53. Mutanosiblikka ta'rif bering.
54. “Oltin kesim” nima?
55. Tabiatda va san'atda “Oltin kesim”ga misollar keltiring.
56. Masshtabga ta'rif bering.
57. Arxitekturaviy kompozitsiyada masshtablilik nima degani?
58. Masshtablilik nima bilan bog'liq?
59. Formaga qanday mahobatli masshtablilik berish mumkin?
60. Standartli masshtablilikka misollar keltiring.
61. Statik tenglik nima?
62. Dinamik tenglik nima?
63. Tabiatda va san'atda simmetriyaga misollar keltiring.
64. Tabiatda va san'atda assimmetriyaga misollar keltiring.
65. Qanday arxitekturaviy uslublar simmetriya usullarida ko'proq foydalaniladi?
66. Qanday arxitekturaviy uslublar assimmetriya usullarida ko'proq foydalaniladi?
67. Harakatsiz kompozitsiya xarakatni ifoda etishi mumkinmi?
68. Dinamika usullari dizaynda qayerda foydalaniladi?
69. Statik usullari dizaynda qayerda foydalaniladi?
70. Dizaynda kompozitsion markazlar qanday usullar bilan ajratiladi?

Atamalar lug'ati

Absolyut rang- toza ochroq va toza to'q, ya'ni ochroq ham, to'qroq ham bo'lmagan rang. Osval'dni xulosasi buyicha toza och va toza to'q ranglarni o'rtasi. Adaptatsiya – ko'zning yorug'likka, qorong'ulikka yoki rangga moslanishi. Misol uchun qorong'i joydan yorug'likka chiqgach ko'z ancha vaqtgacha yaxshi ko'rmaydi. Oradan bir necha daqiqa o'tgandan so'ng muhitga moslashadi. Shuningdek qorong'u joyga kirganda ham xuddi shunday kechinadi.

Absorbtsiya – biror yuzaga tushayotgan nur, uning jism molekulalari tomonidan yutilishi.

Additiv aralashma - ikkita bir biriga qarama- qarshi (ko'k va zarg'aldoq) ranglarni optikyo'l bilan qo'shganda hosil bo'lgan rangsizlik, ya'ni oq rangga aytiladi.

Akvarel buyog'i - tarkibi: yelim, o'ta mayin pigment, dekstrin, glicerol, asal' kabi aralashmalaridan iborat bo'lib, suv bilan aralashtiriladi. Quruq, yarim suyuq, suyuq holatlarda ishlab chiqariladi. Akvarel' bilan quruq yoki ho'l qog'ozga ishlanadi. Guash' buyog'i bilan qo'shib ishlatish mumkin.

Axromatik ranglar - kulrang va oq ranglar. Badiyot vositalari - musavvir barcha tasviriy unsurlar va badiyot uslublarini o'z asarini ifodalash uchun ishlatadi. Bunday vositalarga kompozitsiya, perspektiva, proportsiya, soya – yorug'lik, rang, faktura, shartlilik va h.k.lar kiradi deyish mumkin.

Arxitektonika (grekchadan olinganda – qurilish san'ati ma'nosini beradi) – umumiy ko'rinishda, o'ziga xos konstruktiv tizimda og'irlikka va tayanchga nisbatan, qonuniylik qurilishida badiiy ifodalikning birligi. Tor ma'noda arxitektonika – shakllar birligi, konstruktsiya va material.

Arxitekturaviy bionika – shakllarni tashkil etishdagi funktsional tizimning uyg'un shakllantirishning tadqiqot tamoyili, biologik ilmnining tarmog'i

Assimmetriya - hajm fazoviy elementlarning simmetrik bo'lmagan holdagi joylashuvi va o'zaro tarkibi.

Burash, aylantirish – oddiy simmetrik shakllarning o'ng yoki chap tomonga deformatsiyasi. Shakl uning plastikasiga mos ravishda yangi fazoviy orientatsiyaga ega bo'ladi. Aylantirish darajasi sarflangan kuchga bog'liq bo'ladi.

Burilgan joy – dastlabki simmetrik shaklning deformatsiyasi qaysiki, natijada uning sirti va qiyshiq chiziqli o'zakka ega bo'ladi.

Burmalar - bu yuza qismning egilishi, uni qisish jarayonida yuzaga keladi.

Diffuziya – yorug'lik biror yuzaga tushganda va undan qaytayotgan nurlar tartibsiz qaytsa (notekis yuzada) bu diffuziyali aks etish deyiladi.

Dizayn - (loyiha - fikr) asosiy maqsadi uyg'unlashgan jismlar muhitini yaratish. Shuningdek insonning moddiy va ma'naviy, estetik talablarini qondirishga qaratilgan ijodiy faoliyat turlaridan biri.

Egiluvchanlik – materialni shaklini egiluvchanlikdagi harakati ostida o'zgartirish.

Eskiz – bo'lajak asarning homaki qoralamasi. Har bir badiiy asar eskizlashdan boshlanadi va eskiz o'z yechimini topgandan so'ng shu asosda ishlanadi.

Estetika – san'at va badiiy ijodiyotdagi nafosat, tabiat va hayotdagi go'zalliklar haqidagi falsafiy ta'limot.

Faktura - biror jismning sirti, yuzasini silliq yoki g'adir – budurligi. Shuningdek, ranglar ham fakturalik ko'rinishga ega bo'lishi mumkin. Masalan, issiq, yengil ranglar oldinga intiluvchi, fakturalik ranglarga kiradi, og'ir va sovuq ranglar “fakturasiz” ko'rinishga ega.

Fon - har qanday jism o'z foniga ega buladi. (tasviriy san'atda) kuzatilayotgan jism albatta biror fonga nisbatan yaqqollashadi. Masalan: Daraxtni orqasidagi imorat yoki osmon uning foni hisoblanadi.

Formalli kombinatorika– ob'yektning morfologik sifati o'zgarishiga qarab barcha mumkin bo'lgan operatsiyalar (shakllar, konfiguratsiyalar, hajmlar, qismlarni joylashtirish va hokazo). Bunday operatsiyalarga quyidagilar tegishli: qismlar yoki bir butun elementlar o'rnini almashtirish (joylashtirish);

elementlarning bir-biriga mosligi va ularning sifatini tashkil etish; elementlar, bir butunni tashkil etadigan miqdorini o'zgartirish; elementlar bazasini o'zgartirish (hajmli va geometrik detallar), material, fakturalar, ranglarni o'zgartirish.

Garmoniya (o'zaro moslik) (qadimgi grekchadan *garmonia*) – qismlarni bir-biriga to'g'riligi, mosligi

Grafika - tasviriy san'atning bir turi grafika, odatda oq - qora rangda ishlanadi yoki chegaralangan, shartli ranglarda ishlanib, asosan bosma usulda tasvirga tushuriladi.

Havo perspektivasi - jismlarni kuzatuvchi ko'zdan uzoqlashgan holatida sodir bo'ladigan rang jihatlarini tashqi shaklii ko'rinishining xiralashuvi, kuzatuvchi va kuzatuv ob'yekti o'rtasidagi havo qatlamining quyuvlashishi oqibatidagi o'zgarish.

Ijodiy faoliyat - har qanday san'at yoki adabiyot sohasidagi yaratuvchanlik faoliyatga ijodiy faoliyat deyish mumkin. Ijod albatta yaratuvchanlik bilan bog'liq. Tasviriy san'atda musavvir kartina yaratadi, ya'ni u kompozitsion mavzu yechimini beradi. Agar biror tayyor shakldan ko'chirilsa u ko'chirma bo'lib ijodkorlikga kirmaydi.

Illyuziya - tasviriy san'atda biror jismni tasvir orqali qayta eslatish, uning aynan shaklini jonli eslatish. Teatr sahnasida suv, quyosh, oy, yulduzlar, harakatdagi bulutlar va h.k.larning illyuziyasini tasvirlash.

Impressionizm- (francuz tilidan – ta'sirot) XIX – XX asrlarda tasviriy san'atdagi bir oqim. XIX asr oxirlarida boshlangan bu oqim tasviriy san'atda hukm surgan “akademizm” va “klassicizm”ga qarshi bo'lib, jonli hayotiylikka, oddiy syujetlilikka muhitning o'z go'zallik holatida tasvirlashga intilganlar.

Inter'yer - binoning ichki ko'rinishi. Xonalar, foye, koridor, va h.k.

Issiq ranglar - doiradagi sariq ranglardan binafsha ranglargacha bo'lgan, ya'ni sariq, zarg'aldoq, qizil, purpur ranglar.

Joyni o'zgartirish - soni va sifat tartibi bo'yicha bir xil bo'lgan elementlar, ob'yektlar, barcha elementlarga teng, biroq tartibi bo'yicha va bu elementlarning joylashish tartibiga qarab har xil.

Joylashtirish – ob'yektlar, son tartibi bo'yicha bir xil, biroq sifatiy tartibi bo'yicha, almashinuvi va joylashtirish tartibi bo'yicha turlicha. Tartib kengaytirish, cho'zish – shaklning geometrik o'zgarishi, lekin shunda ham bir tekislik o'zining ilk o'rnini saqlab qoladi (cho'zilish tekisligi). Uning boshqa barcha parallel tekisligi cho'zilish tomonga joylashtiriladi.

Kinetizm (grekchadan. kinetiko's – harakatga olib keladigan) – badiiy ijod turi, uning asosida shakl harakati, har qanday o'zgarishi, g'oyasi yotadi. Kinetizm sintez san'atiga intiladi.

Kinetik san'at - zamonaviy san'atda avangardlik yo'nalishi, fazoviy-dinamik tajribaga orientir oladi. Harakatlanish, yoritilish va jarangdor qurilmalarni estetik effektida yaratilishiga asoslanadi. 1920-30 yy. paydo bo'lgan (Tatlin V.E., A. Kolder), 60-yillarda rasmiylashtirilgan (N. Sheffer, X. Le Park).

Kolorit – badiiy asarning rang tonlari jihatida tuzilishi. Rang tonlarining uyg'unligi, obrazlilik koloristik yechim issiq yoki sovuq tonlarda bo'lishi mumkin. Kolorit tomoshabinda zavquyg'otishi, kayfiyatiga har xil ta'sir etishi mumkin.

Kontrast- tonlarning bir – biriga nisbati, axromatik yoki xromatik ranglarni bir – biridan ajralib turishi; soya va yorug'likning o'zaro farqi; qarama – qarshilik, ziddlik. Kontrast (keskin farq) – shakllarning, plastikaning o'lchami, rang, fakturaning keskin farqi.

Kombinatorika – bu topilgan turli birikishlarning (kombinatsiyalar), birga qo'shilishlarning, muayyan tartibda ushbu elementlarni joylashtirilishi usullari.

Kompozitsiya (lotinchadan«compositia»- tuzish, bog'liqlik ma'nosini beradi)– asarning badiiy mazmunini ochib beradigan vosita; shakl qismlarining garmonik o'zaro nisbati; asarni yaratish va loyihalash jarayoni.

Konstruktivizm (lotinchadan. constructio – qurish) – XX asr boshida ovrupa davlatlarida san'atlar qatorida paydo bo'lgan badiiy yo'nalish, asoschilari badiiy obraz asosini kompozitsiyada emas, balki konstruktsiyada ilgari surganlar.

Massa (og'irlik) – shakl o'lchamini (katta-kichikligini) assotsiativ qabul qilish.

Materialning formovkaga oid quvvati – uning quvvati detallarni qiyin fazoviy shakllarga maxkamlash va ishlangan narsani ekspluatatsiya jarayonida saqlab qolish.

Modul – bu o'lcham birligi. Dizaynda modul – bu katta-kichiklik, qandaydir predmetning, mashinaning yoki inshootning, yana shuningdek detallar, tugunlar va elementlar hajmlar hisobidan kelib chiqib qabul qilish, qaysiki har doim tanlangan modulga nisbatan qisqa.

Modulli tizim – hisob-kitoblar uchun foydalanishda, modullar va hisob-kitoblar qoidasining majmui.

Mutanosiblik - moslik, predmetlarning alohida qismlarini o'zaro nisbatini aniqlovchi va o'rtasida, o'zaro uyg'unlikni namoyon bo'lishi.

Nyuans (frantsuzchadan. nuance – rang turi, sezilar-sezilmas o'tish) – o'xshaydigan elementlar xarakteristikasining bilinar-bilinmas farqi. Nyuans - ranglarni bir – biridan juda nozik farqlanishi; yorug'lik va soyaning biridan – ikkinchisiga sezilar – sezilmas darajada o'tishi.

Og'ir ranglar - ranglar bunday ranglarga qizil, binafsha, ko'k, yashil, malla, qora kabi ranglar kiradi.

Och ranglar– oq kutbga tomon yaqinlashgan sari ocharib borgan ranglar, oq aralashgan ranglar och ranglar turkumiga kiradi.

Op-ART (inglizchadan. Op-art – qisqartirilgan varianti Optical art – optik san'at) – turli ko'rishga oid illyuziyalarda foydalaniladigan, tekis va fazoviy shakllar xususiyatida barpo etilgan, XX asrning ikkinchi yarmidagi badiiy oqim.

Perspektiva - jismning forma va o'lchamlari, shuningdek uning rang xususiyatlarini masofadan o'zgarib ko'rinishi. Ko'z orqali idrok etilgan fazoviy jismlar formalarini tasvirlash qonuniyatlarini tadqiq etuvchi fan.

Pigmentlar - barcha bo'yoqlar - metallar kukinlaridan tabiiy holda, ya'ni o'simliklar tomirlari, yer yoki mayda hashoratlarni maxsus usulda yanchilib, ularning talqonlaridan tayyorlanadi. Bo'yoqlar rang talqonlariga eylim qo'shilgan suv bo'yoqlar, hamda emal', yog' qo'shilgan, ya'ni yog'li asosda tayyorlanadi.

Polixromiya - ranglar majmui, rang – baranglik.

Puantalizm- impressionist rassomlar (Pol Sin'yak, Sera va boshqalar) tabiatning ertalab, tush payti, kun botish ifodalashda rang “nuqtalari”dan foydalanganlar; issiq rang “nuqtasi” yonidan sovuq “nukta” qo'yib, rang uyg'unligiga erishish.

Ramz - obraz, ramziylik (tor ma'noda biror rangni ramziyligi, masalan O'zbekiston bayrog'idagi ranglar ramziy ifodalanadi, ya'ni osmon, yer, tabiat va h.k.)

Rang - bu jismning, ko'rinish jihatdan xususiylik alomati. (Temir – kulrang, oltin- sariq, daraxt- yashil yoki qizil mato, ko'k ko'ylak va h.k.).Ranglar jismlarga quyosh nuri yoki sun'iy yorug'lik tushish oqibatida o'z harakterini namoyon qiladi. Quyosh nurida 7 xil spektr ranglari mavjud. Bular- qizil, zarg'aldoq, sariq, yashil, ko'k, havorang, binafsha ranglar. Shuningdek inson tomonidan yaratilgan rang bo'yoqlari turlari ham (sotuvda) 30 ga yaqin.

Rang doglari - biror yuzaga surtilgan, ma'lum maydonda o'z xususiy ta'sir kuchiga ega rang dog'lariga aytiladi.

Rang konstantligi - biror jism rangini va uning umumiy ko'rinishini xotirada saqlanib qolishi. Masalan, oqburni qizil yorug'lik tushgandagi holatini kuzatayotganda uning haqiqiy o'z rangining xotirada gavdalanib turishi.

Ranglar munosabati- ranglarning bir – biri bilan yonma- yon turishi yoki ranglarning o'zaro muhitidagi bir – biriga ta'sirchanligi oqibatida yuzaga kelgan majmui.

Ranglar majmuasi - tasviriy asarda asos qilib olingan ranglar va undagi umumiy rang ohanglari. Masalan, asarda ikki yoki uch rang ohanglarilan, ya'ni qizg'ish bilan ko'kish ranglar.

Ranglar toni - xromatik ranglar o'zining rang tonlari farqlanishi bilan bir biridan ajralib turadi. Masalan, absolyut yashil rangi oq qutbga ocharib boradi; qora qutbga uning rangi to'qlashib, qoramtir tuslanib boradi. Shuningdek rang tonlari bir– biriga qo'shilganda bir – biriga yaqinlashadi. Agar yashilga ko'k rang qo'shilsa ko'kish – yashil ton hosil bo'ladi.

Remissiya - biror yuzaga tushayotgan, (masalan, bo'rli emul'siyada bo'yalgan yuza) yorug'lik oqimining bir qismi o'sha yuzada yutilsa bu holat yorug'likning remissiyalanishi deyiladi.

Ritm (grekchadan *rhythmos*) – muayan ketma-ket, tez-tez takrorlanib turadigan, qandaydir elementlarning almashinuvi.

Ritmik qator (statik va metrli ritm) – bu ritmning oddiy paydo bo'lishi kompozitsiyada bir xil shakllarni ular orasidagi intervallarning tengligi qaytarilishi. Dinamik ritmik qator – bu ritmning elementlar o'lchamini aniq matematik qonuniylikdagi va ular orasidagi intervallarning o'zgarishi, murakkab paydo bo'lishi.

Shaklni yuzaga kelishi – ayrim predmetlar tuzilishi (ajratish va qurilish) va funktsional, konstruktiv, fazoviy-plastik, texnologik tuzilishlarni tashkil etish

Simmetriya - shaklning o'ng va chap qismidagi tengligi biron o'qqa nisbatan bir xilda joylashuv holati

Siniq joy – dastlabki simmetrik shakllarning deformatsiyasi, ya'ni siniq joyni o'qqa va yuzaga olib keladi.

Siljish – shaklni qayta o'zgartirish, lekin shunda ham siljishning harakatlanmaydigan tekisligi qoladi. Uning boshqa parallel tekisligi siljish yo'nalishiga o'zi tomonga joylashtiriladi. Plastikaning zaruriy hajmi saqlanadi. Siljish ko'lami, kattaligi siljish tekisligi oralig'idan mutanosib. Siljishning

topshiriq o'qi uchun yo'nalishi va siljish ko'lamini ko'rsatib berish kerak, ya'ni o'q yo'nalishi oraliqidagi burchak va joylashtirish tekisligining normalligi.

Siluet - soya profili yorug' fonda biror shaklning chegaralanib yaqqol ko'rinishi, masalan: odamning qomati yorug' osmon fonida, yorug'lik orqa tomondan tushayotgan holatda siluet bo'lib ko'rinadi. Umuman yorug' fonda chegaralanib turgan qoramtir tondagi figura yoki qora fonda oqarib, chegaralanib turgan figura.

Sirtqi tektonik tizim – berilgan shaklni qaytaradi va materialning plastik xususiyatiga, shuningdek konstruktsiya xususiyatiga tayanadi.

Siqish – deformatsiya, shaklni o'rgartirishda ilova qilish o'rniga, shaklni o'zgartirishga zo'r berish. Plastika o'zgaradi, og'irligi saqlanadi.

Shaffof - tiniq narsa shisha, plastik, suv yoki shuning kabi yarqiroq jismlar.

Sovuq ranglar - ranglar doirasidagi binafshadan yashil rangigacha, ya'ni: binafsha, ko'k, havorang, yashil ranglar kiradi.

Spektr - oynada yoki diffraksion prizmadan o'tgan nurning 7 xil rangda ko'rinishi, quyosh nurining spektri.

Subtrakciya - ekranga spektr nurlar yuborilgan oqimni qizil fil'tr bilan to'silsa, u holda faqat o'sha qizil rang fil'trdan o'tadi. Qolganlari kamayib subtrakciya holati yuzaga keladi yoki qarama – qarshi ranglar ko'k bilan zarg'aldoq rangli nurlarni kesishtirganda oq rang yuzaga keladi. Ranglar o'chib subtrakciya holati sodir bo'ladi.

Tuzilish - ushbu tizimning eng ko'p bog'langan muhim elementlarning aks etilishi

Tektonika – konstruktsiyada va ish materiallari shaklida badiiy ifoda etish.

Transformatsiya (lotinchadan transformatio – o'zgarish, o'zgartirish) – dinamikaga tayangan holda, o'zgarish xarakatiga yoki uncha katta bo'lmagan shaklning o'zgarishi, shaklning o'zgarish uslubi.

Ton - xromatik yoki axromatik ranglar toni, ular qoradan oqqacha bir necha yuzlab pog'ona tonlar farqlanishi bo'lishi mumkin. Shuningdek yorug'lik tonlari

ham mavjud yorug'lik tushayotgan yuzada (cilindr yuzasida) bir necha tonlar farqlanishi mumkin; soyalar ham o'zaro tonlarning farqlanishiga qarab xarakterlanadi.

Tuyg'un ranglar - absolyut ranglardan qora qutb tomonga intilgan ranglar.

Uyg'unlik – ob'yektlar, son bo'yicha bir xil, biroq elementlar tartibi sifati bo'yicha turlicha va almashinuviga, tartibiga bog'liq bo'lmagan.

Xromatik ranglar – o'z rangiga ega bo'lgan barcha ranglar, ya'ni kulrang, qora va oq ranglardan tashqari ranglar.

Qisish – qarama-qarshi cho'zilish, operatsiya. Qisish ko'lami qisish tekisligiga nisbatan oraliqiga mutanosib.

Qiyshiq chiziqli simmetriya – qattiq siqish, eglish, sindirish va burash operatsiyasi, hal qilish yo'li bilan olingan, shaklni qayta o'zgartirish.

O'xshashlik simmetriyasi - shaklning o'xshash bo'lgan barcha qismlarini ko'chirish parallel o'rnini bir vaqtning o'zida qismlar mastshabi va ular oraliqi kengatiriladi yoki qisqartiriladi.

Yengil ranglar - bunday ranglarga sariq – zarg'aldoq, och ko'k (havorang) kabilar kiradi

Yorqin ranglar - absolyut ranglardan oq qutbga tomon ocharib, yorug'lanib borgan ranglar.

Yorug'lik - tabiiy, sun'iy tarzda quyoshda, elektr lampada va boshqa yoritgichlardan taraladi. U sekundiga 300000 km tezlikda (havosiz bo'shliqda harakatda bo'lib, fotonlar oqimi, elektromagnit nurlanishning muayyan bir bo'lagi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Asosiy adabiyotlar:

1. ИоханнесИттенKunst der Farbe: Studienausgabe 2013 г
- 2.Освальд В. «Цветоведение» Издательство Пром издат 2006г.
3. В. Ю. Медведев. Цветоведение и колористика. 2005. Стр 6-10.
4. Фрилинг Г., Ауэр К. «Человек – цвет – пространство» М.,2003
5. Л. Савахата «Гармония цвета. Справочник». М., 2003 г

Qo'shimcha adabiyotlar:

- 1.Мухаммадиев Э.М. Рангшунослик (ўқув кулланма) СамГАСИ 2005.
- 2.Журнал “Декоративное искусство”, “Технологии дизайна”
3. Абишева С.И. Цветоведение ДОС Учебное пособие. — Павлодар: ПГУ им. С. Торайгырова, 2009
4. АзизянИ.А.,ДобрицынаИ.А.,ЛебедеваГ.С.«Теориякомпозициикакпоэтикаархитектуры».Москва.:«Прогресс-Традиция».2002г.
5. АрнхеймР.«Динамикаархитектурныхформ».Москва,2004г.
6. АрнхеймР.«Искусствоивизуальноевосприятие».Москва,2004г.
7. Шубенков М.В.«Структурные закономерности архитектурногоформообразования»Москва:«Архитектура»,2006г.
8. БодрийарЖ.Системавещей:пер.сфр./Ж.Бодрийар.пер.сфр2001.
9. ВирильоП.Машиназрения:пер.сфр./П.Вирильо.пер.2004.
10. Голубева,О.Л.Основыкомпозиции/О.Л.Голубева.2004.
11. ЛеКорбюзье.Кархитектуре.АрхитектураXXвека.
12. МиловаН.П.Объемнаякомпозиция:Учебно-практическоепособие
13. МоррисЧ.У.Основаниятеориизнаков2000.
14. РобежникЛ.Аспектыцветовогопластическогопреобразованиясреды2

15. Розин В.М. Визуальная культура и восприятие. Как человек видит и типичен мир 2004.

MAVZULAR TARKIBI

I semestr

1- mavzu.	Kompozitsiya va dizaynda rang ahamiyati
2-mavzu.	Rangni spektral tabiyati
3-mavzu.	Rang va ton.
4-mavzu.	Axromatik kontrast.
5-mavzu.	Rang doirasi
6-mavzu.	Ranglarni ilmiy nomlanishi
7-mavzu.	Ranglarni qo'shish qoidalari
8-mavzu.	Rang uyg'unligi haqida tushuncha
9-mavzu.	Kolorid haqida tushuncha
10-mavzu.	Bitta tonda bo'lgan ranglarni uyg'unlikka keltirish
11-mavzu.	Ranglar kontrastining 7 xil turi
12-mavzu.	Rang va fazo
13-mavzu.	Rangni idrok etish psixologiyasi
14-mavzu.	Rangni obrazli-emotsional ahamiyati
15-mavzu.	Dizaynda rangni funksiyasi
16-mavzu.	Dizaynni turli hil sohalarida rangni qo'llash
17-mavzu.	Interyerda rang
18-mavzu.	Reklamada rangni ahamiyati

II semester

19-mavzu.	Kirish ma'ruzasi
20-mavzu.	Kompozitsiya elementlari
21-mavzu.	Kompozitsiya elementlari
22-mavzu.	Kompozitsiya elementlari
23-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari

24-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari
25-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari
26-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari
27-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari
28-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari
29-mavzu.	Kompozitsiyaning vosita va hususiyatlari
30-mavzu.	Kompozitsiya turlari
31-mavzu.	Kompozitsiya turlari
32-mavzu.	Kompozitsiya turlari
33-mavzu.	Kompozitsiya prinsiplari
34-mavzu.	Kompozitsiyani psixologik hususiyatlari
35-mavzu.	Dizaynning turli xil soxalarida kompozitsiyani qo'llash
36-mavzu.	Reklamada kompozitsiyani o'rni

Mavzularning ketma-ketligi “Rangshunoslik” va “Kompozitsiya” fanlari bo'yicha namunaviy dasturlar inobatga olingan holda tuzilgan. I semestrda 2-12-mavzular rangshunoslikning turli vositalariga bag'ishlangan. Bu vositalar to'g'risida olingan bilimni va ularni qo'llash ko'nikmalarini talaba boshlang'ich loyihada (13-mavzu) amalda sinaydi. Bu jihatdan II semestrda kompozitsiyalashga ancha tayyorlanib borilgan bo'linadi. II semestrlarda 19-32 mavzugacha mavzular doirasi faqat kompozitsiya vositalariga bag'ishlangan. Qolgan 33, 34, 35, 36 -mavzular loyihalash- ning kompozitsion masalalari bilan bevosita bog'liqdir.